

**LA PARTICIPACIÓ PÚBLICA AL CONNECTOR
ECOLÒGIC DEL BISSEROT (PARC NATURAL DEL
MONTGÓ). CONTRIBUTIÓ A LA SEUA GESTIÓ.**

Andreu Costa Ramis

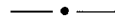
RESUM:

Aquest treball aborda l'estudi de la integració de la realitat social de l'entorn dels Espais Naturals Protegits, mitjançant la participació de la població, com a peça fonamental per a la seua gestió. Es centra a la percepció que té la població sobre el Parc Natural del Montgó i més concretament la del col·lectiu d'agricultors del Connector Ecològic del Bisserot, com a gestors fonamentals que són d'eixe espai.

El diagnòstic social d'aquest col·lectiu, utilitzant tècniques qualitatives, junt a la revisió de la història del parc, de la seua normativa i de la participació desenvolupada; ens facilitarà la proposta de conceptes a desenvolupar, mitjançant la integració de la visió de la població, per tal de crear les sinèrgies necessàries per a la gestió de l'espai.

PARAULES CLAU:

Montgó, participació pública, gestió d'espais naturals protegits, investigació social qualitativa, integració de la població.

SUMMARY:

This work approaches the study of the social reality's integration within the environment of the Protected Natural Spaces, by means of the population's participation, as fundamental part of its management. Itself centred on the perception that the population has on the Nature reserve of the Montgó and more specifically the one formed by the collective of farmers of the Ecological Connector of Bisserot, as fundamental agents that are of this space.

The social diagnosis of this group, using qualitative techniques, together with the revision of the history of the park, of its regulation and of the participation developed; will make it easier for us to reach concepts for developing, by means of the integration of the population's point of view, to create the necessary synergies for the management of the space.

KEY WORDS:

Montgó, public participation, natural spaces protected management, social qualitative investigation, population's integration.

INTRODUCCIÓ.

La consolidació de la política dels Espais Naturals Protegits (ENP) a Europa és un fet evident que s'ha reflectit en un notable increment de la superfície protegida en els últims anys. Una de les causes d'aquesta expansió és l'aplicació de la Directiva Hàbitat (92/43/CEE), que la Unió Europea (UE) justifica perquè tot i la política de protecció particular de cada estat membre, continua la pèrdua i fragmentació d'hàbitats naturals que són els responsables de la supervivència de les espècies. La finalitat d'aquesta Directiva és afavorir el manteniment de la biodiversitat i la creació d'una xarxa d'ENP denominada Xarxa Natura 2000. L'aplicació de la Directiva a l'Estat Espanyol ha suposat situar-lo en un dels primers llocs de la UE en relació al territori protegit relatiu i el primer en termes absoluts (més d'11 milions de km²)¹.

La Unió Europea, a l'igual que tots els organismes internacionals de rellevància en la conservació de la natura (Unió Internacional per la Conservació de la Natura –UICN–, Programa *Man And Biosphere* –MAB– de la UNESCO, etc.), ha superat durant el procés de consolidació el concepte de conservació inicial “*estableciendo nuevos principios de acción que abandonan el concepto inicial de vitrina*” (Corraliza et al. 2002: 49). És a dir, que la idea explícita que la gestió d'un ENP consisteix a establir una ‘*urna de cristal*’, ha estat substituïda per la d'una gestió que tinga en compte les interaccions i transaccions entre la realitat ecològica, econòmica i perceptiva social de l'entorn (Mulero Mendigorri, 2002; Corraliza et al., 2002). D'aquesta forma els Espais Protegits han de passar a constituir el punt de trobada entre conservació de la natura i desenvolupament local sostenible, acollint així una visió més integral del territori.

Aquests canvis en el concepte de conservació, han comportat l'evolució de la manera d'entendre el paper de la població local. El freqüent distanciament, de vegades enfrontament, entre la població local i els criteris de gestió dels ENP cal que siga substituït per la integració d'ambdós interessos. Sorgeix així la concepció ‘d'Espai Natural Protegit com a projecte compartit’. La identificació d'ENP/població local ha de realitzar-se amb fórmules de participació d'aquesta que donen lloc al que s'ha denominat ‘gestió activa del territori’. En aquest aspecte és significativa l'afirmació recollida al *Plan de Acción de los ENP del Estado Español*²: “*La declaración de un espacio natural protegido supone un reto formidable y la conservación del patrimonio natural y cultural debe hacerse compatible con la protección y mejora de la calidad de vida de todas las personas relacionadas con el espacio. (...) un reto de este calado requiere un compromiso social amplio y es imposible de acometer de espaldas a la gente...*” (Europarc-España, 2002: 111).

¹ Segons dades de la UE per a març 2005: la mitjana de la superfície protegida en la UE és del 11,6% i per a Espanya del 22,6%. En el cas de la Comunitat Valenciana l'aplicació de la Directiva Hàbitat ha suposat la incorporació d'una gran quantitat de superfície d'espais protegits que a data d'avui ocupen el 26,7% del territori valencià.

² El *Plan de Acción para los Espacios Naturales Protegidos del Estado Español* és “*un documento de referencia con voluntad de plasmar una visión compartida sobre el papel de los espacios protegidos en la sociedad del siglo XXI*”. Aquest pla és una iniciativa de la secció de l'Estat espanyol de la Federació de Parcs Naturals i Nacionals d'Europa. Europarc-España va ser l'encarregada de coordinar l'elaboració del Pla que es va desenvolupar entre 1999, any en què apareixen els primers esborranys, i febrer de 2002 en què es presenta públicament. Per a la seua realització van ser convidades a participar totes les entitats amb responsabilitats en la planificació i gestió d'espais naturals protegits, així com les organitzacions interessades en altres espais. El Pla d'Acció aporta: un diagnòstic de la situació en aquell moment, unes recomanacions i accions prioritàries a realitzar, així com els ‘observatoris vius’ que són llocs demostratius des dels que promoure l'aplicació de determinades actuacions. L'execució d'aquest Pla d'Acció està programada fins el 2010.

L'evolució del concepte de conservació s'ha plasmat en la normativa espanyola en el canvi que suposa la derogació de la Llei 15/1975 d'Espais Naturals Protegits i la publicació de la Llei 4/1989 de Conservació dels Espais Naturals i de la Flora i Fauna Silvestres, on sols el títol ja recull l'ampliació del concepte de conservació des dels espais naturals protegits al de conservació del medi natural en la seua integritat. L'aparició d'aquesta llei ocorre en un moment en què les comunitats autònomes estaven en el procés d'assumir les competències en matèria de medi ambient.

La Comunitat Valenciana ja comptava en aquell moment amb les competències transferides i havia publicat uns mesos abans de la Llei 4/1989, de caràcter nacional, la denominada Llei 5/1988 dels Paratges Naturals de la Comunitat Valenciana. Aquesta norma va quedar de seguida desfasada i va ser substituïda per la encara vigent Llei 11/1994 d'Espais Naturals Protegits. Aquesta última ja arreplega la nova concepció en matèria de conservació en els principis inspiradors que es detallen en el seu preàmbul i dels quals es pot destacar:

- Els espais naturals protegits com a instruments per a implantar estratègies de desenvolupament sostenible.

- La necessitat de la participació ciutadana i dels col·lectius i entitats locals en la gestió dels espais.

Per a portar a la pràctica l'esperit de la Llei 11/1994, seguint el que disposa la normativa estatal, s'incorporen als espais naturals dos ferramentes de planificació i gestió: el Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals (PORN) i el Pla Rector d'Ús i Gestió (PRUG). Els dos instruments actuen a diferents nivells però tenen com a objectiu compatibilitzar la conservació de la natura i el desenvolupament local sostenible i a més, introdueixen alguns procediments per a possibilitar la participació ciutadana, com es veurà al capítol relatiu a la normativa sobre la participació.

El Parc Natural del Montgó, en l'actualitat proposat com a Lloc d'Interés Comunitari (LIC)³, va ser declarat l'any 1987, però fins l'any 2002 no va disposar de Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals (PORN). Document que ha incorporat a la delimitació del parc una sèrie de zones de connexió i d'esmortiment, d'acord amb les noves tendències comentades en els paràgrafs anteriors.

Una d'aquestes noves zones creades és el Connector Ecològic del Bisserot constituït per una zona de cultius tradicionals catalogada en el PORN amb un alt valor paisatgístic. Una zona que actualment està patint un notable procés d'abandonament de l'activitat agrària que provocarà, de

³ D'acord amb la Directiva Hàbitat, les propostes LIC són hàbitats a protegir pel seu interès i passaran a formar part de la Xarxa Natura 2000 si són aprovades per la Comissió. Posteriorment tindran que ser declarades Zones d'Especial Conservació (ZEC) per les administracions competents de cada Estat. El tema es tracta més ampliament a l'apartat relatiu a la normativa europea sobre espais protegits.

continuar així, la pèrdua dels valors visuals i culturals del paisatge i de la biodiversitat de la zona, per tant es mostra necessària la seua gestió específica. Aquesta gestió i la necessària implicació de la població ja ve perfilada en el PORN "(...) la Conselleria de Medi Ambient promourà l'establiment en els connectors ambientals d'estratègies actives de conservació i compatibilització d'usos, de forma que es garantisca no sols les seues funcions, sinó la seua integració efectiva en els diferents programes de desenvolupament previstos per a l'àmbit del pla. Aquestes estratègies es plasmaran mitjançant la confecció d'un o diversos plans especials, per a la realització dels quals s'haurà d'establir l'adequada col·laboració amb les entitats, els propietaris i les corporacions locals afectades." (Decret 180/2002: art. 105).

Tot i que la normativa relativa al Parc Natural del Montgó sí que contempla aquest nou concepte de conservació i participació, aquesta iniciativa no ha estat acompanyada, tal com es veurà en el present treball, del pertinent esforç d'informació i de l'establiment dels necessaris processos de participació d'alguns dels sectors interessats. Si bé és cert que el descontent de gran part de la població, i fins i tot oposició, vers la figura de parc natural ha estat una realitat des del moment de la seua declaració, també és veritat que la integració d'alguns sectors en la planificació del PORN ha millorat en part aquesta concepció negativa. Però en el cas del Connector Ecològic del Bisserot l'exclusió dels agricultors com a actors fonamentals per a la seua gestió ha provocat l'increment del clima d'enfrontament cap a la figura del Parc Natural del Montgó, qüestió que dificulta la necessària integració de l'agricultura amb les estratègies de conservació de l'espai protegit assenyalades pel PORN.

D'altra banda ens trobem en l'actualitat en el procés d'elaboració del PRUG (Pla Rector d'Ús i Gestió) del Montgó que haurà de definir de forma més concreta les estratègies de gestió del Parc Natural, i que es presenta com l'oportunitat idònia de prendre una sèrie de mesures per tal d'evitar la desaparició de l'activitat agrària en la zona i com a conseqüència, dels valors que van motivar la seua declaració. Però, com dèiem, aquest objectiu serà de difícil compliment sense la implicació dels agricultors en la planificació i gestió del connector. Sobretot si es té en compte que per a fer possible una implicació efectiva es necessita un diagnòstic de la participació en general i del sector agrari en particular en el cas del connector que ens ocupa.

Així, aquest treball es planteja amb l'objectiu d'analitzar la participació dels agricultors del Connector Ecològic del Bisserot al Parc Natural del Montgó. Tanmateix, com elements col·laterals, però necessaris pel estudi

de la participació pública a un determinat espai protegit, també s'inclou:

- Un anàlisi de l'evolució del Parc Natural del Montgó i del Connector Ecològic del Bisserot des de la seua creació. Tenint en compte l'evolució de la normativa específica dels espais naturals protegits.

- L'anàlisi de la participació dels òrgans col·legiats del parc.

Ambdós anàlisi estan basats a la revisió de:

- La normativa relativa als espais naturals protegits en general i al Parc Natural del Montgó particularment.

- La documentació existent sobre el parc.

- La bibliografia disponible sobre la zona estudiada i sobre la participació pública als processos de planificació i gestió d'aquest tipus d'espais.

Metodològicament, per a arribar a l'objectiu assenyalat, s'ha realitzat un diagnòstic social d'un grup d'actors específic, els agricultors, mitjançant la utilització de tècniques qualitatives d'investigació social. Els fonaments teòrics que justifiquen l'elecció d'aquesta metodologia estan recollits al capítol 5, encara que, de manera introductòria, es pot dir que les tècniques qualitatives ens situen directament en la perspectiva del grup estudiat, en les seues percepcions i valoracions de la realitat vers l'objecte investigat. A partir de l'anàlisi dels discursos produïts (i provocats) es tractarà d'averiguar els distints significats que pels diversos actors té una mateixa situació i el perquè. D'aquesta forma es pot conèixer amb major profunditat quins són els processos de decisió individual i quines les variables que hi entren en joc. Precisament aquesta és la dimensió social que dins del Connector Ecològic del Bisserot creiem que es necessita conèixer per tal d'afavorir el desenvolupament de processos de participació que possibiliten l'aparició de sinèrgies entre els diferents actors implicats en relació als objectius de conservació de l'espai.

El treball està estructurat en dues parts, la primera de les quals a la vegada es troba dividida en tres capítols. Als dos primers es recull, mitjançant la normativa específica, la història del Parc Natural del Montgó des de la seua declaració com a espai protegit i els instruments de planificació i gestió.

El capítol tres està dedicat al Connector Ecològic del Bisserot. Una vegada coneguts els objectius que li assigna l'instrument de planificació del parc, es descriuen les principals característiques d'aquest espai relacionades amb les funcions que deu acomplir dins del parc.

La segona part de l'estudi conté, en primer lloc, un capítol (el 4) dedicat als principis teòrics en els que es sustenta la necessitat de la participació pública a la gestió d'aquest tipus d'espais.

El capítol cinquè està dedicat a la metodologia utilitzada per a l'anàlisi de la participació, també conté el disseny de la investigació.

Els dos capítols següents (6 i 7) recullen l'anàlisi de la participació pública. Al capítol sisè s'examina, en funció de la normativa vigent, quina ha estat la participació dels òrgans col·legiats, així com el procés de participació desenvolupat durant la fase de planificació. El capítol setè conté els resultats de l'anàlisi del discurs dels agricultors participants a la nostra investigació, principals actors implicats a la gestió del Connector Ecològic del Bisserot.

A continuació es recullen les conclusions extretes de la investigació realitzada i que poden constituir una de les bases a contemplar en el desenvolupament dels instruments, i per descomptat en els processos participatius que han de portar associats, previstos per la normativa per a la zona del Connector Ecològic del Bisserot.

Finalment apareixen les referències bibliogràfiques i legislatives utilitzades, així com dos annexes, un cartogràfic i l'altre amb dades estadístiques, que contenen informació complementària a la utilitzada a alguns capítols.

Per últim, cal destacar que aquest estudi sols suposa una ínfima part del treball de desenvolupament que necessita el Parc Natural del Montgó, però aporta algunes de les claus necessàries per a que aquesta tasca incorpore les últimes recomanacions efectuades pels organismes implicats a la gestió dels Espais Naturals Protegits per tal d'optimitzar el seu funcionament.

PRIMERA PART: EL PARC NATURAL DEL MONTGÓ.

CAPÍTOL 1.- LA HISTÒRIA DEL PARC NATURAL DEL MONTGÓ.

Els canvis en la dinàmica econòmica iniciats en la dècada dels cinquanta a Espanya, induïts per la conjuntura del moment tant a nivell del país com a nivell internacional, van iniciar el pas des d'una societat quasi exclusivament agrària a una societat industrial i de serveis que ha tingut un reflex directe en els usos del territori.

En les dècades següents el sector industrial va ser clau en el desenvolupament econòmic. L'augment del nivell adquisitiu de la societat del moment va forçar un creixement del sector serveis, per tal de millorar les condicions de vida de la població, que avui en dia encara continua per l'increment incessant de la demanda d'oci de la societat actual.

Aquesta evolució socioeconòmica ha afectat de manera desigual a cada territori de la geografia espanyola, depenent de les seues característiques físiques, socials i econòmiques. El cas de la franja mediterrània està marcat irremeiablement per un clima caracteritzat per un elevat nombre d'hores de sol anuals que ha facilitat el desenvolupament d'una atracció turística i un avantatge competitiu front a altres països. L'efecte s'ha vist incrementat per la proximitat als centres poblacionals europeus i espanyols i pel desenvolupament primerenc de la xarxa de comunicacions. A més a més trobem la complementarietat perfecta a l'oferta climàtica amb un paisatge molt ric, caracteritzat per un seguit d'elevacions i planures costaneres tacades d'un mosaic format per la variabilitat dels cultius dins d'una intensa parcel·lació. Al País Valencià les extenses planes litorals han facilitat l'assentament de les infraestructures necessàries per a acollir a uns turistes atrets per un clima i un paisatge que conviden a eixir a l'aire lliure a fruit del temps d'oci (Navalon Garcia, 2001: 142).

La comarca de la Marina Alta, situada al nord-est de la província d'Alacant, no és una excepció dins d'aquest procés i ha vist com la seua franja litoral ha sofert uns canvis d'usos del sòl des de les activitats agràries, presents en la pràctica totalitat del territori en la dècada dels cinquanta, a l'actualitat on trobem un entramat econòmic del sector serveis que l'ha

convertida en un espai turístic de primer ordre i que ha relegat a l'agricultura a constituir-se en una activitat residual.

És cert que el fenomen del turisme ha suposat un motor de desenvolupament i un canvi de la tendència econòmica per la franja litoral de la comarca, encara que de manera desigual per la resta de la comarca de la Marina Alta, absorbint els excedents de mà d'obra d'una agricultura en crisi i generant un benefici immediat relacionat amb l'activitat immobiliària per la construcció dels nous espais pel turisme.

Però el desenvolupament d'espais turístics ha tingut en la zona una intensitat que ha produït unes afeccions en el territori, i continua fent-ho, que han dregadat fortament el paisatge. Aquest procés ha estat també impulsat per la tipologia residencial adoptada a la comarca de la Marina Alta, model amb elevats requeriments d'espai. A més a més les primeres zones urbanitzades van ser les de major alçada per tal d'aprofitar les vistes que oferien als habitatges construïts, però que al mateix temps tenen major incidència en el camp visual i per tant provoquen una major degradació paisatgística (Such Climent, 1996: 120).

En el context actual es pres consciència que sols la qualitat del medi ambient pot garantir l'èxit de qualsevol tipus de desenvolupament i per descomptat del turístic. Però aquesta idea no és novedosa, ja en la *Declaración de Estocolmo* de les Nacions Unides de 1972 sobre el medi humà s'impel·leix a l'home a millorar el medi. La CEE en la cimera de París de 1972 també assumeix com a objectiu de la seua política la protecció del medi ambient. Igualment en una sessió de l'OCDE el 1978 a Àustria sobre medi ambient i turisme s'advoca per multiplicar les interaccions positives i limitar les negatives. S'observa així un canvi conceptual que suposa la integració de la dimensió ambiental i la socioeconòmica en els processos de desenvolupament. Aquesta consciència de les necessitats de conservació del medi a conseqüència dels efectes de l'ús turístic del territori és molt destacable des dels anys noranta, on vistos ja els efectes de l'ús indiscriminat de medi pel fenomen urbanitzador, comencen a generalitzar-se els estudis que avalen aquesta conscienciació.

En un context més proper a l'àrea d'estudi es pot destacar el treball de Mario Gaviria (1976) titulat *El turismo de invierno y el asentamiento de extranjeros en la provincia de Alicante* on ja s'adverteix del perill de congestió i deseconomia per l'especial dimensió territorial del model turístic implantat, reconeixent que la supervivència del turisme va acompanyada de

la supervivència de l'equilibri ecològic ja que considera que els factors d'atracció del turisme són el clima i la qualitat de l'espai provincial. En aquest mateix sentit l'obra de Vera Rebollo (1987) *Turismo y urbanización en el litoral alicantino* afirma que els patrons d'ús intensiu del litoral han actuat en detriment del medi natural com a conseqüència de l'absència d'una planificació espacial (citats per Such Climent, 1996: 22).

En aquesta tessitura de desenvolupament turístic i dins d'una creixent conscienciació social de la degradació ambiental i de la necessitat de comptabilitzar el turisme i el medi ambient; el Govern Valencià decreta l'any 1987 la creació d'un Espai Natural Protegit dins de la comarca de la Marina Alta que abastava la Serra del Montgó. La figura utilitzada va ser la de parc natural i els motius de la seua elecció van ser els seus enormes valors biològics i paisatgístics, però també la seua situació fitant a la mar, ocupant la divisòria entre els termes municipals dels principals centres turístics comarcals, Dénia i Xàbia, i per tant també dels principals centres de desenvolupament urbanitzador amb el seguit d'agressions als ecosistemes que aquest fet comporta (preàmbul del Decret 25/1987 de Declaració del Parc Natural del Montgó).

Per tant des del moment de la seua declaració la major amenaça contra els valors del Montgó venien del procés d'urbanització de la zona i el Govern Valencià va optar per la creació d'una figura de conservació per tal d'evitar-ho. Aquesta decisió va enfrontar els interessos socials de conservació amb els interessos particulars d'alguns agents iniciant un conflicte que encara continua viu avui en dia en la zona.

En els següents apartats es revisarà la història seguida pel Parc Natural del Montgó des de la seua creació fins a la situació actual, analitzant les diferents fases per les que ha passat i les causes del rebuig que provoca la figura de parc entre la població.

1.1.- Primera etapa: la declaració del Parc Natural del Montgó.

El 30 de març de 1987 es publica el Decret 25/1987 de Declaració del Parc Natural del Montgó en virtut de que les competències en matèria de medi ambient estaven ja transferides a la comunitat autònoma i en base a la Llei 15/1975 de caràcter estatal, ja que no es disposava en aquell moment de normativa autonòmica sobre espais naturals protegits⁴.

⁴ També es van declarar altres parcs naturals basant-se en la Llei 15/1975 (l'Albufera, la Font Roja, etc) d'igual manera que ho van fer altres autonomies com les Illes Balears, Catalunya, Navarra i Canàries.

En el seu preàmbul es destaquen els seus principals valors “(...) varietat considerable de comunitats i espècies vegetals, entre les que abunden els endemismes de gran valor científic. Aquesta circumstància converteix l’espai en una de les reserves biogenètiques més importants de la Comunitat Valenciana”, així com també els “Distints elements arqueològics i culturals i una variada fauna afegeixen valor al conjunt”. Igualment es ressalta el seu gran valor paisatgístic “(...) La seua empremta paisatgística és molt notable, elevant-se en solitari amb els seus vessants penya-segats a curta distància del mar”.

Però també es remarca en el mateix preàmbul del decret els efectes de l’activitat urbanitzadora imperants a la zona com a motiu per a l’adopció de mesures de conservació “Les agressions als ecosistemes i al paisatge del Montgó s’han incrementat en els últims temps a conseqüència de la seua situació en una àrea amb forta dinàmica de creixement turístic”. De manera que es pot endevinar la influència d’aquesta activitat des del mateix moment del naixement del Parc Natural del Montgó que es desplegava pels termes municipals de Dénia i Xàbia principals focus turístics de la comarca (mapa 2).

Per a Such Climent (1996) no és difícil explicar el fet que es contemplara l’aspecte de degradació dels ecosistemes a causa de l’activitat urbanística com a motiu de la declaració del Parc Natural del Montgó si s’analitza la situació del planejament urbanístic vigent en aquella època a Dénia i Xàbia. En els paràgrafs següents es sintetitzen els principals elements assenyalats al respecte per aquest mateix autor.

L’any 1987 a Dénia estava vigent el primer Pla General d’Ordenació Urbana (PGOU) del municipi aprovat el 1972 que heretava una situació anterior de manca de planejament de conjunt i de previsió d’infraestructures en una implantació en massa de conjunts residencials pel turisme. Aquesta situació anterior al PGOU citat sols estava regulada per uns Plans d’Urbanització i Ordenances redactats per a les platges més importants del terme a l’empara de la Llei del Sòl de 1956, amb uns resultats que escapaven a les previsions ja que es van convertir en instruments al servei de la iniciativa privada i que van propiciar que es vera afectada tota la franja costanera de Dénia a excepció d’un tram dels penya-segats del Cap de Sant Antoni. En aquesta tessitura entra en vigor el PGOU de 1972 que participa de les directrius establertes a nivell supramunicipal en el *Plan Comarcal de la Costa Blanca (Zona Norte)*, que es concretaven a buscar l’aprofitament edificatori, la creació de platges turístiques i l’increment de la població resident i turística. D’aquesta manera el primer PGOU del municipi de Dénia

qualifica la primera línia de mar i el vessant del Montgó com a Sòl Rústic d'Interès Turístic (SIRT) amb possibilitat d'acollir actuacions urbanístiques amb planejament previ o sense aquest planejament. La resta del Montgó (669 Ha) estava classificat com a Sòl Rústic Forestal (SRF) en què també es permetien actuacions amb planejament previ sobre parcel·les de 10.000 i 5.000 m². D'aquesta manera ens trobem amb què la protecció era nul·la en el Montgó, mentre que contràriament sí que s'imposaven limitacions en altres zones qualificades com a Sòl Agrícola de Protecció, encara que açò tampoc hi va impedir la disseminació de segones residències.

Al municipi de Xàbia estava vigent el PGOU de 1965 en què es realitzava una zonificació formada per dotze sectors en què més que intentar planificar un model territorial i de creixement, s'encarregava d'assegurar la possibilitat de construir en tot el terme municipal d'acord amb els principis de desenvolupament imperant i de les expectatives del sector immobiliari. El resultat era un model territorial dilatat i caracteritzat per l'activitat residencial turística de baixa densitat que afectava tot el terme municipal a excepció de la part alta del Montgó i les superfícies agrícoles de la planura del Riu Gorgos. Com a exemple podem citar la classificació de Reserva Urbana a la Plana del Cap de Sant Antoni i a la Plana de Justa que permetia la construcció de vivendes aïllades sobre parcel·les de 1000 m², planes que posteriorment van ser integrades dins de la zona protegida del Parc Natural del Montgó.

Dins d'aquesta dinàmica d'ocupació del sòl per les activitats residencials, les primeres zones que es veuen afectades pel canvi d'ús del sòl són les que es troben a major alçada. Els motius de la seua selecció són el baix preu de la terra, ja que corresponen a zones de cultiu abandonades, així com el seu valor paisatgístic que és utilitzat per la promoció immobiliària com a marca de qualitat. Aquestes actuacions es realitzen sense cap tractament estètic i sense la deguda integració en el marc natural, qüestió que incrementa la degradació del paisatge que com s'ha vist és un dels principals valors del Montgó.

Queda clar així com des del moment de la declaració del Parc Natural del Montgó i donada la importància de l'activitat residencial turística a la zona, els interessos contraposats d'aquesta amb els interessos de conservació que aporta la figura de protecció anaven a desembocar en conflicte. Fruit segurament de les fortes pressions existents van ser diverses actuacions que es van produir poc temps després de la declaració del parc i que es passen a detallar a continuació.

Cal destacar primerament que passats escassament dos mesos des de la declaració del Parc Natural del Montgó, el Consell de la Generalitat publica un nou decret en el que es deroga l'article vuitè del Decret de Declaració del Parc Natural del Montgó. Aquest article especificava l'obligatorietat de notificar a l'Administració la transmissió de qualsevol predi inclòs dins de la delimitació del parc als efectes que aquesta poguera exercir el dret de tempteig i retracte. Aquesta eliminació s'explica en el preàmbul d'aquest decret en el sentit que "(...) podrien interferir i frustrar expectatives d'operacions que normalment es realitzen amb rapidesa, i que afecten a petits propietaris en gran part estrangers." (Decret 70/1987).

La segona incidència a destacar en aquest sentit és la publicació del Decret 110/1992 que modificava el Decret de Declaració del Parc Natural del Montgó en dos sentits. Per un costat va suposar l'especificació més concreta dels límits del parc, una qüestió que era imprescindible pels diferents conflictes que havien sorgit a causa de la invasió de diferents punts de la zona a conservar per part de l'activitat urbanitzadora. Però per altra banda va suposar una reducció de l'àrea de l'espai protegit amb l'exclusió de la zonificació del parc de tota la designada com a zona B, que segons explica el preàmbul d'aquest decret "(...) incloïa els terrenys del parc natural que mostraven un major grau d'intervenció humana, principalment d'ús residencial. La creació d'aquesta zona responia a la necessitat de constituir un cinturó esmorteïdor d'impactes negatius sobre els ecosistemes naturals d'interès, per l'absència d'instruments jurídics adequats per aquest fi". El Parc es completava amb una altra denominada zona A que "(...) comprenia els ecosistemes naturals (...) la protecció dels quals és objecte directe del decret de declaració" que és la que va quedar vigent com a única àrea conformadora de l'espai protegit. El Mapa núm. 1 reflexa de manera aproximada la zonificació establerta en el decret de declaració del parc sobre l'actual del PORN.

Cal destacar que a l'hora de l'eliminació de la zona B en aquest decret sols es fa referència a la seua utilitat com a cinturó esmorteïdor, quan en el decret de declaració (art. 5.4) a més a més constava entre els seus objectius "(...) la protecció dels espais i dels elements de valor natural o cultural que presenta en l'actualitat i la compaginació entre les activitats i els usos del sòl actualment existents en la zona i els objectius de protecció."; per tant es pot concretar que és un decret que va restringir els objectius de conservació expressats en la declaració. Aquesta decisió la justifica el decret per "dues importants novetats amb indubtable incidència sobre el territori del parc natural: l'aprovació dels nous PGOU de Dénia i Xàbia i l'entrada

en vigor de la Llei de la Generalitat Valenciana 2/1989 d'Impacte Ambiental". És ben cert que la norma relativa a l'impacte ambiental era un avanç respecte a les activitats que es veuen afectades per aquesta però d'altra banda no constitueix cap garantia per a evitar els danys ambientals d'altres activitats.

En relació a la primera de les novetats, efectivament s'havia produït l'aprovació del nou PGOU de Dénia l'any 1990, després de d'un procés de revisió iniciat l'any 1980. Pla de tendència continuïsta i en què es va intentar legalitzar el caos provocat per la planificació anterior, tendint a classificar com a urbà totes les actuacions realitzades en SRIT (Sòl Rústic d'Interès Turístic). La zona B del parc anul·lada pel decret de 1992 estava ocupada en gran part per la urbanització i va ser classificada amb aprofitaments de vivenda unifamiliar aïllada sobre parcel·la de 800 m², a excepció de la part més propera a la mar. A Xàbia s'aprova el 1989 una adaptació i revisió del PGOU de l'any 1965 que va servir també per a legalitzar el desenvolupament indiscriminat del territori ocasionat per les parcel·lacions destinades a vivenda aïllada unifamiliar aparegudes al marge del pla general, que ocasionaren l'aparició de multitud de vivendes solitàries amb manca de molts serveis. Cal destacar que encara que en la memòria de la revisió de 1989 es fa constar explícitament la gran problemàtica sorgida per l'aplicació del pla que es revisava, es manté com a sòl edificable la major part dels sòls residencials del pla vigent, sempre que no entraren en contradicció oberta amb la protecció de paratges d'elevat interès ecològic i paisatgístic. D'aquesta manera la revisió del PGOU no va suposar la solució dels problemes ocasionats per la planificació anterior, mantenint una situació similar. Com a exemple es pot citar que en la zona classificada com SNU (Sòl No Urbanitzable) grau 2 del Cap de Sant Antoni, tot i trobar-se dins del Parc Natural del Montgó, es permet l'edificació de vivenda unifamiliar lligada al cultiu de la terra sobre parcel·la de 5.000 m², apel·lant al decret de declaració (art. 5.6.b) en què s'afirma que el sòl urbà podrà seguir mantenint aquesta classificació. Encara que es cita que l'ordenació del Montgó queda posposada al que dispose el Pla Especial previst pel parc natural que com es veurà a continuació no va arribar mai a ser aprovat.

L'origen de tota aquesta sèrie de modificacions que va afectar la normativa del Parc Natural Montgó és la inexistència d'una planificació específica de conservació durant més de quinze anys, des de la seua declaració l'any 1987 fins l'aprovació del Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals en el 2002. Encara que el decret de declaració establia en el seu article 6 "Es redactarà un Pla Especial del Parc Natural del Montgó (...)" fixant els continguts mínims i el procediment d'aprovació, aquest no va ser mai aprovat

tot i que estava redactat i conclòs a principis de 1991. Les raons podrien tindre relació amb l'aprovació de la normativa estatal sobre espais protegits l'any 1989 (Llei 4/1989) que establia uns instruments de planificació i gestió específics. Encara que Such Climent (1996:112) apunta altres raons "(...) *La razón de este retraso está en la polémica suscitada entre la normativa del Plan Especial y los intereses particulares de los propietarios de las viviendas instaladas en su perímetro(...)*".

Com s'ha vist en les pàgines anteriors els valors biològics, paisatgístics i culturals del Montgó són els que va impulsar a la creació d'una figura de protecció, però cal afegir també la necessitat de preservar els ecosistemes de la pressió urbanística existent a la zona que ha marcat profundament la trajectòria del Parc Natural des del mateix moment del seu naixement. Tot i que la declaració del parc natural va aportar idees novadores, les posteriors modificacions van suposar un pas enrere en d'acomplir els objectius de conservació de l'espai.

1.2.- Segona etapa: Els canvis en la legislació d'Espais Naturals Protegits dels anys noranta i els seus efectes sobre el Parc Natural del Montgó.

La necessitat d'incorporar el marc fixat per la Constitució Espanyola sobre la conservació d'espais i la nova realitat sorgida per la transferència de competències en medi ambient a les comunitats autònomes, junt als canvis en els conceptes de conservació d'espais naturals (almenys a nivell teòric) que estaven produint-se, va provocar l'aparició de la Llei 4/1989 de Conservació dels Espais Naturals i de la Flora i Fauna Silvestres. Aquesta norma estatal actualitzava i desenvolupava la Llei 15/1975. Com es pot deduir del títol de la norma, està referida no sols al espais naturals protegits sinó que contempla la conservació del medi natural en un sentit ample dins i fora d'aquests espais, amb uns principis coincidents amb els objectius de la *Estrategia Mundial para la Conservación de la Naturaleza* de la UICN a què s'havia compromès el Govern Espanyol l'any 1980⁵. En referència als espais protegits aquesta norma va suposar l'aparició dels Plans d'Ordenació del Recursos Naturals com a element fonamental de la conservació, tal com fa referència en el seu preàmbul "*La Ley parte de la firme convicción de que sólo una adecuada planificación de los recursos naturales permitirá alcanzar los objetivos conservacionistas deseados (...) Las disposiciones*

⁵ El seu objectiu és la conservació dels recursos vius i es centra en tres estratègies:

- Mantindre els processos ecològics essencials i els sistemes vitals.

- Preservar la diversitat genètica.

- Assegurar l'aprofitament sostenible de les espècies i dels ecosistemes.

contenidas en estos planes (PORN) constituirán un límite para cualesquiera otros instrumentos de ordenación territorial o física, prevaleciendo sobre los ya existentes (...)”. L'article 15.1 exigeix l'elaboració prèvia i aprovació corresponent del PORN abans de la declaració d'un espai natural protegit, encara que el punt següent diu que excepcionalment podrà obviar-se l'anterior quan existisquen raons que ho justifiquen i que en tot cas en el termini d'un any haurà d'haver-se redactat el document.

En el cas del Montgó no es va arribar a aprovar el Pla Especial previst al seu decret de declaració, tot i que estava elaborat, i una de les raons possibles és l'aparició de la Llei 4/1989 i els canvis que comportava. La no aprovació d'aquest pla va deixar el Parc Natural del Montgó sense planificació durant més de quinze anys (des de la seua declaració fins l'aprovació del PORN el 2002), convertint-se així en un dels espais que més temps ha tardat a disposar d'un instrument d'aquestes característiques, amb les greus conseqüències que ha comportat la seua ubicació en una àrea intensament poblada i de forta dinàmica urbanitzadora.

D'altra banda la Llei 4/1989 en el seu article 6 especifica que el procediment d'elaboració del plans inclourà necessàriament tràmits d'audiència als interessats, informació pública i consulta amb els interessos socials i institucions afectades. Qüestió de gran rellevància si considerem que gran part dels parcs naturals es constitueixen sobre terrenys de propietat privada.

A nivell autonòmic valencià la necessitat de disposar normativa pròpia ocasiona la publicació de la Llei 11/1994 d'Espais Naturals Protegits de la Comunitat Valenciana⁶. Aquesta ha suposat segons la pròpia llei una actualització normativa que ha donat un pas important en la definició i consolidació del sistema d'àrees protegides, cobrint les mancances de la llei anterior. Lògicament tornen a aparèixer alguns elements bàsics de la legislació anterior com la degradació ambiental per l'impacte al medi natural dels canvis socioeconòmics i territorials i l'excessiva pressió humana i econòmica sobre la franja litoral, un dels àmbits més fràgils i també de major biodiversitat. Però també n'incorpora alguns de nous com:

- Els espais naturals protegits com a instruments per a implantar estratègies de desenvolupament sostenible.
- La funció social prioritària del patrimoni natural.

⁶ Anteriorment s'havia publicat la Llei 5/1988 dels Paratges Naturals de la Comunitat Valenciana, sols uns mesos abans de l'estatal 4/1989. El canvi de concepte que va introduir aquesta última va condicionar la utilitat de la norma autonòmica i la necessitat de publicar la 11/1994 pocs anys després. La Llei 5/1988 ha sigut criticada per diversos aspectes i una visió ampla es pot consultar a Mulero Mendigorri (2002).

Aquesta llei realitza una classificació pròpia de les categories d'espais naturals protegits, seguint una pràctica habitual de les normatives autonòmiques, on apareixen diverses figures⁷ entre les que està la de Parc Natural, que es declara mitjançant decret. S'observa com els parcs naturals ocupen la categoria més important dins d'aquestes figures protectores "Els parcs naturals són àrees naturals que (...) la conservació dels quals mereix una atenció preferent, i es consideren adequats per integrar-los en xarxes nacionals o internacionals d'espais protegits" (art 7.1).

La Llei 11/1994 recull alguns elements novedosos de l'estatal i els incorpora dins de la normativa autonòmica sobre espais naturals protegits, entre els que cal destacar els instruments de planificació i de gestió (PORN i PRUG), les àrees d'amortiment i les àrees d'influència socioeconòmica.

La norma dedica als Plans d'ordenació dels Recursos Naturals (PORN) i als Plans Rectors d'Ús i Gestió els capítols II i III respectivament. Els primers ordenaran els recursos mitjançant línies de planejament de caràcter genèric, mentre que els PRUG concreten les activitats a realitzar per a la consecució dels objectius de conservació. Pel cas concret del PORN se segueix la línia marcada per la norma estatal i s'expliciten més els seus objectius i els continguts mínims. Com a exemple en els objectius podem citar l'ordenació integral dels espais naturals protegits adjacents en un sol document⁸. Dins de l'apartat de continguts s'afegeix la possibilitat de dictar normes d'aplicació directa, la conveniència de declarar una zona d'influència socioeconòmica, criteris per a l'elaboració del PRUG i un programa econòmic i financer (arts. 32 i 34). A diferència de la normativa estatal no s'assenyalen terminis per a l'elaboració del PORN però sí el màxim de dos anys pel cas del PRUG i és clar que anteriorment es necessita l'aprovació de l'ordenació (art. 31.1). El cas del Montgó ha superat més que sobradament els terminis que marca la Llei 11/1994.

La possibilitat d'incloure àrees d'amortiment d'impactes en un espai protegit és un altre dels elements a destacar de la normativa autonòmica. Es tracta d'una delimitació que intentarà evitar impactes negatius que puguin incidir directament sobre l'espai protegit mitjançant l'establiment d'una àrea entre la zona protegida i la no protegida. En el cas del Montgó la zona d'amortiment establerta pel PORN inclou la zona B del Decret de Declaració que complia aquesta funció però que havia sigut eliminada pocs anys després de la seua creació.

L'últim element novedós a destacar que incorpora la Llei 11/1994

⁷ La llei diferencia set figures protectores diferents: Parcs Naturals, Paratges Naturals, Paratges Naturals municipals, Reserves Naturals, Monuments Naturals, Llocs d'Interès i Paisatges Protegits. Totes elles es declaren mitjançant decret a excepció dels paratges naturals municipals en què és suficient un acord del Govern Valencià.

⁸ En el cas del Montgó el PORN ordena tant el Parc Natural com la Reserva Natural del Cap de Sant Antoni.

és la possibilitat de declarar zones d'influència socioeconòmica al conjunt de termes municipals als quals afecte l'espai natural protegit (art. 21). La seua finalitat és unificar les relacions socioeconòmiques que s'establisquen entre les terres dels termes municipals i l'espai protegit, qualsevol que siga la seua situació dins del municipi. En el cas del Montgó a més dels termes de Dénia i Xàbia la zona d'influència socioeconòmica inclou els de Gata de Gorgos, Ondara i Pedreguer.

En relació a la participació la Llei 11/1994, d'igual manera que l'estatal, incideix ja en el seu preàmbul en la participació ciutadana i dels col·lectius i les entitats locals en la gestió dels espais protegits. Aquesta participació està previst que es faça pel cas dels parcs naturals en l'elaboració del Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals (PORN) i del de gestió Pla Rector d'Ús i Gestió (PRUG).

1.3.- La normativa europea relativa a espais protegits.

Als canvis en la normativa estatal i autonòmica cal afegir la normativa europea relativa a espais protegits. L'any 1988 la Comissió Europea havia proposat dins del IV Programa d'Acció en matèria de Medi Ambient, la creació d'una gran xarxa comunitària de zones d'especial conservació, a què va denominar Xarxa Natura 2000. La proposta va tindre una bona acollida i quatre anys després es dictava la Directiva 92/43/CE *relativa a la conservació de los hàbitats naturales y de la fauna y flora silvestres* a què es coneix amb el nom de Directiva Hàbitats⁹. Una de les estratègies que proposa és la de crear una xarxa ecològica europea coherent, on estiguen representats tots els hàbitats naturals i tàxons de flora i fauna declarats d'interès comunitari, una vegada constatada la degradació d'aquestos hàbitats i el nombre creixent d'espècies amenaçades. La relació d'aquestos hàbitats apareix a l'Annex I de la pròpia Directiva i els considerats prioritaris (els amenaçats per la poca proporció de la seua àrea de distribució natural) estan detallats al seu Annex 2.

El plantejament de conservació que proposa la Directiva Hàbitats és novedós i ambiciós amb l'objectiu de mantindre la biodiversitat a la seua àrea d'aplicació. Per un costat intenta dotar de coherència ecològica a la conservació d'espais donant una base homogènia de selecció a tots els membres. Açò suposa un intent de donar una visió més global de la importància del que es proposa conservar i evitar així la idea d'incorporar

⁹ La transposició de la Directiva Hàbitats es va realitzar a l'Estat Espanyol mitjançant els Reals Decrets 1197/1995 i 1193/1998.

per part de cada estat sols els espais naturals protegits ja existents en ells que foren seleccionats amb criteris molt diversos. També s'insisteix en la idea de xarxa i per tant es pretén l'existència de connexions entre unes zones i altres.

El procés de construcció d'aquesta xarxa consta de tres fases:

- Fase prèvia: cada Estat membre (comunitat autònoma al cas espanyol) elabora un llistat representatiu dels llocs presents al seu territori.

- Fase de concertació: determinació dels LIC (Llocs d'Importància Comunitària) entre els Estats membres i la Comissió Europea.

- Fase final: una vegada designats els LIC els Estats tenen sis anys per a declarar-los Zones d'Especial Conservació (ZEC).

El procés ha anat acumulant retards en totes les fases respecte a les dates establertes, i, actualment, encara no s'han determinat els LIC de la zona biogeogràfica Regió Mediterrània a la que pertany la Comunitat Valenciana¹⁰. Actualment no es coneix cap document on conste com s'articularen les futures Zones d'Especial Conservació amb els espais naturals protegits declarats d'acord a la legislació autonòmica, però, de moment el Govern Valencià ha fet coincidir la proposta de LICs amb els espais protegits existents o amb els que va creant.

En el cas del Parc Natural del Montgó el Govern Valencià va fer una proposta per a un LIC que abasta una superfície de 3.009 Ha (2.193 continentals i 816 marines) que coincideix pràcticament amb la zona de parc i la reserva marina¹¹. Cal ressenyar igualment l'existència, al Connector Ecològic del Bisserot, d'un hàbitat catalogat a l'*Inventario Nacional de Hàbitats*¹² que no va ser integrat dins de la proposta LIC del Montgó tot i tractar-se d'un hàbitat definit com a prioritari¹³ per la Directiva Hàbitats i per tant en cas de ser proposat com a LIC s'integraria directament dins la Xarxa Natura 2000 (mapa 3).

¹⁰ Els terminis establerts a la Directiva Hàbitats per a la realització de cada fase van ser els següents:

- Fase prèvia fins l'any 1995, s'ha vist com sols la transposició de la directiva ja va superar el termini.

- Fase de concertació fins l'any 1998, actualment no es troba encara tancada.

- Fase Final fins l'any 2004.

¹¹ En ell estan presents un total de deu hàbitats diferents (tres d'ells prioritaris) per a la zona continental i tres hàbitats més per a la zona marina (un d'ells prioritari)

¹² L'*Inventario Nacional de Hàbitats* es va realitzar pel Ministeri de Medi Ambient per a ser utilitzat com a base per a la proposta de LICs.

¹³ Es tracta d'una zona que ocupa 64,7 Ha amb formacions + *T e u c r i u m p s e u d o c h a m a e p y t i s - B r a c h y p o d i e t u m r e t u s i* + *O. Bolòs 1957* (Codi de hàbitat 6220) i amb el codi del *Inventario Nacional de Hàbitats* n° 30320029.

CAPÍTOL 2.- ELS INSTRUMENTS DE PLANIFICACIÓ I GESTIÓ.

2.1.- Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals.

Després d'uns anys de manifestació social fent patent la necessitat de disposar del document d'ordenació del Parc Natural del Montgó que aportara un poc de llum al rebuig que provoca la figura del parc i que solucionara el problema del seguit d'incendis soferts a la zona (que havien provocat protestes per la inseguretat en les urbanitzacions que envolten el Montgó); durant els anys 1999 i 2000 s'intensifica aquesta pressió social que desembocarà en la publicació per part de la Conselleria de Medi Ambient el 10 d'octubre de 2000 de l'ordre per la qual s'acorda iniciar el procediment d'elaboració i aprovació del Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó. Al preàmbul d'aquesta ordre podem llegir "La situació actual del Parc agreujada per les freqüents agressions a què els ecosistemes i paisatges característics del Montgó es veuen sotmesos com a conseqüència del seu emplaçament en una àrea amb forta dinàmica de creixement turístic i urbanístic, exigeix l'adopció i promulgació sense demora dels imprescindibles instruments de planificació i ordenació ambiental (...) l'entorn protegit apareix actualment com una singularitat, amb un nivell d'acceptació social inferior al desitjable i desconnectat del model de desenvolupament econòmic i urbà imperant a la zona, amb el qual com demostra la realitat dels últims anys resulta a penes compatible (...) la declaració de l'espai ha resultat insuficient per a trencar aquesta dinàmica que pot arribar a posar en perill els valors que es pretenen conservar". L'explicació de la situació no pot ser més encertada i reflecteix fidedignament les conseqüències de la falta de planificació durant més de tretze anys d'un espai protegit situat en una zona molt elevada dinàmica econòmica amb incidència directa sobre el territori.

També es fa constar en el mateix preàmbul la necessitat de recuperar la figura de la zona d'esmortiment que havia sigut eliminada al decret de 1992 "molts dels problemes esmentats, encara que es manifesten en el context del Parc, tenen el seu origen (directe o indirecte) fora dels límits d'aquest, en un context territorial que es caracteritza per una ocupació intensiva del sòl, tant per activitats agrícoles com per la creixent urbanització (...) l'instrument de planificació que s'adopti ha de plantejar-se com a objectiu donar resposta als principals problemes del Parc i el seu entorn immediat (...) incorporar estratègies que trenquen el doble aïllament (ecològic

i socioeconòmic) del Parc”.

En la mateixa ordre que iniciava l’elaboració del PORN del Montgó, en base al que disposa la Llei 11/1994, es fa constar l’establiment de mesures cautelars durant la tramitació del pla consistents en la suspensió de l’atorgació d’autoritzacions, llicències o concessions sense informe previ de la Conselleria de Medi Ambient, amb l’objectiu que no es produïren canvis de la realitat física i biològica dins de l’àmbit del pla. Aquestes mesures podien ser complementades amb altres de caràcter particular, cosa que es va fer mitjançant un acord de 24 d’octubre de 2000.

Després de quasi un any des de l’inici de l’elaboració es produeix la informació pública del PORN en el DOGV de 26/07/2001, on es fa constar el temps d’exposició, que va ser de dos mesos, per a la presentació d’al·legacions i els llocs on podia ser consultat el pla.

Sols quatre dies després de l’exposició pública del pla apareix l’Ordre de 16 de juliol de 2001 i l’Acord de 26 de juliol de 2001, de modificació de les mesures cautelars del PORN. Aquesta modificació es justifica per la concreció i el grau de detall de l’ordenació proposada, davant de la situació d’indefinió existent en el moment d’inici del procés. I va consistir principalment en el fet que no es considerarien actes que suposen una transformació les actuacions en sòls urbans i urbanitzables urbanitzats i per tant quedaven exemptes del requeriment de l’obtenció prèvia a la concessió de llicències d’informe favorable de la Conselleria de Medi Ambient. Tot a conseqüència de l’ambient de confrontació creat a la zona durant la realització del pla per part de sectors interessats en la promoció immobiliària que veien “dificultada” la seua activitat pel requeriment de sol·licitud d’autorització prèvia a conselleria, i que va ser aprofitat per alguns sectors per a organitzar mobilitzacions contra la figura de parc, qüestió que continuava fent augmentar el rebuig contra el Montgó.

Transcorregut més d’un any des de l’exposició pública on es van resoldre les al·legacions i després de la modificació d’alguns xicotets aspectes del pla original que es va exposar, es publica per fi el 8 d’octubre de 2002 el Decret 180/2002 pel qual s’aprova el Pla d’Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó. El PORN té una finalitat directora i estratègica respecte de les altres figures de planificació, ha d’analitzar i preveure l’evolució dels recursos naturals, ecosistemes i paisatges i així poder indicar el règim de protecció necessària i ordenar les activitats econòmiques i socials perquè siguin compatibles amb els objectius assenyalats. Per tant té un paper clau

tant per als altres instruments de planificació de l'espai natural com per a la planificació urbanística i el desenvolupament d'activitats sectorials, és a dir que té una preponderància sobre la planificació territorial general tal com assenyalen la Llei 4/1989 i la Llei 11/1994. Per tant el PORN estableix un marc normatiu per a l'organització de l'espai natural, amb una sèrie de línies mestres que cal matisar posteriorment des d'altres instruments de planificació (com el PRUG).

L'elaboració del PORN es va estendre durant més de dos anys, si fem cas al període entre l'ordre d'inici i la publicació del pla, amb la finalitat d'arribar a un document el suficientment consensuat perquè fóra possible la seua aplicació, tal com es veurà al capítol 6 sobre la participació al Montgó. Aquest esforç ha donat com a resultat un pla qualificat com a molt positiu per molts dels actors implicats, o com a mínim com el millor que es podia aconseguir; encara que es detecten algunes mancances que haurien de constar al document i que s'aniran veient en aquest treball.

Un PORN està constituït per una memòria i diagnòstic sobre la zona que s'utilitza per a establir una zonificació sobre la que regirà una normativa i directrius específiques. La part que es va publicar d'allò referit al Parc Natural del Montgó està constituïda per tres títols: disposicions generals, normes referides a cada recurs o activitat i zonificació establerta amb les normes relatives.

Es poden destacar alguns aspectes novedosos que incorpora el PORN a la situació en què es trobava el Parc Natural del Montgó. En primer lloc integra en el mateix document d'ordenació el Parc Natural del Montgó i la Reserva (Marina) Natural del Cap de Sant Antoni i els seus entorns i les seues zones d'influència, tot basant-se en l'article 34.2 de la Llei 11/1994. També s'aprofita la possibilitat que ofereix la citada llei a l'article 34.1.H en relació a la possibilitat de creació d'una àrea d'influència socioeconòmica, fent-ho sobre els termes municipals complets de Dénia, Gata de Gorgos, Ondara, Pedreguer i Xàbia, encara que aquest fet no ha tingut cap repercussió de moment.

Un últim aspecte que cal ressaltar és la recuperació dins de la seua zonificació d'un cinturó d'esmortiment d'impactes que va ser instaurat com la Zona B en el decret de declaració del Parc i que posteriorment va ser eliminat mitjançant el Decret 110/1992. D'aquesta forma el PORN recupera el que anomena àrees perifèriques d'esmoreïment d'impactes, diferenciant una zonificació dins d'elles composta per: connectors ambientals, àrees

naturals, àrees agrícoles, àrees urbanitzades i urbanitzables, àrees d'expansió urbana preferent i àrees de revisió de titularitat. Zonificació que es completa amb les tres previstes per a l'interior del parc: zona d'ús restringit, moderat i especial.

Dins d'aquestes àrees perifèriques d'esmoreïment d'impactes interessa ressaltar els denominats Connectors Ambientals. El seu origen el trobem en un dels objectius pel pla que fixa el decret de publicació del PORN al seu article 6.i "Facilitar la connexió física dels ecosistemes rellevants del Montgó amb altres espais naturals de la comarca, per mitjà de la creació de connectors ecològics", motivat per la situació d'aïllament que consta al preàmbul del mateix decret. Se'n creen dos d'específics¹⁴: el Connector Ecològic del Bisserot, que és la zona escollida per a centrar el present estudi i per tant veurem amb més detall a un capítol posterior; i el Connector Ecològic dels Castellans situat a la part Sud del Montgó dins del terme de Xàbia. Aquest últim va sofrir una retallada en la superfície que ocupava al ser publicat el PORN en relació a la proposta que constava en el pla que es va exposar al públic, extrem que no s'ha justificat a què es devia, però que sembla que va ser per pressions del propietari de la terra que va portar a terme accions de pressió en arrancar tots els ametllers que existien a la finca pocs dies després de començar l'exposició pública del PORN.

Un altre problema que es va posar de manifest en el PORN i que encara no ha estat solucionat és el de les àrees de revisió de titularitat que tal com descriu el decret d'aprovació¹⁵ corresponen a zones generalment adjacents al Parc Natural del Montgó que, malgrat no formar part de la delimitació establerta al Decret 110/1992 constitueixen terrenys en què presumptament s'haurien produït ocupacions de muntanyes o béns de titularitat pública. Àrees en què se suspèn cautelarment qualsevol actuació d'urbanització edificació i que segons indica el mateix article al seu apartat tercer, a partir de l'entrada en vigor del PORN l'administració havia d'iniciar els corresponents expedients destinats a aclarir l'existència o no de les ocupacions. No s'ha produït cap actuació en aquest sentit fins el moment actual en què estan a punt de complir-se tres anys de l'entrada en vigor del PORN, extrem que entre altres està ajudant que la imatge del parc, lluny de millorar entre la població, continue degradant-se. Qüestió que segons destaca el Regidor de Medi Ambient, en l'entrevista que es va realitzar amb motiu d'aquest treball, fa augmentar les dificultats d'acceptació de qualsevol mesura de gestió que s'intente aplicar i ha portat un cert desànim a l'expectació que va crear l'aprovació del PORN.

¹⁴ També es constitueixen com a connectors ambientals els llits de tots els barrancs inclosos dins del PORN i específicament els llits del Barranc de l'Heura i el del Riu Gorgos.

¹⁵ Article 110 del Decret 180/2002.

2.2.- Pla Rector d'Ús i Gestió.

Més de 2 anys després de la publicació del PORN, el mes de novembre de 2002 la Conselleria de Territori i Habitatge, que és la que ostenta actualment les competències de medi ambient en el Govern Valencià, publica l'Ordre de 25 de gener de 2005 per la qual s'acorda iniciar el procediment d'elaboració del Pla Rector d'Ús i Gestió del Parc Natural del Montgó i l'Acord de 4 de febrer de 2005 pel qual es determina la forma d'aplicació de les mesures cautelars vigents en l'àmbit territorial del Pla Rector d'Ús i Gestió del Parc Natural del Montgó. S'inicia per tant l'elaboració de l'altre instrument (PRUG) necessari per a la gestió del parc segons assenyala la Llei 11/1994, encara que de nou amb molt de retard si fem cas a l'article 41.4 de la citada llei que indica que aquests plans s'aprovaran en el termini màxim de dos anys des de l'entrada en vigor de la declaració de l'espai natural protegit.

El PRUG és l'instrument que desenvolupa el PORN i deu concretar les previsions que fa aquest per a la adequada gestió de l'espai protegit per tal d'aconseguir els objectius perseguits en la seua declaració. És un document prevalent sobre qualsevol altra planificació, a l'igual que en el cas del PORN. La Llei 11/1994 no obliga a l'elaboració d'un programa de seguiment de l'aplicació del PRUG, qüestió que és bàsica i reconeguda per tots els organismes implicats en planificació en la posada a la pràctica de qualsevol pla. Per tant caldria integrar aquest programa en el mateix document per tal d'establir un mecanisme més àgil de reacció als resultats que es van obtenint, en compte d'haver d'esperar a la revisió d'aquest que és el que se sol fer habitualment. Aquest programa de seguiment deuria incloure els indicadors necessaris per a analitzar anualment el procés d'aplicació del pla, a més a més de la previsió de les accions a realitzar en el cas que algun dels objectius no estiga acomplint-se; tal com recomana Garcia Fernández-Velilla (2003) en la seua publicació sobre l'elaboració de plans de gestió per als llocs de la Xarxa Natura 2000.

Ha passat més de mig any des de l'inici de l'elaboració del PRUG i encara no s'ha iniciat el procés de participació dels actors socials implicats que s'indica a la Llei 11/1994, tot i que la directora del parc anunciava en la seua entrevista que aquest procés començaria el mes de setembre passat. S'espera que aquest procés millore el realitzat amb motiu de l'elaboració del PORN integrant a col·lectius directament implicats en la gestió del territori de la zona d'esmoreïment d'impactes, als quals no es va integrar suficientment com es veurà al capítol sisè dedicat a la participació al Parc Natural del Montgó.

CAPÍTOL 3.- EL CONNECTOR ECOLÒGIC DEL BISSEROT.

3.1.- *La funció dels connectors ecològics del Parc Natural del Montgó.*

La figura de connector ecològic apareix al Parc Natural del Montgó amb motiu de la zonificació proposada al PORN per a les àrees d'esmoreïment d'impactes que envolten al parc, en consonància amb els canvis dels anys 90 del concepte de conservació d'espais que s'integren amb la resta del territori. Aquestos espais (connectors) fan la funció d'elements territorials que faciliten la continuïtat dels processos ecològics entre les àrees nucli objecte de conservació amb àrees d'alt nivell de naturalitat encara que també poden exercir altres funcions. El concepte de connector (o corredor) també ha anat evolucionant des d'un concepte de connexió dissenyat per a les espècies principals en els objectius de conservació cap a conceptes més amples com el que proposa Garcia Mora en afirmar que ha de donar-se un pas cap a la conservació de configuracions paisatgístiques que assegurin el manteniment del conjunt de fluxos i funcions ecològiques responsables dels béns i serveis que el paisatge ofereix a la societat (Garcia Mora, 2003: 44).

Revisant el PORN, sembla que aquesta és la idea que sembla endeïnar-se en els connectors ecològics del Montgó¹⁶. La creació d'aquests connectors es justifica per la situació del massís que enllaça d'alguna forma les serres de l'interior de la comarca i la línia de costa, però també per l'aïllament a què està sotmès el Montgó pel cinturó urbanitzat que el rodeja pràcticament en la seua totalitat (mapa 2) i les diverses infraestructures lineals existents al seu voltant que suposen un marcat efecte barrera. La poca extensió que queda lliure d'aquestes afeccions està ocupada per cultius que segons indica la Memòria del PORN (pàg. 90) “(...) pueden (els cultius) bajo ciertas premisas convertirse en enlaces entre zonas forestales y en general, zonas consideradas como medio natural”. Posteriorment a l'apartat de Zonificació (pag. 104) referint-se als connectors “... cumplen el importante papel de servir de conectores entre las comunidades de las áreas cimaras del Montgó y las de otros espacios naturales de interés del norte de la provincia de Alicante”. Els connectors proposats “desembocan en áreas fluviales o de cultivo a través de las cuales se garantiza la conectividad”.

¹⁶ Es poden distingir tres connectors dins del Parc Natural del Montgó, per un costat el constituït pels llits dels barrancs en què s'integren de manera genèrica el de tots els barrancs inclosos dins del PORN i específicament els llits del Barranc de l'Heura i el del Riu Gorgos. Per altra banda es distingeixen els dos connector específics, el d'Els Castellans situat al vessant sud del Montgó dins del terme municipal de Xàbia, i el d'El Bisserot situat al costat sud-oest del massís.

La importància i els objectius dels connectors queden clars a l'article 102 del decret de publicació del PORN on consta que les superfícies incloses dins dels connectors ecològics són essencials per a la pervivència del Montgó com a espai natural en assegurar la seua connexió amb altres àrees naturals o escassament transformades de l'entorn. La importància d'aquesta connexió consisteix bàsicament en les raons següents:

- Contribueix a mantenir en determinades àrees clau de l'entorn immediat del Montgó un mosaic entre espais lliures i urbanitzats, sense el qual es produiria un deteriorament paisatgístic irreversible i el col·lapse ecològic de l'espai protegit.

- Igualment evita l'aïllament genètic de nombroses espècies de flora i fauna, i permet la seua connexió amb altres poblacions exteriors, alhora que permet a determinades espècies accedir a superfícies d'hàbitat exteriors al massís del Montgó sense les quals mancarien d'un àmbit territorial suficient per a la seua persistència.

En el cas del Montgó a l'hora de redactar el PORN, les àrees definides com a connectors estan ocupades en la major part per cultius o per vegetació natural (mapa 3). En el cas de les primeres hagueren pogut ser incloses dins de les Àrees Agrícoles definides com a zona d'amortiment d'impactes dins del PORN. Però és el seu paper essencial que tenen atorgat en el manteniment de l'espai el que fa diferenciar-les d'aquestes, considerant-les des del moment d'entrada en vigor d'aquest com a sòl no urbanitzable d'especial protecció. Recordem que el PORN té prevalència sobre qualsevol altra normativa i per aquest motiu es va produir la desqualificació dins del Connector Ecològic del Bisserot d'alguns polígons que fins el moment constaven com a sòl urbanitzable al PGOU de Dénia.

En el Parc Natural del Montgó, dins de la figura de connector ecològic s'ha realitzat una zonificació en dos tipologies diferenciades, segons l'article 103 del decret de publicació del PORN:

- Zones de Protecció Ecològica i Paisatgística: que corresponen a les àrees ocupades en el moment de la publicació per vegetació natural o seminatural.

- Zones de Protecció Agrícola: corresponen a les àrees generalment perifèriques a les anteriors, ocupades actualment per cultius agrícoles de qualsevol classe.

Aquesta zonificació interna dels connectors està definida en el PORN però no està establerta de moment ja que està previst realitzar-la en el Pla Especial que cita l'article 105 d'aquest document. El retard en l'establiment d'aquesta zonificació ha provocat oscil·lacions en els usos del sòl dins del connector com es veurà al capítol següent dedicat al Connector Ecològic del Bisserot.

3.2.- El connector del Bisserot al PORN.

El Connector Ecològic del Bisserot ocupa una superfície de 246 hectàrees (Memòria PORN: 92) i connecta la part sud-oest del Montgó amb La Sella, que a la vegada es troba en contacte, mitjançant sòl rústic amb protecció agrícola-forestal, amb la serra del Castell de la Solana al terme de Pedreguer (mapes 2 i 3).

Tal com acabem de veure aquesta superfície està ocupada per diverses unitats ambientals constituïdes en part per vegetació natural que inclou algunes parcel·les forestals ocupades per pinar, i en la part majoritària per cultius tant de secà com de regadiu, ocupant aquests últims principalment la zona oest del connector. La varietat en els usos agraris tradicionals i en les formacions vegetals que van des de zones arbrades fins a diverses formacions arbustives, unida a l'existència de diversos desnivells situats entre els 70 i els 170 metres que atorguen a la unitat denominada El Bisserot una elevada incidència visual i un elevat potencial de vistes, fan que la valoració paisatgística atorgada a la unitat en el document PORN (pàg. 182 dels annexos) siga d'Alta, tot i que s'han construït diverses vivendes unifamiliars sobre parcel·les agrícoles predominantment en la part oest del connector.

Relatiu al paisatge podem llegir a la memòria del document PORN (pàg. 66) "*(...) el paisaje es un elemento relevante del medio natural que constituye un recurso económico de primera importancia. (...) Las políticas de conservación y gestión activa del mosaico de paisajes naturales y agrarios que aún hoy dominan buen parte del espacio analizado deben pasar a convertirse por tanto en una de las estrategias transversales de las administraciones y agentes económicos implicados en la zona, tanto como instrumento de mantenimiento de los méritos de conservación de los recursos naturales así como forma de potenciar un desarrollo económico y turístico sostenido en el tiempo*". Observem així la importància que li atribueix el

PORN a la conservació del paisatge, no sols pels seus valors ecològics sinó també com a element estratègic de competitivitat dins de la política de desenvolupament econòmic sostenible. Però sorprèn que tot i que les activitats agràries són considerades estratègiques pel manteniment del Connector del Bisserot, en el PORN són tractades sense aprofundir. Una altra mancança destacable del document és la part cultural lligada a les explotacions agràries que és un aspecte fonamental pels objectius de conservació del connector “*Muchos paisajes rurales no pueden entenderse sin tener en cuenta la herencia cultural, y respetarla es tan importante como respetar la vegetación o las masas de agua*” (Ayuga Téllez 2001: 4).

La zona de cultius està patint un procés d'abandonament de les parcel·les cada vegada més important, tal com es veurà a l'apartat posterior dedicat a l'agricultura de la zona, que dificulta els objectius de conservació previstos en el PORN i que haurà de ser abordat en el Pla Especial que està previst pel connector. A més aquest pla haurà de resoldre alguns conflictes que han sorgit per indefinicions del PORN. Un d'ells és la no descripció del que s'entén per usos extensius i usos intensius en agricultura. Mentre que sols es permeten els usos agrícoles extensius en les Zones de Protecció Agrícola del connector, també són compatibles el cultiu de tarongers i fins i tot un camp de golf encara que “existeix un risc alt d'intoxicació per abocaments a causa de l'ús intensiu de pesticides i fertilitzants” (Memòria PORN: 92). L'altre conflicte està ocasionat perquè no s'han definit els límits entre les dos zones establertes dins dels connectors i sols en les de protecció agrícola està permesa la construcció de vivendes lligades a l'explotació. Açò ha ocasionat, en la zona oriental del Connector del Bisserot, la roturació de terres que havien tornat a ser ocupades per vegetació seminatural per l'abandonament que havien sofert anys enrere.

El Connector Ecològic del Bisserot es troba inclòs en la seua totalitat dins del terme municipal de Dénia, però a la vegada també dins de l'àmbit d'influència de l'Entitat d'Àmbit Territorial Inferior al Municipi (EATIM) de Jesús Pobre. Aquesta entitat ocupa el 19'6% (13 km²) de la superfície del terme municipal de Dénia, mentre sols alberga el 1'6% de la seua població (586 habitants l'any 2004). La major part d'aquesta superfície està ocupada per sòl agrari i de moment no ha sofert tanta pressió urbanística de la resta del municipi de Dénia tal com indiquen les xifres de densitat de població (583 ha./ km² l'any 2004) i el reduït pes de les vivendes principals (35% del total l'any 2001) (dades taula 1 annex 2)¹⁷

¹⁷ La taula 1 de l'annex 2 conté dades relatius a l'evolució de la població, ús de la vivenda i activitat econòmica. Les dades estan referides a Dénia, Jesús Pobre (els disponibles) i la província d'Alacant.

El connector ocupa aproximadament la cinquena part del territori de

Jesús Pobre. Es localitza a la zona nord que és la més pròxima al nucli de població. Aquest espai constitueix, per proximitat i per qualitats del sòl, la zona agrària més productiva del seu territori.

3.3.- *L'activitat agrària al connector del Bisserot.*

La comarca de la Marina Alta s'ha conformat històricament com un espai rural amb un paisatge caracteritzat per uns cultius estesos tant per les valls com pels vessants de les muntanyes, que foren ocupats per les terrasses de cultiu fruit de l'expansió demogràfica del segle XIX i la conseqüent necessitat d'ampliar la superfície cultivada. El paisatge agrari experimenta, de forma primerenca, unes fortes transformacions per les reconversions, roturacions en vessants muntanyosos i expansió de les cases de camp i els riurals (construcció específica per a l'elaboració de la pansa). Un dels factors que propicien aquesta evolució d'una economia de subsistència a una economia de mercat és el canvi en el cultiu del raïm de planta a la varietat moscatell, que presentava millors condicions per a la pansificació i que va permetre cobrir la demanda del mercat britànic comercialitzant-se directament des del port de Dénia. El cultiu del raïm de moscatell no era nou a la zona però viu al primer terç del segle XIX una explosió en la superfície cultivada que permet multiplicar les exportacions per deu en poc més de tres dècades. La gran transformació no va afectar sols la Marina Alta, sinó que el cultiu del moscatell es va tornar predominant en la zona entre Gandia i Altea convertint la seua economia a una monoproducció intensiva bolcada a l'exportació, que es desenvolupava sobre explotacions menudes o mitjanes (Costa Mas, 1977: 191).

Des d'aquest moment endavant la producció de la pansa, tot i ser la principal activitat econòmica de la comarca, va passar per diferents situacions conjunturals a les que va haver d'anar adaptant-se fins arribar als anys seixanta on es viu un descens radical de la producció de pansa i comença a predominar la comercialització del moscatell en fresc¹⁸. La producció de pansa va quedant relegada a un remei davant la impossibilitat de la comercialització en fresc, arribant al límit de la seua desaparició en pocs anys. A partir dels anys seixanta l'evolució del cultiu del moscatell ha sigut de descens continuat pels grans requeriments de mà d'obra del cultiu i pels treballs acurats que necessita i que impossibiliten la seua pràctica en un règim d'agricultura a temps parcial; arribant a l'actualitat a uns nivells de producció molt baixos que es dediquen a la comercialització en fresc dins

¹⁸ Les principals fites en el cultiu del moscatell i la seua comercialització com a pansa es poden sintetitzar en:

- Creixement intensiu de la comercialització de pansa durant tot el segle XIX que passa de 29.000 quintars l'any 1818 als 867.000 qq. de l'any 1890.

- Crisi pansera des de l'any 1890 ocasionat per diversos factors com els canvis aranzelaris al mercat britànic, diverses afeccions sobre la vinya (climatològiques i malalties com la fil·loxera o el mldiu) o la I Guerra Mundial. En aquesta crisi s'inicia la búsqueda d'alternatives al cultiu del raïm (ametlers i cítrics).

- Intents de recuperació a partir dels anys 20 que es veuran frenats pel 'crack' de l'economia mundial de 1929.

- Col·lapse pels conflictes bel·lics: Guerra Civil i II Guerra Mundial.

- Segon intent de recuperació a partir dels anys cinquanta que es veu afectat per la davallada de la demanda que evoluciona cap al consum de la fruita en fresc.

Una evolució detallada i completa de la història de l'agricultura a la comarca es pot consultar a l'obra El Marquesat de Dénia de Costa Mas (1977).

del mercat nacional.

L'ametller és l'altre cultiu de secà amb una certa presència a la comarca que va començar a adquirir importància a principis del segle XX, coincidint amb la primera crisi del cultiu del moscatell (veure nota 17 a la pàgina 46). El màxim de la superfície plantada arriba en la primera meitat dels vuitanta coincidint amb els alts preus que es paguen per la collita i amb les característiques del cultiu que permet una menor inversió en mà d'obra. A partir dels problemes de la segona mitat dels vuitanta, en què s'entra en una gran crisi del sector, es fa impossible la rendibilitat de la collita local i es produeix un descens de la superfície cultivada que el deixa en l'actualitat en quotes merament testimonials¹⁹.

La citricultura constitueix actualment el principal sector de l'economia agrària de regadiu de la Marina Alta. Els seus inicis els trobem també en la primera de les crisis de la pansa a principis del segle XX i en un ràpid desenvolupament posterior que a partir dels anys cinquanta el porta a instaurar-se com un vertader monocultiu en el regadiu de la comarca. La superfície cultivada de cítrics a la comarca augmenta espectacularment al ritme que es detecten cabdals hipogeus i comença la seua explotació²⁰. L'increment del cultiu de cítrics es veu també afavorida pels bons preus aconseguits i també pels menors requeriments de mà d'obra que ofería. A primers dels vuitanta s'encadenen uns anys de sequera que destapen una forta competència del sector turístic pels recursos hídrics de la comarca. Aquest fet s'ajunta amb la crisi dels preus de la taronja que comença en la segona part de la dècada i que inicia una problemàtica en el sector que ha anat en increment des d'ençà.

Un dels factors determinants en l'evolució dels cultius a la comarca és el transvasament de mà d'obra que comença a finals dels seixanta des del sector agrari cap al sector de la construcció. El canvi es produeix sense que s'abandonen les explotacions, orientant-se cap a alguns cultius que eren rendibles, donant lloc a l'aparició de l'agricultura a temps parcial com a fenomen que ha tingut gran repercussió a la comarca per les característiques de minifundisme i microparcel·lació que presenten les explotacions. Una conseqüència directa d'aquest fet, com s'ha vist abans, és la reorientació de les explotacions cap a la simplificació dels cultius i l'arborització que possibilita la reducció del treball al camp i per tant el manteniment de l'agricultura com a activitat secundària. D'aquesta manera l'abandonament de les activitats agràries no ha sigut un procés de trencament radical de la relació dels treballadors amb la terra sinó que l'existència d'oportunitats de

¹⁹ La crisi d'aquest sector va ser generalitzada i va portat a la Comissió Europea a establir un conjunt d'ajudes al sector que estaven vinculades en gran part a la realització de millores de la qualitat i de comercialització que devien ser executades a través de les associacions de productors. En aquesta zona no es van arribar a emprar perquè no es van complir les condicions.

²⁰ Es quadruplica en dos dècades, passant de les 2897 Ha de 1953 a les 8165 Ha de 1974 (Costa Mas 1977: 320).

treball en altres sectors, la problemàtica de les explotacions (minifundisme) i la competència del turisme per altres recursos com l'aigua o la terra han limitat extraordinàriament l'activitat agrària a la comarca, provocant una situació que es manifesta en un abandonament lent però progressiu dels camps que s'observa per tota la Marina Alta.

La informació estadística disponible sobre cultius, grandària d'explotacions i edat dels agricultors està recollida a les taules 2 i 3 de l'annex 2. Aquestes dades fan referència a Dénia ja que las fonts estadístiques agràries no proporcionen informació a nivell inframunicipal. De l'observació d'aquestes dades amb tipus de cultiu, cal ressaltar el predomini absolut del cultiu dels cítrics sobre el secà (85% de les terres llaurades, taula 2 annex 2). El minifundisme es veu reflectit per l'elevat percentatge d'explotacions amb SAU (superfícies agrària útil) inferiors a les cinc hectàrees (92'5% del total, taula 2 annex 2), problema que es veu agreujat per la microparcel·lació. Les dades també mostren un elevat grau d'envelliment dels agricultors, el 38% té més de 65 anys, percentatge que s'eleva fins el 64% si considerem els caps d'explotació amb edat superior a 54 anys (taula 3, annex 2).

En el cas del Connector Ecològic del Bisserot es reproduïx la situació descrita per a Dénia, encara que existeixen alguns caràcters diferenciats com una grandària d'explotacions més reduïda i una major parcel·lació²¹. En relació a l'orientació productiva dins del connector es poden distingir dos zones: la part més oriental constituïda per cultius de secà, ja que no ha disposat mai de recursos hídrics, i la part occidental on predomina el regadiu. En el secà els cultius més importants són el raïm de moscatell i l'ametller. En el cas de l'ametller, encara que es tracta d'un cultiu amb baixos requeriments de mà d'obra, que s'adapta bé a les condicions de l'explotació per agricultors a temps parcial, ha sigut afectat pels baixos preus que fa temps es paguen per la producció com s'ha vist. Per altra banda el raïm de moscatell és un cultiu amb més requeriments de mà d'obra i per tant més complicat d'integrar dins de l'agricultura a temps parcial, per tant la tendència és a l'abandonament de les terres perquè no és possible la inversió per a reconvertir-ho a l'ametlla per la seua baixa rendibilitat. En aquesta zona és on més prematurament va començar a patir-se el fenomen de l'abandonament del cultiu.

La zona occidental del connector compta amb la Comunitat de Regants del Bisserot que des dels primers anys dels setanta explota un pou d'aigua pel reg. Aquesta disposició de recursos hídrics va facilitar una ràpida reconversió dels cultius de secà de la zona al regadiu, amb la plantació de

²¹ Les explotacions dels agricultors entrevistats tenen una extensió d'entre 7 i 15 fanecades (entre 0,6 i 1,25 Ha.), a excepció del cas d'un jubilat que sempre ha dedicat la seua activitat a l'agricultura i que arriba a les 30 fanecades.

cítrics que han arribat a ocupar la majoria de la seua superfície saltejats de diverses parcel·les en què es conserven els cultius de secà o que es dediquen als productes hortícoles per a consum propi. Aquesta reconversió al regadiu es va fer sense variar la superfície de les parcel·les, conservant-se així les condicions de minifundisme extrem que caracteritza aquest territori. Actualment la reduïda superfície de les parcel·les ajuda a configurar un mosaic molt apreciat per les seues característiques paisatgístiques i ecològiques, però aquest fet també constitueix el principal problema per a la comercialització de la producció i la principal debilitat per les pressions pels usos del sòl per part del sector immobiliari.

L'agricultura dins del Connector Ecològic del Bisserot ocupa la major part del sòl (mapa 3). Actualment viu una situació d'abandonament progressiu de les parcel·les que s'ha vist incrementat fortament en els últims anys per les condicions particulars de la zona (grandària d'explotacions, preus agraris...) ²². L'abandonament va començar a afectar fa uns anys els cultius de secà però ja arriba als de regadiu.

El transvasament de mà d'obra del sector agrari en la zona d'estudi va començar amb uns anys de retard respecte al nucli de Dénia, afectant a una part de la població que continuava treballant les seues explotacions a temps parcial junt amb els que no van arribar a fer el canvi, principalment per raons d'edat. Segons les dades del Cens de Població de 2001 hi havia a Jesús Pobre un 4,2% de població dedicada a l'agricultura (taula 1 de l'annex 2), però en l'actualitat aquests agricultors es troben tots jubilats i alguns d'ells continuen treballant les terres. Els agricultors que estan en situació d'actiu realitzen l'activitat a temps parcial i les dificultats per a obtenir uns rendiments mínims fa que cap jove s'incorpore a l'activitat ni tan sols a temps parcial (tot i que les dades de la taula indiquen un 4,2% de caps d'explotació menors de 35 anys (taula 3 de l'annex 2), en l'actualitat a Jesús Pobre no queda cap agricultor en aquestes circumstàncies).

²² L'abast d'aquest abandonament és un fet evident i necessita una urgent quantificació per a adonar-se de la seua gravetat, però aquesta ha quedat fora del present treball perquè no s'ha pogut disposar de les dades necessàries per a fer-ho. Haguera sigut relativament senzill realitzar una descripció de l'avanç d'aquest fet utilitzant les dades dels usos del sòl de l'últim cadastre de rústica realitzat al municipi de Dénia l'any 2000 i creuant-les amb els usos actuals.

SEGONA PART: LA PARTICIPACIÓ DE LA POBLACIÓ AL PARC NATURAL DEL MONTGÓ.

CAPÍTOL 4.- LA PARTICIPACIÓ DE LA POBLACIÓ ALS ESPAIS NATURALS PROTEGITS.

Si existeix una característica que compartisquen tots els ecosistemes mediterranis, aquesta és la seua elevada antropització com a conseqüència que han estat habitats pels humans des de temps immemorials. La presència dels humans durant tota la història i les seues pràctiques culturals han arribat a donar caràcter a aquests ecosistemes. En les últimes dècades se succeeixen una sèrie de canvis en la societat humana, no sols de caire econòmic sinó també cultural, que modifiquen la relació de l'home amb el medi. Aquests canvis provoquen un desequilibri als ecosistemes que donen lloc a una major necessitat de mesures de preservació i amb elles a la generalització dels Espais Naturals Protegits.

D'aquesta manera els espais naturals protegits, i els mediterranis de manera més important, contenen l'element humà que es diferencia clarament de la resta de components i que requereix un tractament específic en la planificació de la conservació dels ecosistemes que abasten. La importància d'aquest element ve donada per la seua capacitat de modificar la forma de relació amb l'ecosistema que l'envolta, en un sentit que pot ser positiu o negatiu pels objectius de conservació i així es converteix amb un component clau per a l'èxit d'aquests. S'aprecia així la imprescindibilitat d'integrar a la població en els projectes relacionats amb el territori mitjançant mecanismes de participació que facen possible la seua implicació directa en la conservació del medi.

Cada vegada és més reconeguda aquesta necessitat d'integrar a la població en els projectes que l'afectaran, i més encara quan es requereix el seu compromís per a que siga possible el compliment dels objectius. En aquest sentit s'expressen tots els organismes relacionats amb la gestió de recursos com la FAO (Organització per la Agricultura i l'Alimentació), UICN (Unió Internacional per la Conservació de la Natura), Consell d'Europa o Europarc. Per a aquesta última institució i segons el *Plan de Acción para los Espacios Protegidos del Estado Español*²³ la decisió de declarar una àrea com a espai natural protegit afecta de forma segura els interessos d'un col·lectiu que en bona mesura és responsable de l'estat actual d'eixe territori. Aquesta declaració suposa així un repte en la compatibilització de la conservació del patrimoni natural i cultural, i la protecció i millora de la

²³ Aquest document està compost de vuit esborranys i un document de síntesi (veure referència Europarc-España 2002).

qualitat de vida de la població relacionada amb l'espai. Una mesura d'aquest abast que suposa assumir compromisos, restriccions i obligacions que poden ser importants per una comunitat no es pot acometre d'esquenes a la gent. La participació seria, des dels principis bàsics de l'ètica democràtica, un dret i no un regal o concessió als afectats (Europarc-España, 2002: 111).

Per a Castroviejo els avantatges d'una autèntica participació poden resumir-se en un que seria integrar el ciutadà amb l'administració que paga amb els seus impostos i ajudar-lo perquè entenga millor per a què li serveix. L'organisme que ho fa arriba a ser més apreciat pel públic, cosa que facilita la seua acció. La utilització de la participació és per tant no sols una qüestió d'ètica, sinó també de pragmàtica rendibilitat. Açò pressuposa, per a aquest mateix autor, que l'administració ha reconegut la capacitat de la ciutadania de participar en les decisions que els afectaran, allunyant-se així de posicions autoritàries, per a aconseguir un 'producte' que és més pròxim a la realitat social i material i que és fa més fàcil de portar a la pràctica per la major acceptació de què disposa (Castroviejo, 1991: 325).

És cert que, actualment, aquesta necessitat de participació està amplament reconeguda però la realitat és que poques voltes es porta a la pràctica. La normativa, a nivell nacional i de l'autonomia valenciana, sobre espais naturals protegits sols recull alguns mecanismes de participació de la població des de l'any 1989 (Llei 4/1989). A partir d'aquest moment, la normativa sols obliga a la constitució d'un òrgan col·legiat de participació i a l'exposició pública del document que conté la planificació de l'espai. Exposició pública que té lloc en l'última fase de la planificació, per què "*(...) estando el período de información al final del proceso, se cubre nominalmente el expediente en cuanto a participación pública, pero se dista todavía mucho de tener transparencia y participación en profundidad*" a més de ser molt difícil incorporar al document qualsevol tipus de modificació. Una participació pública d'aquest tipus, encara que no resta validesa al document, fa més difícil, cara, incompleta i ineficaç la seua aplicació. (Castroviejo, 1991: 325).

Per a Europarc-España, la participació de la població pot realitzar-se a diferents nivells, obtenint-se uns resultats clarament diferenciats que lògicament estaran en relació al nivell de participació utilitzat. Respecte als graus de participació es distingeixen els següents:

- Informar: Els diferents actors reben informació sobre les accions proposades però no poden canviar-les. El propòsit és convèncer que les propostes són les correctes.

- Consultar: Els actors reben informació sobre el projecte i els seus punts de vista són estudiats i normalment presos en consideració.

- Decidir junts: Els actors són convidats a estudiar, discutir i participar en la presa de decisions.

- Actuar junts: A més a més de la presa de decisions conjunta, la posada en pràctica de l'acció serà també compartida.

- Recolzar els interessos comunitaris: Les comunitats es fan responsables de la presa de decisions i del seu desenvolupament. Els experts els recolzen amb informació i consells.

A mesura que s'utilitzen nivells de major implicació, un procés de participació està compost per diverses parts (informació, compartir idees, buscar solucions, prendre decisions i intervenció) en les que poden ser utilitzats un ample ventall d'instruments dels que es poden destacar: els estudis d'opinió, consultes a sectors específics, grups de treball, òrgans col·legiats de participació, debats temàtics oberts, recepció permanent de consultes i suggerències, etc. Alguns d'aquests instruments es desenvolupen de manera puntual en el temps per a aconseguir un objectiu concret, però altres com la recepció de consultes i suggerències i la informació sobre la gestió han de tindre un caràcter permanent i ser un procés integrat dins de les accions de gestió. (Europarc-España, 2002: 113)

És evident que en funció de la combinació de nivells, fases i instruments que s'utilitzen en el procés de participació les potencialitats i avantatges que s'obtinguen seran molt diferents, podent-se destacar les següents:

- Fomenta la integració social, reforçant i estructurant les comunitats contribuint així a una resolució eficaç dels problemes.

- Proporciona oportunitats per a l'aprenentatge, per a exercir la responsabilitat ambiental i obtenir informació sobre els valors que cal conservar.

- Facilita que els interessos de la gent siguin contemplats, corregint així tendències tecnocràtiques i prevenint conflictes.

- Contribueix a la realització de millors diagnòstics per les aportacions d'actors amb coneixement sobre la realitat, generant així un ventall més ample d'opcions per a resoldre els problemes, i propicien la mobilització de recursos a favor de la conservació obrint camins per a la col·laboració en l'aplicació del que es decideix. (Europarc-España, 2002: 112 i Europarc-España, 2004: 6)

La consecució d'aquestes potencialitats i avantatges està lligada a la

necessitat d'utilitzar "(...) *nuevos conceptos procedentes de las ciencias sociales, útiles para el análisis, la gestión y la evaluación de los espacios protegidos: Gobernanza, capital social, aprendizaje de organizaciones*". En definitiva, el que planteja Europarc és incorporar a la gestió d'espais protegits els nous conceptes de democràcia participativa, enlloc de representativa, en el mateix sentit que els pressupostos municipals participatius, la governança o el Conveni d'Aarhus sobre el dret a la informació i la participació en temes que afecten el medi ambient²⁴ (Europarc-España, 2004: 6).

Tot i el reconeixement de la importància de la integració d'una participació de la població en els espais protegits, aquest organisme també crida l'atenció sobre les conseqüències negatives que una vegada iniciat algun procés de participació generen les expectatives no complertes com per exemple la no execució de projectes derivats de la participació així com la falta de continuïtat entre els processos oberts en la declaració i planificació, i els de la fase de gestió.

Els capítols següents recullen la metodologia utilitzada i posteriorment l'anàlisi de com s'han desenvolupat aquests processos de participació al Parc Natural del Montgó.

²⁴ Sobre el concepte i aplicació de la democràcia participativa es pot consultar: Jiménez-Beltrán (2005), Barreira (2005) i CCE COM (2001) 428 Final. Sobre el dret a la informació veure Instrumento de Ratificación del Convenio, BOE 16/02/2005.

CAPÍTOL 5.- METODOLOGIA.

Les tècniques a utilitzar per a aquest treball podrien ser molt diverses, però tenint en compte els objectius s'han seleccionat les que permetran apropar-se a la caracterització de les percepcions, idees, imatges... dels actors amb més rellevància per a la gestió del connector, a la seua visió de la realitat i de la seua participació al parc natural, perquè aquests són els fonaments que permetran treballar en la convergència dels interessos propis amb els objectius de conservació.

L'ús d'aquestes tècniques sociològiques podria estendre algun pont entre la planificació en espais naturals protegits i els interessos de la població local, que difereixen amb massa freqüència, i ajudar en els processos de participació que es desenvolupen. En certa manera es tracta de l'aplicació d'una tipologia de treball novedosa en espais protegits, de la qual es desconeix l'existència d'altres estudis o almenys la seua publicació.

L'anàlisi de la realitat social comporta el reconeixement d'una extrema complexitat i dificultat de comprensió, explicació i previsió del sentit dels processos que en ella s'hi desenvolupen. Complexitat i dificultat d'interpretació que ve donada perquè el mateix objecte d'estudi té la capacitat de variar les seues manifestacions segons les característiques de l'acte comunicatiu on es produeix aquesta manifestació, però també perquè aquestes variacions poden venir donades per les característiques culturals del subjecte que emet el discurs (Ortí, 2003: 247).

Les diferències en l'objecte d'estudi de les ciències socials i les altres disciplines científiques han fet necessària la creació de mètodes d'investigació propis, que arriben a ser molt nombrosos i diversos per la complexitat de l'objecte d'investigació. Aquesta diversitat d'enfocaments es pot sintetitzar en una classificació dels mètodes en dos grans grups: els de caràcter quantitatiu i els de caràcter qualitatiu. Els dos tipus de mètodes que diferencia aquesta classificació, lluny de ser excloents, són complementaris dins de l'anàlisi de la realitat social (Ortí, 2003:234). A la pràctica les dificultats lligades a l'amplitud del treball i al temps que requereix, fa que, generalment, sols s'opte per una d'elles. En aquest treball s'utilitzaran les de caràcter qualitatiu.

Si s'haguera de definir en una sola paraula les tècniques quantitatives aquesta seria 'radiografia': les tècniques quantitatives ens ofereixen la radiografia d'un estat conjuntural. Per a Ortí, aquestes tècniques de caràcter quantitatiu, representades per l'amplament coneguda enquesta estadística precodificada (qüestionari amb respostes tancades), permeten la determinació

de la “força social” que està darrere de les posicions ideològiques²⁵ per les quals es pregunta, a més a més d’esbrinar els graus de correlació d’aquestes amb factors com per exemple l’estatus del subjecte estudiat, l’edat, el nivell d’ingressos, etc. Però poder arribar a quantificar suposa haver d’estandarditzar les possibles respostes a les proposades pel codificador (el dissenyador de l’enquesta) i sempre dins del tema (o millor dit, de la visió del tema) a què es refereix la pregunta; sols es permet la contestació sobre allò que es pregunta. Els resultats que s’obtenen amb aquestes tècniques ens ofereixen la visió ‘objectiva’ dels subjectes investigats sobre la proposta de realitat feta per l’investigador. Per tant ens trobem amb que l’oportunitat de quantificar una determinada ideologia es fa sobre la base de limitar-la a la visió que d’aquesta proposa l’enquestador. S’impossibilita així que es pugui captar la ideologia pròpia del subjecte entrevistat, i per extensió, del col·lectiu a què pertany. Aquestes limitacions no interfereixen dins del seu camp d’anàlisi, funcionant perfectament els mètodes quantitius en tasques com per exemple la predicció de conductes altament acotades, com el comportament electoral.

Els mètodes qualitius, en canvi, s’enfoquen més cap a la captació i interpretació dels discursos propis del subjecte o col·lectiu objecte d’estudi, a la seua visió sobre la realitat. Ens situen directament en la perspectiva de l’actor, en les seues percepcions i valoracions de la realitat. La captació dels discursos es realitza en condicions que no limiten la capacitat de comunicació del subjecte, la seua forma d’expressió, els aspectes propis de la realitat estudiada. L’anàlisi posterior del discurs produït en aquestes condicions permet arribar als ‘nivells latents’ de la comunicació, és a dir, del que no es diu expressament però que forma part dels discurs (el que es coneix com missatge connotat). És en aquests nivells de la realitat social on es troben precisament les contradiccions, conflictes i processos de canvis futurs. Es conforma així l’enfocament qualitiu com una forma d’aproximació a la realitat social específicament adequada a la comprensió significativa i interpretació motivacional profunda de la conducta dels actors socials en la seua orientació interna, de les seues creences, valors, desitjos, imatges preconscients, moviments afectius... Es podria concretar que si l’anàlisi quantitativa busca la precisió dels resultats que s’obtenen, l’anàlisi qualitativa busca la rellevància de les conclusions a què arriba. (Ortí, 2003: 232-240)

²⁵ El concepte d’ideologia que ací s’utilitza té relació amb l’actitud del subjecte dins d’una societat concreta, amb la seua forma de veure i entendre el món; que és la que determina els seus actes en cada moment. Per a un desenvolupament més ample del concepte es pot consultar Ricoeur 1989.

Si l’objectiu del diagnòstic és identificar quins són els valors, els desitjos de cada actor, entendre la seua realitat, i des d’aquesta visió estar en disposició d’iniciar un procés de participació que possibiliti l’apropament d’objectius, és clara la inclinació cap a mètodes de caràcter qualitiu. No es busca el punt de vista sobre la realitat que té cada individu sinó la visió subjectiva de cada col·lectiu en el seu conjunt, perquè és de forma col·lectiva

com es preveu la seua participació. No interessa conèixer, per tant, el percentatge que s'inclina més cap a una opció o cap a una altra o la representativitat estadística que té una determinada idea dins del conjunt.

Per altra banda, l'estudi de processos amb canvis continus i sense una base d'investigació ja realitzada com és el cas que ens ocupa, obliga a l'elecció de metodologies que faciliten l'obertura de possibilitats a contemplar. L'ús de tècniques quantitatives limitaria l'univers de l'estudi al punt de vista de l'investigador, la visió de l'investigador 's'imposa' (almenys de certa forma) des del primer moment del disseny del treball. L'obertura qualitativa permet, en canvi, trobar elements sociològics de gran frescura i profunditat, ja que és el subjecte investigat qui va mostrant els factors que configuren la seua realitat i els motius que impulsen les seues accions; (Pedreño, 1999: 37) la interpretació no arriba fins la fase d'anàlisi del discurs i d'aquesta manera la recollida de dades no es veu 'intoxicada'.

L'enfocament qualitatiu de l'anàlisi de la realitat social utilitza una gran varietat de mètodes per a la realització dels estudis, amb la particularitat que tots intenten recollir els testimonis orals, discursos, històries de vida i representacions socials dels subjectes implicats en l'estudi, per a partir d'aquests, accedir a la complexa dimensió estructural dels fenòmens social, a explicar la seua lògica subjacent (Pedreño, 1999: 38). Per a la realització d'aquest treball s'han escollit dues tècniques, el grup de discussió i l'entrevista oberta, com a mètodes més adients per a la captació dels discursos que posteriorment s'analitzaran. Sempre partint de la base que és en el discurs on es manifesta la nostra concepció de la realitat i a que "*nuestro conocimiento del mundo no radica en las ideas que de él nos hacemos, sino que anida en los enunciados que el lenguaje nos permite construir para representar el mundo. (...) El lenguaje no sólo hace pensamiento, sino que además hace realidades.*" (Íñiguez Rueda, 2003:32).

Amb el grup de discussió es tracta de crear una situació en què es desenvolupe una comunicació autèntica, on siga possible un discurs espontani i lliure, perquè aquest és el discurs que convenientment analitzat ens permetrà interpretar els aspectes significatius de les representacions del grup investigat (Ortí, 2003:272).

Aquesta tècnica consisteix en la reunió d'un grup d'entre 5-10 persones en una situació que constitueix una representació de la realitat en condicions controlades, en què un moderador fa la introducció del tema sobre el que tracta la investigació. A partir d'aquest moment el discurs serà el que marquen els integrants del grup i les intervencions del moderador es

limiten a fer continuar el discurs en cas que s'esgoti la seua producció, o, a centrar de nou el tema si s'ha passat a un altre que no tinga cap tipus de relació. Els components del grup es converteixen d'aquesta manera en emissors i receptors del propi discurs en una situació d'igualtat, tant perquè tots ells pertanyen al col·lectiu objecte d'estudi com perquè s'eviten situacions asimètriques entre investigador i investigat per raons de llenguatge o de posició d'autoritat per ser el primer d'ells l'organitzador de la reunió. En tractar-se d'un grup s'aconsegueix igualment que es relaxe la sensació dels investigats de ser observats, contribuint així a la producció d'un discurs lliure i espontani. Tots aquests factors fan aconsellable la utilització del grup de discussió ja que en paraules d'Ortí (2003: 274): *“El grupo de discusión ofrece las condiciones óptimas para que emerja, con todas sus contradicciones, ambigüedades y matices, la estructura motivacional básica de la subjetividad colectiva de la condición o situación de la clase representada.”*. A més *“(…) tiene componentes que lo hacen válido para una sociedad en busca de sus posibilidades y no sólo como depósito de su memoria social.”* (Callejo Gallego, 1998: 52).

Respecte a la segona tècnica, l'entrevista oberta pretén aprofundir en les motivacions més personalitzades de casos individuals més que en les característiques individuals de l'entrevistat. El que es vol investigar no són els seus problemes personals, sinó la forma social (cultural i de classe) de l'estructura de la seua personalitat i els condicionaments ideològics del seu procés motivacional. En aquest cas, l'entrevistador ha d'actuar per a provocar a l'entrevistat a parlar, però evitant canalitzar el seu discurs. Es busca una situació d'interacció personal en què es pugui reproduir el discurs motivacional (conscient i inconscient) d'una personalitat típica dins d'una situació social ben determinada (Ortí, 2003: 273).

Després de la captació dels discursos²⁶, mitjançant qualsevol dels instruments descrits en els paràgrafs anteriors, i la seua transcripció completa²⁷; cal passar a la fase d'anàlisi del discurs en què s'intenta dilucidar les actituds en el llenguatge. En aquesta fase la funció de l'analista del discurs és la de relacionar l'orientació ideològica dels discursos (ideologia en el seu sentit apuntat anteriorment) amb la gènesi i reproducció dels processos socials. És a dir, es tracta de relacionar les idees amb una visió global de la situació i del procés històric on apareixen els discursos analitzats (Ortí, 2003: 268). En definitiva el que tracta de fer l'anàlisi del discurs és trobar un sentit, d'entre aquells que té un discurs, relacionat amb la realitat concreta a investigar.

La possibilitat d'arribar a aquesta informació es dona perquè l'anàlisi

²⁶ Entenent-se discurs com el conjunt de pràctiques lingüístiques que mantenen i promouen certes relacions socials (Íñiguez, 2003: 159).

²⁷ Les sessions són enregistrades per tal de facilitar la posterior transcripció literal que permeta l'anàlisi del discurs.

del discurs entén que el llenguatge és alguna cosa més que una forma d'expressar idees: *“El análisis del discurso entiende el lenguaje simultáneamente como indicador de una realidad social y como una forma de crearla. (...) el lenguaje no está en la cabeza, sino que existe en el mundo. (...) El análisis del discurso entiende el mundo en el que vivimos como un mundo donde el habla tiene efectos.”* (Íñiguez Rueda, 2003: 114).

L'anàlisi del discurs com a mètode obté la seua legitimitat justament d'aquesta visió del llenguatge, utilitzant les mateixes eines que s'empren per a la seua producció. D'aquesta manera intenta identificar aspectes com 'qui és el que parla' (és a dir, quines són les característiques ideològiques i actitudinals del subjecte investigat), 'des d'on parla' (la seua posició en el sistema d'estratificació social i en l'escala de poder), 'amb qui parla' (altres actors que apareixen al discurs, anomenats o no anomenats) 'o quan parla' (en quina conjuntura històrica es produeix el fenomen que se cita). Tot açò permet tindre una visió global de l'objecte investigat que ajuda l'analista a descriure'l. Una descripció que a més ha de mostrar com s'ha efectuat la lectura del text i establir una relació activa amb els lectors del treball en el sentit de deixar obert el debat i la discussió de les interpretacions realitzades.

El denominat gir lingüístic introdueix una sèrie de perspectives en la manera d'entendre el llenguatge que han alterat profundament la manera d'abordar l'estudi dels fenòmens socials i fins i tot els mateixos fenòmens socials. De la concepció anterior com un sistema de signes en què es representa o reflexa una realitat (i, particularment, una realitat social) que és exterior a aquest sistema, el llenguatge passa a ser quelcom que forma part d'aquesta realitat, ja siga per a constituir-la o per modificar-la (Herrera, 2005: 113). Tal com assenyala Ibáñez (2001: 32) *“(El llenguatge) va a dejar de ser visto como un medio para representar la realidad y va a pasar a ser considerado un instrumento ‘para hacer cosas’. Junto con sus funciones ‘descriptivas y representacionales’, el lenguaje adquiere, por tanto, un carácter ‘productivo’ y se presenta como un elemento ‘formador de realidades’”*. Però les aportacions del gir lingüístic no acaben ací i podem destacar la interrogació que introdueix sobre si és necessari un llenguatge científic especialitzat i formal per a descriure com és el món. Després de les aportacions de Rorty (1983) s'arriba a una deslegitimació de l'operació de construcció d'un llenguatge formal com a millor manera de descriure la realitat i es disposa eixa acció en el llenguatge quotidià, s'igualen així les pràctiques de les persones que es dediquen a fer ciència a les de qualsevol persona comuna del carrer. Moltes han sigut les corrents que han seguit aquestes idees, dotant a l'anàlisi del discurs de contingut empíric. Entre

elles destaquen, seguint a Íñiguez Rueda (2003), la teoria dels actes de la parla, la lingüística pragmàtica, l'etnometodologia i les aportacions de Foucault.

La teoria dels actes de la parla sosté que quan es parla no estem expressant un significat sinó que estem fent, creant, alguna cosa. La qüestió fonamental en un procés de significació no és la connexió del significat i significat, ni la manera en què s'elabora eixe significat, sinó com es parla. Es pot establir així una distinció entre expressions constatatives, que descriuen el món i poden avaluar-se en termes de veritat i falsedat, i expressions realitzatives que quan són emeses en les circumstàncies apropiades no es limiten a fer una descripció del que es fa sinó que directament ho fan, realitzen o executen. Així aquesta teoria conceptualitza el llenguatge com alguna cosa més que una finestra d'accés a l'activitat mental i facilita l'anàlisi de les accions de la parla com a elements constitutius de la interacció.

La lingüística pragmàtica posa de manifest que el significat i la creació d'un sentit propi de l'activitat humana no és únicament un procés causat per la constitució de cada expressió, sinó que ve donada per la interacció i el context en què aquesta es desenvolupa. Es basa en que no hi ha un significat únic per a cada expressió, sinó que el coneixement del context on es produeix és l'única possibilitat real de comprensió. Per tant el que es diu sempre té un sentit que va més enllà del significat que acompanya les paraules, i així transmetre un significat i comprendre'l és quelcom més que utilitzar paraules.

L'etnometodologia és una altra de les corrents a destacar, però en aquest cas més que una base teòrica es tracta d'una perspectiva d'investigació. Es basa en que tots els membres de la societat són 'sociòlegs' en la pràctica, és a dir que cada persona en la seua acció quotidiana tot d'una descriu, parla i construeix la realitat. En aquest sentit, els individus no necessitem d'un pensament teòric o d'una investigació per a conèixer la realitat, sinó que el sentit comú és capaç no tan sols de construir la realitat, sinó de conèixer-la i donar compte d'ella. Per a l'etnometodologia la realitat social no és mai quelcom exterior als individus, sinó un producte construït per l'activitat de tots els membres del grup en la seua acció quotidiana. No és necessari, per tant, mirar darrere del pensament o de les accions de la gent si es busca l'estructura social del grup estudiat, perquè l'estructura no està 'darrere' sinó que és i està en l'acció mateixa.

Per últim comentarem l'aportació de M. Foucault que resulta especialment rellevant. La seua obra explica com aquestes pràctiques

discursives s'inscriuen en èpoques històriques concretes i en uns grups socials específics; èpoques i grups que no són sols marcs que enquadren els discursos sinó que prescriuen les regles de la seua constitució. Per a aquest autor els discursos es forgen en 'formacions discursives', entenent com a tal "*Un haz completo de relaciones que funcionan como reglas: prescribe lo que ha de ponerse en relación, en una práctica discursiva, para que ésta se refiera a tal o cual objeto, para que ponga en juego tal o cual enunciado, para que utilice tal o cual conjunto, para que organice tal o cual estrategia. Definir en su singularidad un sistema de formación es, pues, caracterizar un discurso o un grupo de enunciados por la regularidad de una práctica*" (Foucault, 1969: 122-123).

Tots aquests corrents són els que es tindran en compte a l'hora de realitzar la interpretació de les diferents visions captades als discursos produïts a les entrevistes i als grups de discussió. D'aquesta manera s'extractarà què és el que veuen, com ho perceben, perquè ho expliquen d'un manera determinada... els actors analitzats.

Per a arribar a identificar aquestes visions diferenciades de cada actor, tractarem de detectar la manera en què cada tipus de discurs interpreta l'objecte a què fa referència, dotant-lo d'unes o altres propietats, associant-li unes connotacions d'acord amb les seues intencions. Fixarem la nostra atenció a les estratègies que utilitzen els nostres participants per a legitimar o deslegitimar certs plantejaments, als recursos d'etiquetatge i denominació, a l'atribució de trets estereotipats que distribueixen valors com positiu o negatiu, seriós o infundat, important o nimi. Definitivament, tractarem de posar de manifest tots els recursos, conscients o inconscients, pels que els individus perceben, representen o constueixen la seua realitat.

Per altra banda, no es pot deixar de comentar que una de les crítiques més difoses front a les tècniques qualitatives està relacionada amb la seua representativitat. Habitualment s'entén aquesta com a representativitat estadística en què els resultats de la mostra es poden inferir a la població total. D'acord amb la concepció d'Íñiguez Rueda (2003: 108), en tècniques qualitatives la representativitat de la mostra no significa que el participant siga estadísticament representatiu de la població considerada (que estiga proper a la mitjana d'edat, estatus socioeconòmic...) sinó el fet que forme part del grup estudiat, que actue dins del 'rol' d'aquest col·lectiu. Per a Callejo Gallego (2001: 113), la representativitat es dóna per saturació. Per saturació d'una posició social, de la visió que està expressant-se sobre un extrem en concret i que es repeteix dins dels discursos analitzats.

5.1.- Disseny de la investigació.

Una correcta identificació de totes les parts interessades és necessària per tal d'integrar en la gestió tots els actors que a diferents nivells i intensitats condicionen la gestió de l'espai. L'elevada densitat de població existent a la zona s'expressa en una gran varietat d'activitats que es realitzen per un divers ventall de col·lectius, que engloba tant les activitats agràries, turístiques, d'esplai, etc. com les diferents administracions ja siguen de caràcter genèric com les pròpies de l'espai protegit. L'abast d'aquest treball impossibilita integrar la totalitat d'actors dins de l'anàlisi i es fa necessari limitar l'estudi als actors que tenen incidència més directa en la configuració del Connector Ecològic del Bisserot. Encara que sent conscients que es queden fora de l'estudi col·lectius de rellevància com per exemple els constructors, els turistes (ja siguen visitants o per segona residència), o els caçadors que podrien aportar un punt de vista particular i enriquir així les opcions a debatre.

Els actors implicats a l'estudi han sigut:

- El col·lectiu d'agricultors, al ser l'agricultura la principal activitat que es dona dins del connector.

- Diversos representants de l'òrgan col·legiat de participació i d'ens locals, concretament:

- La Directora del Parc Natural del Montgó, com a responsable de la gestió del Connector Ecològic del Bisserot.

- El President de la Junta Rectora del Parc Natural del Montgó, per ser el màxim representant de l'òrgan de participació col·legiat del parc.

- El representat d'Agrò.

- El Regidor de Medi Ambient i Agricultura i Pesca de l'Ajuntament de Dénia, responsable de la gestió d'aquestes àrees en l'àmbit del municipi de Dénia on està enquadrat el connector del Bisserot.

- El President de la Junta Veïnal de l'EATIM de Jesús Pobre, en qualitat de representant del l'administració local del nucli de població existent dins del connector.

Relacionat amb aquest segon grup d'actors, la tècnica utilitzada per

a l'anàlisi ha sigut l'entrevista oberta, centrada, principalment, en la seua percepció de la participació pública al parc (la passada, la present i la futura). Les entrevistes, realitzades de forma individual, es van efectuar durant els mesos de juny i juliol de 2005.

En el cas dels agricultors, grup en el que s'ha centrat l'anàlisi del discurs, s'han realitzat dos grups de discussió i cinc entrevistes obertes.

La selecció dels participants s'ha realitzat a partir d'un llistat previ, elaborat seguint les normes que es detallen a continuació. Les condicions que s'havien de complir pels subjectes per a ser seleccionats eren en primer lloc la seua residència a Jesús Pobre, decisió basada en que aquests són els propietaris de la gran majoria de les terres incloses dins del connector, i en segon lloc que continuen exercint l'activitat agrària. De manera que quedaren exclosos els que han deixat de cultivar les terres i també els que sols produeixen productes per a consum propi. Cal aclarir que en l'actualitat tots els que formen part de la llista exerceixen l'activitat agrària a temps parcial, és a dir tenen l'activitat principal en un altre sector o estan jubilats però continuen treballant les seues terres.

Posteriorment, sobre la llista resultant, vint-i-set agricultors en actiu residents a Jesús Pobre, es va realitzar una selecció dels candidats a participar en els grups de discussió i en les entrevistes obertes. Els dos grups de discussió, als quals ens referirem com GD1 i GD2, es van realitzar durant el mes d'abril de 2005. En el primer han participat vuit components dels quals la majoria estan jubilats o estan pròxims a l'edat de jubilació. El segon grup ha estat format per set components dels de menor edat, que es troben entre trenta-cinc i cinquanta anys. El disseny d'aquests dos grups s'ha basat en aglutinar en el mateix grup el subjectes més semblants per a obtenir un discurs més uniforme i també, en intentar assolir la màxima diversitat de visions que puguen existir per diferències d'edat.

Finalment, s'han realitzat durant els mesos de juny a agost de 2005, cinc entrevistes obertes a altres agricultors de la llista abans esmentada, distribuïdes també sobre la base de l'edat de la següent forma: dos en el grup de trenta-cinc a cinquanta (E1 i E2), dos en el de cinquanta a seixanta-cinc (E3 i E4) i l'última en el grup dels jubilats (E5).

CAPÍTOL 6.- LA PARTICIPACIÓ DE LA POBLACIÓ AL PARC NATURAL DEL MONTGÓ.

En aquest apartat es farà en primer lloc un breu repàs a la normativa relacionada amb la participació en la planificació i gestió d'espais naturals protegits. Posteriorment s'analitzarà quina ha sigut la participació que ha tingut lloc en el Parc Natural del Montgó des del moment de la seua creació, diferenciant entre l'òrgan col·legiat de participació (Junta Rectora) i la participació pública al procés de planificació (elaboració del PORN).

6.1.- Normativa de participació pública als espais protegits.

La Llei 4/1989 és la que inicia a l'Estat Espanyol el reconeixement de la participació de la població com una necessitat en la planificació d'Espais Naturals Protegits: "*El procedimiento de elaboración de los Planes (PORN i PRUG) incluirá necesariamente trámites de audiencia a los interesados, información pública y consulta de los intereses sociales e institucionales afectados y de las asociaciones*". Tot i això s'observa en molts casos que els processos de participació es limiten al que obliga la normativa, o siga a l'exposició pública del document al final del procés d'elaboració, quan com ja s'ha vist és difícil implicar els possibles participants, per la urgència dels terminis, i és molt complicat i costós introduir les propostes realitzades. En la pràctica, segons Corraliza (2002), en molts espais ni tan sols s'ha realitzat aquesta informació pública.

La mateixa Llei 4/1989 també preveu al seu article vintè la creació d'òrgans de participació permanents als espais protegits sota la fórmula de Junes Rectores o Patronats, sent les seues pròpies disposicions reguladores les que han de fixar la seua composició i les seues funcions. Són cossos essencialment de caràcter consultiu, encara que els òrgans gestors solen seguir les seues recomanacions. Per norma general estan formats per les administracions públiques, sectors productius i propietaris, organitzacions de protecció de la natura i universitats i centres d'investigació. La creació d'aquests òrgans sí que ha sigut una constant en els diversos espais protegits però el seu funcionament, depenent de cada cas, ha estat bastant irregular. Tot i això, en alguns casos es detecten processos de millora en el seu funcionament segons el diagnòstic sobre participació de la població realitzar per Europarc-España (2002).

A la Comunitat Valenciana la Llei 11/1994 reconeix en el seu preàmbul la necessitat de la participació ciutadana i dels col·lectius i les entitats locals en la gestió dels espais. Aquesta declaració d'intencions es

veu reflectida en les disposicions establertes per a la tramitació dels dos principals documents d'ordenació i gestió (PORN i PRUG): "El projecte de declaració se sotmetrà a informació pública per termini d'un mes. Al mateix temps, es donarà audiència a les corporacions locals, entitats i associacions que exercisquen la representació dels interessos afectats per la declaració" (art. 26.2).

La Llei valenciana també obre la porta a l'ús d'altres formes de participació, encara que sols com a possibilitat: "Igualment, podran utilitzar-se altres formes i mitjans de participació dels ciutadans i ciutadanes afectats per la declaració" (art. 26.3). En general, esta possibilitat no s'ha utilitzat, encara que en els últims anys i en certs casos, l'administració responsable ha afavorit alguns processos efectius de participació. Un exemple d'aquesta tendència el trobem en el procés d'elaboració del PORN del Parc Natural del Montgó, que es veurà al següent apartat²⁸.

A més de la participació de la població en els processos que s'establisquen, la norma valenciana també preveu la constitució d'un òrgan col·legiat de caràcter consultiu per a cada espai natural protegit per a col·laborar en la gestió i canalitzar la participació dels propietaris i dels interessos socials i econòmics afectats (art. 48.5). La composició d'aquest òrgan, que pot tenir diferents denominacions segons l'espai de què es tracte (en el cas del Montgó és la de Junta Rectora). Aquest estarà format com a mínim pel director-conservador de l'espai, les corporacions locals afectades, els propietaris dels terrenys inclosos, els interessos socials, institucionals o econòmics afectats i els grups que col·laboren en la conservació del medi natural (art. 51.1).

Evidentment la normativa no recull la 'metodologia a utilitzar' donada la diversitat d'espais i de problemàtiques associades a aquests. El nombre d'experiències i de treballs sobre el desenvolupament de processos participatius als espais protegits són escassos (almenys els publicats). Tot i això destaquem, per la seva rellevància, les indicacions recollides al *Plan Director de la Red de Parques Nacionales* (R.D. 1803/1999) on es contemplen les diferents etapes, en què cal que s'exercisca la participació dels grups de població interessats, en l'interval que va des del diagnòstic de la gestió fins al document final. Aquest interval integra, en el cas dels Parcs Nacionals, diverses fases com la determinació dels objectius de gestió, la proposta de solucions i la selecció d'opcions fins el període d'exposició pública. En elles es discuteixen els documents intermedis que es van elaborant. En aquest mateix sentit es pronuncia Garcia Fernández-Velilla (2003), aquest autor proposa igualment una sèrie de fases on està prevista la participació des del diagnòstic inicial fins el moment d'aprovació del document final, en referència a l'elaboració de plans de gestió dels espais integrats a la Xarxa Natura 2000 a Navarra.

²⁸ Un altre exemple és el que s'ha realitzat al parc natural de la Font Roja. Aquest parc apareix inclòs al pla d'acció d'Europarc-España com un dels 'observatoris vius', és a dir, com un lloc demostratiu respecte als processos de participació pública en l'elaboració del PORN i la revisió del PRUG. Posats en contacte telefònic amb el Director del parc, sols es va poder confirmar que "s'ha desenvolupat un procés de vora dos anys en què s'ha facilitat la participació de tots els afectats, i és precisament aquesta participació la que ha possibilitat una acceptació dels documents que frega el cent per cent", qüestió que segons les seues paraules el legítima i li facilita l'aplicació de tot el que s'ha planificat.

A l'altre extrem, ens trobem amb el que ha passat a la declaració del parc natural del Penyalgosa, publicada fa pocs mesos. En aquest cas, la participació s'ha reduït exclusivament a un parell de reunions informatives, amb anterioritat a l'exposició pública, considerades clarament insuficients pels habitants de la zona. En relació a aquest tema, la informació obtesa sembla indicar que la participació de la població als espais naturals protegits és una qüestió de voluntat de l'administració o del responsable de l'espai del moment i no d'un procés normalitzat.

6.2.- Anàlisi de la participació pública: Junta Rectora i procés de planificació.

En el moment de la declaració del parc encara no existia normativa sobre participació i per això no es va realitzar cap acció en aquest sentit. L'anàlisi de la participació efectuat s'ha dividit per tant en dos vessants segons el seu desenvolupament cronològic: el treball de la Junta Rectora com a òrgan col·legiat de participació i el procés de participació realitzat durant l'elaboració del PORN. Per a la seua elaboració s'ha utilitzat la documentació existent així com les entrevistes realitzades als actors ja mencionats en el capítol de metodologia.

La Junta Rectora.

El Decret 25/1987 de Declaració del Parc Natural del Montgó crea la Junta Rectora del Parc Natural del Montgó com a òrgan col·legiat de participació. La composició d'aquest devia se la següent (art. 3.2):

- Dos representants de la Conselleria d'Obres Públiques, Urbanisme i Transports, que actualment són de la Conselleria de Territori i Habitatge, en tindre aquesta les competències en la matèria.
- Dos representants de la Conselleria d'Agricultura i Pesca.
- Un representant de la Conselleria d'Economia i Hisenda.
- Un representant de la Diputació Provincial d'Alacant.
- Un representant de l'Ajuntament de Dénia.
- Un representant de l'Ajuntament de Xàbia.
- El Director-Conservador del Parc Natural.
- Un representant de les Universitats valencianes.
- Un representant de grups de protecció i estudi de la natura.

Una composició dins dels paràmetres del que era usual en aquella època però de la qual per exemple es nota la falta de representació dels propietaris dels terrenys inclosos en el parc que actualment és preceptiva tal com s'ha vist a l'apartat anterior sobre la normativa. El president de la junta rectora s'anomena pel Consell de la Generalitat Valenciana a proposta de la conselleria amb competències en medi ambient. Des del 2004, el conseller competent en la matèria és el president nat de les juntes rectores dels parcs i paratges naturals de la Comunitat Valenciana i ostentarà la seua presidència amb veu i vot quan assistisca (Decret 264/2004).

Les funcions de la Junta Rectora van dirigides principalment a col·laborar a la gestió (funció assessora i consultiva). Actualment (Llei 11/1994) aquestes funcions es poden sintetitzar en:

- Aprovació del pressupost i del programa de gestió.
- Aprovació, modificació i revisió dels instruments d'ordenació.
- Emissió d'informes preceptius previstos i sol·licitats.
- Proposta d'actuacions i iniciatives tendents a la consecució dels objectius del parc, incloent els de difusió i informació dels valors de l'espai així com de programes de formació i educació ambiental (art. 49).

La Junta Rectora es constitueix inicialment amb vora vuit mesos de retard en relació a la declaració del Parc Natural del Montgó. Tot i que no es va respectar el termini de quatre mesos marcats per la seua constitució, comença el seu funcionament complint un primer període de cinc anys durant el que hi havia una freqüència alta de reunions d'entre dues i tres anuals (taula 1). El període següent de 1992 fins al 2004 marca una taca en el funcionament de la Junta Rectora i es resol amb dues úniques reunions, precisament en un interval de temps en què les seues funcions com a únic òrgan col·legiat de participació eren més necessàries que mai perquè es produeix el fet més important fins al moment pel futur del parc, la redacció i l'aprovació del document d'ordenació (PORN). Actualment es troba en una nova etapa en què el ritme de les reunions, de moment, és d'una convocatòria anual.

Taula 1. Periodicitat de reunions de la Junta Rectora del Parc Natural del Montgó.

President	Període	Periodicitat reunions
En Pedro Grimalt	1987-1990	Ritme de tres reunions per any.
En Miguel Gil Corell	1990-1996	Dos fases diferenciades, la primera fins 1992 a raó de dos reunions anuals i posteriorment un període d'inactivitat.
En Pedro Pastor	1996-2004	Celebració de sols dos reunions en els vuit anys.
En Juan Moragues	2004-	Ritme d'una reunió per any.

Font: Elaboració a partir de dades facilitades pel representant del Grup Ecologista Agró, que fins al moment és el membre dels grups d'estudi i conservació de la natura dins la Junta Rectora.

Un altre aspecte significatiu del funcionament de la Junta Rectora és el fet que després de 18 anys de vida no s'haja aconseguit la confecció d'uns estatuts que regulen el seu funcionament, tot i les repetides sol·licituds en aquest sentit realitzades per alguns membres d'aquesta junta. En aquest sentit, no arribem a comprendre l'afirmació que efectua el president actual de la junta rectora en referència a que els estatuts de l'òrgan estableixen una reunió anual, quan deu saber millor que ningú que aquests encara no han sigut elaborats.

"Els estatuts diuen una reunió a l'any, però jo et dic que en l'etapa anterior es va fer una sola reunió en quatre anys"
(Entrevista President Junta Rectora).

No han hagut modificacions en la composició de la Junta Rectora des de la seua creació, però a l'última reunió han sigut convidats alguns membres com el President de l'EATIM de La Xara i un representant de les organitzacions sindicals del sector agrícola, avançant-se així al que disposa el PORN (art. 9.5): "Així mateix, els plans rectors d'ús i gestió d'aquests dos espais naturals (Montgó i Reserva del Cap de Sant Antoni) hauran de preveure la presència, en els òrgans de gestió i d'administració dels dits espais, de representants de les entitats locals situades en el seu entorn (incloent les entitats d'àmbit territorial inferior al municipi implicades), com també la participació dels sectors socials afectats."

Tornant a les funcions atribuïdes a la Junta Rectora del Montgó es por ressaltar que aquestes no han sigut explotades en totes les seues possibilitats, inclinant-se la balança cap a les tasques d'assessorament en la gestió i deixant oblidada la part de difusió d'informació per a fomentar la participació més general. Tot i que actualment el president de la junta rectora té consciència de la importància d'aquesta funció divulgativa i d'integració de la població, des d'aquest organisme continua sense actuar-se en aquest sentit, segurament perquè entén que l'opinió sobre del parc ja està millorant sense fer-ho.

"La Junta Rectora és fonamental en el consens necessari per a millorar la percepció del parc".

"Un parc que tenia tota la comarca en contra (especialment Xàbia) i que avui pense que els més fidels defensors són els pobles que tenen el parc al seu terme". (Entrevista President Junta Rectora).

Tot i el predomini en l'ús de les funcions d'assessorament, actualment sembla que des de la presidència de la Junta Rectora no es tinga clar aquest caràcter en afirmar que els acords presos són vinculants per a la direcció del parc.

"La directora del parc té l'obligació de complir els acords que prenga la Junta Rectora, això sí la conselleria *deurà* d'ajudar-la". (Entrevista President Junta Rectora).

La millora del funcionament de la Junta Rectora del Parc Natural del Montgó com a únic òrgan col·legiat de participació existent és fonamental per a la facilitació de les tasques de gestió de l'espai natural. En aquesta línia es pot apuntar la urgent necessitat que s'incorporen les recomanacions que assenyalava el document *La participación en la planificación y gestión de los espacios naturales protegidos* (Europarc-España, 2001) que se sintetitzen a continuació:

- Tindre en compte el teixit social, les organitzacions i els grups d'interès existents, amb l'objectiu que els seus membres representen de la millor manera possible tots els sectors interessats en la gestió de l'espai.

- Fer explícits uns compromisos bàsics que s'exposen formalment en el document que regule el seu funcionament, tant per part de l'administració de dotar de recursos i prendre en consideració els treballs de l'òrgan, com per part dels membres de la Junta Rectora de traslladar la informació i els temes plantejats als seus respectius sectors per facilitar la reflexió i el debat que done riquesa a les seues conclusions.

- Dotar a l'òrgan de contingut, portant al debat els temes rellevants que afecten l'espai.

- Realitzar un esforç didàctic per part de l'equip gestor, proporcionant la informació en format fàcilment comprensible pels seus membres.

- Dinamització de les reunions per a facilitar que totes les opinions siguin escoltades i puguin ser expressades.

- Assegurar la connexió de l'òrgan de participació amb tots els sectors interessats en la gestió de l'espai, pel que podria ser necessari la creació de sistemes que faciliten la fluïdesa de la informació necessària entre la Junta Rectora i els ciutadans i viceversa.

- Aprofundir en temes concrets mitjançant la creació de comissions i grups de treball temàtics.

- Difusió de la informació sobre l'òrgan de participació, respecte a l'existència de la Junta Rectora, la seua composició, temes que tracta, forma de contacte amb els seus representants, etc. La divulgació de les actes de les reunions immediatament a la seua celebració seria una bona via per a aquesta difusió.

Procés de planificació: elaboració i aprovació del PORN.

La participació de la població en el procés de planificació es va desenvolupar en tres fases consecutives: elaboració del document de concertació, discussió d'aquest document i exposició pública.

a) Elaboració del document de concertació.

La Conselleria de Medi Ambient denomina document de concertació a un avanç del PORN que es va realitzar per a permetre la seua discussió per part dels diferents actors implicats. Aquest document consta d'una síntesi de l'inventari del medi, un diagnòstic i una zonificació amb les directrius i estratègies de conservació. Es va realitzar amb la col·laboració de l'òrgan gestor del parc (la direcció) i altres administracions i organitzacions que ja estaven reconegudes com a interlocutors en el decret de declaració del parc. A més a més es va realitzar una identificació d'alguns altres actors socials implicats sobre els que es van fer una sèrie d'entrevistes que estan incloses al mateix document de concertació (annex I *Estudio de opinión de los principales actores sociales*). Les entrevistes es van realitzar als representants de les administracions locals de Dénia i Xàbia a les quals es van sumar l'EATIM de Jesús Pobre, les associacions de veïns de La Xara i Jesús Pobre, les societats de caçadors de Dénia i Xàbia i el Club Excursionista i el Club de Busseig de Xàbia.

De l'anàlisi de les entrevistes d'aquest annex es pot destacar la reclamació explícita d'informació sobre el Parc Natural del Montgó que fan el noranta per cent dels entrevistats, incloent els ubicats directament en el Connector Ecològic del Bisserot. A manera d'exemple recollim alguns dels comentaris al respecte que, considerem, representen l'opinió de la majoria de la població com: *"... en ningun momento, ni antes ni después de la declaración del Montgó como Parque Natural, la Administración se ha dirigido al pueblo explicando los motivos de su declaración como espacio protegido, ni de las actividades que se pueden llevar a cabo en el mismo."* *"... considera fundamental que se proporcione información sobre las decisiones que se tomen sobre el parque y los motivos por los que se toman. A día de hoy, (...) mucha gente no entiende el motivo por el que se declaró el Parque Natural ni conoce la riqueza que alberga."* Tanmateix, en el document es reconeix que aquesta falta d'informació ha ocasionat un clima d'oposició a la figura del parc: *"Por este motivo (la falta d'informació) la gente considera que la declaración del Parque Natural sólo les ha traído problemas y prohibiciones sin que se pueda sacar alguna ventaja o beneficio*

del mismo. Además se da el caso de que en otros lugares ven que se construye dentro del parque o el suelo es urbanizable mientras que ellos no pueden ni mantener sus cultivos, lo que consideran un agravio comparativo y produce que la gente tenga un fuerte sentimiento de rechazo hacia el Parque Natural.” (Conselleria de Medi Ambient, 2001b: Annex I)

Per altra banda, tenint en compte els col·lectius que es van integrar en aquesta fase d'elaboració del document de concertació, es fa notar la falta d'un treball més acurat en la identificació d'altres actors que haurien d'haver sigut integrats dins d'aquest procés inicial, donat que els que van participar en aquesta fase són els que van continuar com a interlocutors en la següent. En el cas del Connector Ecològic del Bisserot, i ja que la majoria de la seua superfície es troba ocupada per cultius agraris, no es troba justificació per no incloure als agricultors en el procés de participació, més encara quan el mateix document considera que és imprescindible la conservació de l'agricultura pel manteniment d'un paisatge qualificat com d'alt valor. És cert que no existeix una organització d'agricultors en la zona, però sí que es compta amb la Comunitat de Regants del Bisserot que integra la totalitat dels components del col·lectiu. Tal com afirma l'organisme Europarc, l'oferta i facilitació de la participació a tots i cadascun d'aquests actors és la clau per a l'èxit del procés *“frecuentemente el organismo gestor se limita a enviar la documentación a un pequeño grupo de instituciones, sin desarrollar mayor esfuerzo divulgador (...) La participación solamente por delegación a entidades, asociaciones y ayuntamientos no es suficiente”* (Europarc-España, 2002: 118).

b) Discussió del document de concertació.

El document de concertació del PORN del Montgó es va redactar precisament per a obrir el debat que facilitara la participació prèvia a l'exposició pública preceptiva. Durant la fase de discussió d'aquest document es va facilitar una còpia del mateix als actors identificats en la fase de redacció. Les activitats de difusió que es van realitzar durant aquest procés es van limitar a una reunió informativa sobre el document que va organitzar la Conselleria de Medi Ambient a Dénia i algunes reunions sectorials que es van realitzar en la seu de la mateixa conselleria a València. A aquestes reunions van ser convidats els actors identificats en la fase prèvia i alguns nous que es van incorporar després a conseqüència de la repercussió social que va tindre l'inici d'aquesta fase (per exemple el sector de la construcció que s'oposava a la desqualificació de sòl urbanitzable proposada). El col·lectiu d'agricultors no va participar en aquesta fase com a tal en no haver-se

identificat com a sector interessat.

En el cas del Connector Ecològic del Bisserot, tot i la demanda explícita d'informació que s'havia fet en les entrevistes comentades anteriorment, va passar aquesta fase de discussió sense que l'administració oferira a la població més informació al respecte. La Junta Veïnal va intentar oferir la informació a la població, però, segons el sentit generalitzat dels seus membres, no disposaven de capacitat per a fer-ho ja que es tractava d'un document tècnic que no comptava amb elements explicatius o documents de síntesi que facilitaren la seua comprensió. Únicament va trobar 'l'ajuda' del Grup Acció Ecologista Agró que va realitzar una reunió informativa a Jesús Pobre. Aquesta reunió va constituir tot el debat sobre el document de concertació realitzat dins de l'àrea del connector. La falta d'informació relativa al parc natural continua actualment i impedeix, segons paraules del seu President, una col·laboració necessària entre l'EATIM de Jesús Pobre i la direcció del parc:

"No tenim cap projecte al respecte del tema del parc perquè precisament no disposem de la informació suficient i necessària per a poder abordar el tema" (Entrevista President EATIM de Jesús Pobre).

c) Exposició pública del document.

Així s'arriba al 26 de juliol de 2001 (recordem que la seua elaboració havia començat l'octubre de 2000) en que s'inicia el procediment d'exposició pública del PORN del Montgó. El període es va ampliar a dos mesos (la normativa sols obliga a un mes), facilitant-se en part la presentació d'al·legacions però cal tenir en compte que existia l'inconvenient de realitzar-se al període estiuenc. En el cas del Connector Ecològic del Bisserot el període d'al·legacions va arribar, com s'ha vist, amb una important carència d'informació bàsica, el que va ocasionar que sols la Junta Veïnal de Jesús Pobre presentara un escrit d'al·legacions. Aquest versava sobre temes relatius a la presència de l'entitat en la Junta Rectora, sobre alguns problemes detectats en la cartografia proposada pel nucli urbà de Jesús Pobre, i, també recollia una proposta de construcció de vivendes unifamiliars en parcel·les de 10.000 m².

Més d'un any després de l'inici de l'exposició pública es publica el decret d'aprovació del PORN del Montgó que presentava algunes modificacions respecte al document de concertació, com la comentada en la primera part d'aquest treball en relació a l'exclusió d'una zona inicialment

²⁹ El fet que s'integrara en el PORN la proposta de possibilitar la construcció d'aquestes vivendes dins del Connector del Bisserot es pot interpretar com una concessió que es va fer per tal de millorar el clima d'oposició al document que existia. De nou apareixen els interessos urbanístics com a motor de presa de decisions que poden ser positives o negatives. La seua finalitat segurament és la d'afavorir el manteniment de l'activitat agrària, però obren la porta a fets com la roturació dins del connector de zones ja ocupades per vegetació seminatural en vistes a poder construir aquest tipus de vivendes (veure capítol específic del Connector del Bisserot).

inclosa al Connector dels Castellans, per pressions del propietari al arrancar els ametlers que hi havien. Al document final també es van incorporar les al·legacions fetes per la Junta Veïnal de Jesús Pobre, destacant la inclusió de la possibilitat de construir vivendes lligades a les explotacions agràries²⁹.

Per altra banda, i tot i estar més associada a la gestió, volem mencionar una altra forma de participació que està donant-se al Montgó. Ens referim al treball de voluntariat que està desenvolupant l'Associació Contra Incendis Forestals (ACIF). Des de fa nou anys, aquesta associació realitza tasques de vigilància i extinció d'incendis durant la temporada de juny a setembre. Un treball en defensa contra el foc que realitzen en col·laboració amb la direcció del parc i que complementa els escassos mitjans disponibles per a aquesta funció.

Tenint en compte la forma en que s'ha realitzar el procés de participació en l'elaboració del PORN del Parc Natural del Montgó, podem distingir dos visions diferenciades que de forma general coincideixen amb la dels que van participar i la dels exclosos. Per una banda està la satisfacció sobre els resultats obtinguts dels actors que hi van participar, encara que també reconeixent una falta d'informació a la població. En aquest grup trobem al Grup Acció Ecologista Agró que va participar activament en aquest procés fins i tot organitzant pel seu compte reunions informatives. Igualment la direcció del parc mostra la satisfacció pel procés realitzat però també reconeix les seues carències en relació a actors exclosos i a la no implicació de la Junta Rectora que justifica per la situació d'inoperància en què es trobava en aquella època. Actualment la direcció del parc 'qualifica' de participació l'organització d'activitats relacionades amb la difusió dels valors del Montgó (excursions, exposicions, elaboració de material divulgatiu, etc.), qüestió important però bastant allunyada del tipus d'informació que demanda la població afectada.

En sentit contrari apareix la desaprovació del procés per part dels directament exclosos o dels que no van poder integrar-se per la informació que no van rebre tot i demanar-la. Existeix també algun actor que tot i participar no està massa d'acord amb el procés seguit, com el Regidor de Medi Ambient i Agricultura de l'Ajuntament de Dénia que és més crític amb els processos participatius realitzats i considera fonamental la participació com a necessitat per a la solució als problemes de rebuig que provoca el parc:

"La participació no és massa bona perquè la Conselleria de Territori va al seu aire i pensem que *tindria que* buscar més la col·laboració (...) Amb el procés de publicació no n'hi ha prou. No *hi ha que* tindre por a la participació, sinó que la participació serà el que farà que funcione molt bé el parc i que tinga vida. D'altra forma el parc serà una cosa imposada artificialment per uns de fora que manen i que no funcionarà mai." (Entrevista Regidor de Medi Ambient)

En conjunt, tal com acabem de veure, la participació al Parc Natural del Montgó pot qualificar-se com de clarament insuficient. Respecte a la zona concreta d'estudi (connector del Bisserot) es pot afirmar que ni tan sols s'ha arribat al primer nivell de participació que proposa Europarc-España (2002) que és el de informar a la població afectada. En els casos que aquesta s'ha ofert ha sigut a alguns col·lectius, deixant de banda a actors fonamentals. Tanmateix aquesta informació ha sigut insuficient i no ha possibilitat la participació al ser un document tècnic que no era comprensible per la població.

CAPÍTOL 7.- DIAGNÒSTIC SOCIAL DEL CONNECTOR DEL BISSEROT.

Les pàgines següents contenen els resultats del anàlisi realitzat. El capítol està estructurat en dos apartats. El primer recull la visió dels agricultors respecte a l'activitat agrària; mentre que el segon com, aquests mateixos actors, perceben el parc natural i les relacions parc-agricultura.

7.1.- La perspectiva dels agricultors sobre l'activitat agrària: una interpretació.

El minifundisme.

En primer lloc es pot destacar la consciència que es té sobre la importància del problema del minifundisme tant per la disminució del preu de la producció per l'augment dels costos de la recollida que ha d'assumir el comprador, com per l'impediment que interpreten que suposa a l'evolució de les tècniques utilitzades en el cultiu cap a models on l'ús de la mecanització solucione el preu de la mà d'obra.

"... enguany per exemple va vindre i mira la paga a 350 ptes. Està venent-se per ahí a 400 o 450 però com ací són tot *tallaruques*." (E4)

"Allà gasten maquinaria i ací necessites el doble jornals..."

- El doble no, cinc voltes més.

- No podem competir amb els grans... terrenys.

- Ací tot són minifundis, no hi han bancalades de mils d'hectàrees... i això no té solució." (GD2)

La solució que proposen a la problemàtica de l'agricultura i que ells denominen 'agricultura industrial' consisteix en una mecanització de les explotacions que sols permeten les grans explotacions, però el terme 'grans' sembla no estar ben definit quan passen de parlar dels minifundis directament als "mils d'hectàrees" (recordem que la superfície del connector era de 246 Ha). A més, aquesta solució hauria de passar primer per posar remei al minifundisme i segons el grup no coneixen la fórmula per a fer-ho, una qüestió que es pot interpretar com que no estan disposats a assumir els canvis que aquest tipus de mesura comporta. És necessari destacar també que tot i que es creu que la solució a la falta de rendiment econòmic de l'agricultura és la seua 'industrialització', la realitat sembla ser una altra, i sols cal consultar la premsa per a veure que aquesta agricultura que ells proposen

com a solució als seus problemes està manifestant a diari que pateix una greu problemàtica en relació als preus que obtenen per la producció i que dificulta també l'exercici d'aquesta modalitat dins de l'activitat agrària (amb l'excepció de les molt grans explotacions).

Igualment el col·lectiu entra en contradicció al proposar la solució de l'agricultura industrial pel problema de la mà d'obra, sobretot en relació al cultiu de cítrics en què admeten que amb el sistema actual de cultiu pràcticament no es necessita mà d'obra.

"El futur què vols que et diga. Ací no hi ha futur, jo conec a un lluny d'ací que porta no sé quantes fanecades, que treballa en gros, porta una quadrilla de cinquanta persones. Fa *pimientos de Padrón* i tomaques de penjar, que té una nau *alquilada* per a posar-les dins. I tot ho ven directament a Mercadona i treu diners. Tens que fer-ho en *plan industrial*." (E2)

"...avui en dia amb el *goteo*... un hort de tarongers el *goteo* en un rato." (E2)

El problema del minifundisme junt amb els del preu de venda de la producció i la seua comercialització, que es veuran més endavant, són els principals problemes que destaquen però no els únics. Per a cada un dels cultius existents a la zona destaquen algun factor com a principal condicionant per a la seua pràctica. El cultiu del raïm s'enfronta a majors requeriments de mà d'obra i a més en moments molt determinats que no admeten ajornaments. La mà d'obra ha d'estar especialitzada en les faenes pròpies d'un cultiu amb majors requeriments de formació que per exemple la recollida de la taronja, però no es troba perquè no és possible pagar uns jornals acords amb la qualificació requerida.

"Al raïm el que no trobes és mà d'obra perquè les faenes cal saber fer-les, i ara ja no trobes ningú que estiga tret. Els tractaments cal fer-los a l'hora i si estàs treballant en una altra cosa ja no arribes a temps." (E5)

Als cítrics, el factor a afegir als que s'han destacat anteriorment, és el de la disponibilitat i el preu de l'aigua de reg. Encara que en la zona es disposa d'un pou que té una aigua de qualitat excel·lent, a diferència dels existents a les rodalies, destaquen el preu de l'aigua com la principal despesa a suportar en aquest cultiu.

"Home per a la taronja el preu de l'aigua és el principal factor, jo regant a *goteo* pague més de dos-cents

euros al mes i si comptes a com et paguen la taronja no hi ha res a fer." (E5)

L'agricultura convencional de la zona.

El tipus de producció que es realitza a la zona està basada en l'agricultura convencional, que es caracteritza per la utilització de grans nivells d'energia externa a l'explotació en forma d'adobs, plaguicides, etc. El concepte qualitat s'entén en el seu vessant basat en les característiques visuals i que és el que demanden els comerciants que actuen a la zona. Aquesta visió s'engloba dins la línia productivista que el col·lectiu d'agricultors analitzat representa fidelment i que es caracteritza per seguir la filosofia de 'com més producció millor' que sempre havia predominat en el sector agrari. Actualment ja existeixen altres conceptes de qualitat com la producció ecològica que busca un producte lliure de residus alhora que s'aconsegueix un millor tracte del medi ambient.

"La qualitat que busquen a la taronja és el *tamany* i que estiga neta, que no tinga malalties." (E2)

Els agricultors són conscients que existeixen altres tipus de qualitat per alguna experiència que es porta a terme en alguna explotació propera. Però la primera reacció que s'observa front a altres tipus de producció és la de desacreditar-les en relació a les tècniques tradicionals utilitzant arguments de la pròpia agricultura convencional com la falta de qualitat 'visual'.

"- Això que deies tu de la qualitat és el principal, ara estan estos naturalistes... Com es diu això? Bio...

- Biològic.

- Biològic, *pues* eixe biològic... La renda fa *asco* i l'arbre també, però es paga ben *pagà*.

persones que saben que una taronja no està ruixada ni tractada de res ja té valor...

- És el cas de... i veus un pomelo ple de *negrilla*... i tu treu *amuntó* de duros. Però clar a la terra d'ell no pot tirar nitrat, ni...

- Només pot tirar fem." (GD1)

L'ús de les tècniques de cultiu biològic és quelcom extern i llunyà al col·lectiu d'agricultors estudiat (utilitzen el terme "eixos") i que contradiu la idea productivista que es té de l'activitat agrària. Aquests arguments són precisament els utilitzats a l'hora de criticar-la.

"- Però amb tots eixos no hi ha un camió de taronges

biològiques." (GD1)

"- Eixe no treu ni per a pipes...

- No home no, treu diners, en relació al que té.

- Però si ell està conforme.

- Si està content.

- Però pregunta-li quant fa per fanecada.

- Jo dic una cosa, si el mercat demanara i ho pagara... hi ha molt d'espavilat. Quant no es *meneja* la cosa... no hi haurà molta...

- Però és el que diu ell, els altres venen a tres-centes i ell a sis-centes.

- Si tu en fas dos o tres-centes arroves per fanecada i ell en fa cinquanta, veges què treu." (GD1)

Encara que disposen d'alguna informació sobre el cultiu biològic, com per exemple que el minifundisme dificulta la separació de parcel·les de cultiu biològic i convencional i per tant posa traves a les possibilitats de canvi, els agricultors són conscients de la falta d'informació que pateixen i la demanen. Aquesta desinformació els porta a centrar-se en la sola idea de la falta de substituïts pels plaguicides, quan l'agricultura ecològica està basada en conceptes més amples com la creació d'un agrosistema, cicles de nutrients, etc.

"- Tenim absolut desconeixement del tema del cultiu biològic, ni ens fan xerrades informatives ni ens assessoren de res.

- En quatre anys mates l'arbre.

- Ací cultiu biològic no es pot fer.

- Agafa un cep i no li tires res i voràs tu el mildiu i la negra...

- Ací cultiu biològic no es pot fer...

- Jo parlava de cítric biològic.

- El cítric biològic ací no es pot fer i jo et diré perquè. Si tu ho fas biològic i ell no i jo tampoc, tu no pots fer biològic. Perquè el que a tu et salva jo ho mate i ell també. Ho han de fer tots..." (GD2)

Un altre dels aspectes que coneixen de les tècniques de cultiu biològic és la no utilització de fitosanitaris i adobs químics, aquest fet els porta a establir similituds d'aquest aspecte amb l'agricultura que tradicionalment es practicava a la zona abans de l'aparició d'aquests productes.

"Perquè en agricultura biològica totes eixes químiques que estem tirant nosaltres no les volen. Ells volen

fem, abono orgànic que és fem... al cep sulfat de pedra i sofre i químiques no en tens que tirar cap més, *tens que* tirar el que gastaven els homes d'abans." (GD2)

L'establiment d'aquestes similituds entre el cultiu biològic i les tècniques antigues per un costat, i la comprovació que l'agricultura convencional (o millor dit els plaguicides) no funciona com ells entenen que 'deuria' per l'altre, ocasiona que es detecten entre els agricultors alguns dubtes sobre la idoneïtat de les tècniques que s'utilitzen actualment.

"- ... i resulta que no li ho van ruixar i va anar a dir-ho, i diu xe jo no tinc ací res apuntat i mira no li ho van ruixar. Però va i ha tingut menys *brutea* que tots els que ruixaven.

- Tant que saben eixos que no fan més que treure *venenos* cada setmana i no *puren* (aclareixen) res. Abans sols hi havia el sofre, el sulfat de pedra i res més...

- Allò era biològic..." (GD1)

Tots aquests dubtes que s'entreveuen sobre la infal·libilitat de les tècniques de cultiu utilitzades actualment fan que en algun cas es plantege la possibilitat de canviar aquestes tècniques per altres, que potser presenten alguns altres tipus d'avantatges. Aquesta possible elecció de noves tècniques de cultiu és encara quelcom incipient i de fet s'enfronta a l'opinió majoritària de descrèdit cap a les tècniques novedoses del col·lectiu (com s'ha vist en els grups). Açò ocasiona que aquest discurs sols es fa explícit en una de les entrevistes.

"De fet et comentaré que l'altre dia va vindre el perit i com jo passe d'herbicides i ho faig amb la màquina (desbrossadora), en va comentar que perquè no provava a fer-ho en biològic. Ell en va dir que miraria si la taronja que tinc jo té eixida en biològic, i ja en contestarà per a vore si intente alguna cosa. Home jo trobe que als meus arbres es pega amuntó millor passar la màquina que tirar herbicida. A mi no en dol passar la màquina tres voltes a l'estiu, encara que la gent en diu que no estic bé. Si ho portes bé és poca faena més, però la gent prefereix tirar herbicida i ja està. Si ho fem *tindrè que* canviar alguna cosa, però si hi ha millor preu... Jo guanyant el mateix preferiria fer-ho aixina, perquè només normalitzant el tema de la venda del producte que tinguera una línia clara." (E1)

La falta d'informació tècnica.

Tornant a la falta d'informació i formació relativa a les tècniques de cultiu, aquesta no sols afecta a les 'noves formes' sinó també a l'agricultura convencional que es practica a la zona. Les necessitats percebudes també inclouen la falta d'assistència tècnica en la resolució dels problemes quotidians, ja que normalment es depèn dels consells que puga donar el dependent del comerç que ven els fitosanitaris. Aquesta dependència té conseqüències com l'enfocament de la problemàtica sols cap a solucions que puguen proporcionar els plaguicides que són els productes adequats a les tècniques que coneix la persona del comerç.

"- Jo tinc un perit agrícola allí que compre l'abono, i que avui mateix l'he cridat per a preguntar-li una cosa i m'ha dit que això acabava d'eixir enguany."
(GD2)

A falta d'informació tècnica, els agricultors segueixen les pràctiques de cultiu que s'han realitzat tradicionalment i s'incorporen els coneixements sobre plaguicides que s'obtenen al comerç on els compren, tal com s'ha vist en el paràgraf anterior. Aquesta situació porta als agricultors més joves, que sempre han exercit l'activitat agrícola a temps parcial (de manera 'no professional'), a dependre dels consells dels més majors per a ser guiats en les faenes. L'experiència es converteix així en un factor de primer ordre en l'exercici de l'activitat agrària, en una zona en què no existeix cap tipus de formació tècnica. Cal tenir en compte que aquest coneixement sols es transmet oralment i aquest està desapareixent junt amb els 'antics professionals' de l'agricultura.

"Però informació per a l'agricultura i noves formes d'agricultura no hi ha ningú que en tinga. I d'ací vint anys que es *muiguen* els vells que hi han ara i que no pugues preguntar-los quan fas el planter o quan fas una altra cosa, es perdran la mitat de coses. Si eixes coses no te'n recordes o t'ho apuntes, a qui li ho preguntaràs." (E2)

La Càmera Agrària de Dénia i el seu servei d'extensió agrària era el punt on antigament (dècades 60-70) es podia obtenir informació tècnica sobre els cultius i va tindre molta importància en la relació entre l'agricultor i l'administració. La transferència de competències a la Generalitat Valenciana va portar a la seua desaparició i la posterior creació de l'oficina de l'OCAPA (Oficina de la Conselleria d'Agricultura, Pesca i Alimentació). Aquest fet va portar a la degradació d'aquesta relació i actualment els agricultors moltes voltes no coneixen els serveis que proporciona. És cert també que la situació

està incentivada pel caràcter 'no professional' de l'activitat que distancia a aquests agricultors de l'administració agrària en no emprar moltes vegades tots els esforços necessaris per conèixer els serveis que els poden oferir els organismes oficials.

"Ací no t'enteres de res. Abans mon pare anava moltes voltes a la cooperativa o a la Càmera Agrària i sí que es parlaven coses i s'enterava de quasi tot, però ara jo quan vaig a la cooperativa perquè necessite alguna cosa, és tot a presses després de la faena i no arribes a xerrar res. Ací a Jesús Pobre no t'enteres de res, no sé a Gata com funcionarà però ací res de res." (E2)

Per l'altra banda també detecten una falta d'esforç de la mateixa administració agrària, tant la local com l'autonòmica, per tal d'arribar als agricultors encara que aquestos estiguen exercint l'activitat a temps parcial. Un exemple és el que els bans que fan públic el repartiment de plaguicides per a la lluita contra la mosca del mediterrani no es penegen a Jesús Pobre, qüestió que dificulta l'accés a eixa informació³⁰.

"(...) home no sé si a Dénia es farà alguna cosa però a Jesús Pobre no arriba res. El perit en deia l'altre dia que estan repartint-se a Dénia plaguicides per la mosca i ací no arriba res, ni un ban. L'any passat en vaig enterar per la ràdio però enguany res. El que no pot ser és que els canals d'informació no funcionen, el poc que costa dir-ho a la ràdio o fer un ban. La falta d'informació és total, no sols en agricultura sinó en tot ja pots anar a urbanisme, normatives... el que vulgues." (E1)

La comercialització de la producció.

La venda de la producció la realitzen a comerciants directament en el bancal en unes condicions que es veuran a continuació i que configuren a la comercialització de la producció com un dels principals problemes de l'exercici de l'activitat agrària a la zona. El tracte es realitza en una clara posició de desigualtat del comerciant davant de l'agricultor. Una posició de domini que està provocada per diversos factors com, per exemple, el desconeixement generalitzat de la informació relativa a l'estat del mercat i on aconseguir-la. Aquesta és una situació que haurien de solucionar els mateixos agricultors utilitzant els mitjans que cada vegada de manera més nombrosa posa a la seua disposició l'administració agrària i que sembla que com a mínim en alguns casos comencen a ser emprats, encara que es tracta de moment de casos aïllats tal com confirmen les altres entrevistes.

³⁰ A nivell municipal ens trobem que la Regidoria d'Agricultura de l'Ajuntament de Dénia no funcionava fins fa poc temps, en l'actualitat s'intenta fer alguna cosa però, segons manifestacions del regidor, sense comptar amb un pressupost que permeta afrontar algun projecte de rellevància. La Conselleria d'Agricultura, Pesca i Alimentació té l'oficina comarcal a Dénia i actualment la seua activitat és, per dir-ho d'alguna manera, testimonial. Prova d'aquesta situació és que per a la realització d'aquest treball es va contactar amb aquesta oficina comarcal per tal de recaptar dades relatives a la tipologia de les explotacions de la zona amb la intenció de caracteritzar les condicions actuals de viabilitat d'una explotació a la zona del connector. La informació que ens van poder oferir al respecte era la de l'últim estudi de caracterització de les explotacions a la comarca de la Marina Alta realitzat entre els anys 1971 i 1972.

"La producció la venc als comerciants. És fàcil, però al preu que et posen ells. No estan mai contents, sempre posen pegues a la taronja que tens i acaben posant el preu que volen ells. Ara vaig provar de cridar l'altre dia al telèfon eixe de la conselleria per a *informar-me dels preus i en van explicar tot com estava, molt bé. Ara quan vinguen ja tinc una mitja idea per a vore quin és el preu que en diuen. Procure també deixar-me assessorar pel meu sogre que és el que ho portava, però és important saber també com està la cosa cada any.*" (E1)

Un altre factor determinant de la posició de domini del comerciant és la inexistència d'un contracte de venda que determine els drets i deures de les parts. Açò comporta que es produïsquen casos en què després de vendre la producció a un comerciant la collita es quede per arreplegar en el camp perquè no li interessa al comprador, per exemple perquè aquest n'ha trobat a millors preus. Es produeix la situació que el productor no pot vendre-la a un altre comerciant i la renda es queda al bancal.

"A més a més si li vens la taronja a un comerciant, ve quan vol a collir-la i si en troba de més barata que la teua la deixa que caiga i tu no pots fer res, fa falta un contracte, perquè si tu la vengueres a un altre ell sí que et denunciaria." (E4)

O encara pitjor, després de collir la producció el comerciant no efectua el pagament i no es pot actuar contra ell perquè no es disposa de contracte ni cap altre document per tal de fer efectiu el deute. D'aquesta manera es fa quasi impossible justificar la situació i per tant poder prendre mesures al respecte³¹.

"- (...) I ara un altra cosa, ingressos no, te les paguen perquè volen, perquè hi ha anys que no cobres si no volen pagar-te. I no hi ha ningú que defense això. Si no volen pagar-te, no te les paguen i no passa res. I no passa res. Barats, i si volen pagar-te." (GD2)

La situació de desigualtat es veu agreujada per la constància que es té en el col·lectiu d'agricultors de l'increment abusiu dels preus que ocorre entre la venda de la producció en el bancal i la seua posada en el comerç. Entenen que el comerciant controla el preu a què compra la producció per a obtenir el benefici 'que desitja' per la seua activitat, però aquest benefici és d'una magnitud que consideren abusiva pel major risc que ells assumeixen en relació al risc que corre el comerciant. Aquesta visió concorda amb el que Naredo explica sobre la asimetria creixent entre la valoració monetària

³¹ En alguns casos s'ha recorregut als tribunals sense que al final s'obtinguera cap resultat positiu.

i el cost físic de producció existent en la cadena de processos que condueix a la venda final d'un producte, a la vegada que els ingressos tendeixen a disminuir en proporció inversa a la penalitat del treball que retribueixen (Naredo, 2001: 22).

"- (...) un cabàs sencer val tres euros i te'n vas al mercat a Madrid i un quilo només d'eixe cabàs val tres euros. Un cabàs pesa dèneu quilos, o siga que d'un a dèneu... s'ha multiplicat per dèneu." (GD2)

El resultat de tota aquesta conjuntura relacionada amb la venda de la producció és la visió del comerciant com el principal culpable de la situació precària de l'agricultura donat que no s'obtenen beneficis econòmics de l'activitat, tot i que aquesta es realitza sense considerar la remuneració de les hores invertides en el treball.

"Per a mi el principal problema de l'agricultura és la comercialització. Eixa dependència del comerciant a mi m'asqueja prou. Cal partir d'uns preus mínims i a partir d'ahí negociar la venda del teu producte segons la taronja que tingues eixe any." (E1)

"- I sense comptar les hores que fa el llaurador, perquè si comptes això ja... *adiós!*

- No, les teues hores no les comptes, no." (GD2)

La situació és tan precària i es té un sentiment d'impotència tan marcat davant de la comercialització de la seua producció que es reclama l'ajuda de l'administració com a única possibilitat per tal de millorar l'exercici de l'activitat. Com es veurà a l'apartat següent d'anàlisi del discurs sobre participació en parlar del reclam de subvencions es reclama l'acció de l'administració per a solucionar els problemes que sofreixen, però al mateix temps tenen fortes reticències a la intervenció d'aquesta sobre les seues propietats o la seua activitat.

"- Home el que està clar és que si l'Administració no ens ajuda estem acabats. Ens quedarem tots a casa i no farem res." (GD2)

On els porta la situació actual de l'agricultura?

La situació tan precària que ells perceben del tipus d'agricultura que es dona al connector és un altre factor que determina que els agricultors tinguen fixada la mirada únicament en el fenomen del turisme, sobretot en la venda de les terres per a la construcció, com a únic mitjà de treure 'rendiment econòmic' a les seues propietats.

"- Vols que et diga una cosa, en la història de la vida no ha estat mai tan mal com ara.

- Mai ha estat tan mal com ara.

- No estem a zona agrícola.

- Ací el que va és el turisme." (GD1)

"Ací ens defendrem perquè hi ha turisme, i vendrem la terra, el que la puga vendre. Un viu, l'altre ho posa al banc o compra un cotxe o un obra o el que siga (...) *Al terreno* nostre és difícil l'agricultura perquè som massa xicotets i estem *respaldats* del turisme que és el que tenim al cervell. Ara en terrenys amples i que no tinguen turisme sí." (E3)

Els agricultors culpen també l'administració de la situació de l'agricultura a la zona perquè no ajuda al sector sinó que es va en la seua contra. Segons ells té fixada l'atenció en el sector turístic i és ahí on s'enfoquen tots els seus esforços per a fomentar l'activitat econòmica de la zona. Igualment es té consciència de la competència per les terres que pot suposar pel sector urbanístic l'existència d'una agricultura que done rendiments econòmics i en aquest sentit s'expressa explícitament.

"- El que *teniu que* mirar que avui la Comunitat Valenciana està avui en dia amb el turisme i amb la construcció, i volen que deixem la terra per a poder construir. No li pegues més voltes." (GD2)

Els agricultors també mostren una consciència de la perillositat de basar l'economia en un sol sector, en aquest cas en el turisme, per les conseqüències que pot ocasionar una crisi, i proposen la seua activitat com a mesura de diversificació. Tot i la confiança amb la bona marxa de l'activitat turística a la zona tenen consciència que poden aparèixer problemes i l'agricultura podria ser una alternativa. D'aquesta manera es conforma una certa divergència amb la visió explícita que l'agricultura no és possible a la zona, passant més bé a que no és possible l'agricultura en les actuals condicions que concorda millor amb el que s'ha vist en paràgrafs anteriors.

"- Això ho sabem tots els que estem ací, però això és molt arriscat. Perquè si falla la construcció, què fem?

- Això és el que diuen "*pan para hoy y hambre para mañana*".

- Perquè a part de la construcció quina indústria hi ha ací? A Castelló encara tenen algo de ceràmica, i a Alacant les sabates. Però ací nosaltres què tenim?

- L'agricultura no pot acabar-se perquè fa falta per

a menjar, i no poden acabar-la perquè hi haja interessos creats..." (GD2)

Com a conseqüència dels problemes de l'agricultura de la zona apareix el fenomen de l'abandonament dels camps de cultiu. Aquest fet no és exclusiu de la zona del connector però, en aquest, actualment està produint-se a un ritme tan alt que fins i tot pot arribar a fer desaparèixer l'activitat en poc temps.

"Tu has vist ahí baix que abans era tot un taronger i la fila de l'aigua de rec tardava en arribar un mes, i ara pega la volta en deu dies. Què ha passat? que dos terceres parts estan ermes" (GD2)

L'abandonament es produeix per dos motius. Un és la falta de rendiment econòmic de l'activitat i l'altre és la no existència de relleu generacional pels agricultors que deixen de treballar per l'edat, que, en part, és conseqüència directa de l'anterior.

"- La Clemenules jo la he tinguda quatre anys allí dalt de l'arbre, i ara els he deixat erms perquè com es perd i perdo jo diners... I el meu veí que també té Clemenules també s'han perdut allí." (GD2)

"- Si a nosaltres ens passa alguna cosa, es queda erm de seguida. No té que anar ningú." (GD1)

La falta de noves incorporacions d'agricultors es veu afavorit per l'existència d'altres oportunitats de treball 'més fàcils'. Aquesta situació ocasiona seriosos impediments a la incorporació de nous membres al col·lectiu agrari fins i tot per a realitzar l'activitat per a produir productes per a casa, tot i ser aquest un vessant no dependent del mercat i que per tant ofereix 'beneficis' instantanis.

"- Tots els que estem ací fem tomaques, pebreres, albergínies, melons... però ho fem nosaltres, els nostres fills no.

- Els nostres fills no volen saber res.

- Ells no van tan sols a collir-ho." (GD1)

"Almenys tens gust de fer hortalissa, ho culls i t'ho menges i si te'n sobra ho regales als amics." (E4)

Un altre dels factors que es detecten i que pot influir directament en la inexistència de noves incorporacions a l'activitat és l'evolució dels valors de la societat actual, que ha fet que el treball agrícola (indissolublement lligat a la ruralitat) es considere quelcom del passat davant la modernitat i el progrés de 'la cosa urbana'. El discurs dominant en la societat actual està

indissolublement lligat a un model ciutadà (de ciutat) que s'imposa en l'ús del llenguatge. No és difícil així entendre perquè tot el que tinga que veure amb el món rural acaba desvaloritzat davant dels caràcters de modernitat implícits en el llenguatge. Cal així trencar amb el passat agrícola per tal d'agafar el tren de la modernitat i el progrés, del que no es pot abaixar, i que a més porta un ritme molt diferenciat del model agrícola més basat en els cicles anuals.

En aquesta línia ells detecten també un cert lligam entre l'activitat agrària i les situacions de pobresa (de tipus material) que actualment han sigut superades. Associen l'agricultura a temps passats i a anar en contra del progrés³². Aquest factor juntament amb el que es comentava en el paràgraf anterior porta a la devaluació d'una activitat que fins fa poques dècades era la base econòmica de la zona i estava lligada d'una o altra forma a la vida de tota la població de la zona.

"- Però volem tornar enrere o anar avant?"

- Nosaltres veiem les coses d'una manera, però ara dis-li al meu fill, que ja està pensant amb les vacances, i les coses no poden ser igual." (GD1)

"- Nosaltres vivim en un país ric i tenim la construcció que es guanyen diners i no podem dedicar-nos a l'agricultura. Hi han països que són pobres i un jornal val la quarta part i..."

- Que és com estaven nosaltres abans...

- Nosaltres emigràvem en aquella època a Alemanya i França i..."

- Ara els emigrants venen ací i no podem fer agricultura." (GD1)

L'abandonament dels camps de cultiu va començar per afectar en un primer moment les terres de secà pel seu menor rendiment, però avui en dia afecta també de manera important als cítrics. Aquesta generalització dels camps abandonats porta a una situació de perill d'incendis de la qual els agricultors tenen consciència, però a més a més el llistat de conseqüències ecològiques és molt ample com pot ser l'augment de l'erosió o les relatives a la transformació del paisatge.

"A cada any se'n deixen una barbaritat, s'ho deixaran tot, igual ceps que tarongers. Estan deixant-se'n molts ceps, hi ha alguns que encara els agarren però se'n deixen tants que al final es pegará tot foc per dhi Les Valls i l'Alqueria. *El metler* l'aguantaven tirant herbicida, però ara que fa dos anys que no se'n fa cap, se'ls deixen també. Està ja mig terme deixat,

³² Curiosament les situacions de pobresa són molt majors en les ciutats que en les zones rurals (Informe FOESSA 2004).

tots els tarongers després de la gelada d'enguany ja no es recuperaran. No volen gastar-se diners, no poden perquè no se'n treuen." (E5)

Les motivacions per continuar amb l'activitat.

Després de veure la greu situació en què es troba l'agricultura de la zona i l'abandonament progressiu que està ocorrent, una primera qüestió que es podria plantejar és conèixer les motivacions que mouen aquests agricultors a continuar amb una activitat que té seriosos problemes per a obtenir beneficis econòmics, tot i exercir-se sense una remuneració de les hores dedicades i de disposar-se d'una altra activitat laboral principal. El primer motiu que apareix és el d'intentar guanyar una renda complementària, qüestió que és realment complicada en les condicions actuals.

"- Home, l'agricultura suposa poc perquè com resulta que perds diners de treballar, vas treballant i perds diners. Si fas taronja no es venen, si fas raïm igual...

- El regales.

- ...i eixe és el problema de l'agricultura i no hi ha altre. L'agricultura si tu anares a treballar i guanyares diners...

- Encara que no en guanyares, només que canviaries els diners...

- Exactament, només que canviaries els diners ja ho portaries treballat." (GD2)

Però també s'entreveuen altres raons més 'emocionals' que expliquen la dedicació del temps lliure a un treball dur com és el de l'agricultura. Aquestes motivacions estan lligades, en el cas dels més vells, al fet que almenys en alguna etapa de la seua vida han exercit l'agricultura com a activitat principal, i en el cas dels més joves a la particular organització de la família agricultora que han viscut en el passat. Entre moltes altres característiques de les famílies en què el cap de família era agricultor, interessa ressaltar el fet que tots els seus membres s'implicaven en les faenes que requerien més mà d'obra. Aquesta circumstància ha fet que, els 'joves' d'aquestes famílies, mantinguen també aquesta relació especial amb la terra i el treball agrícola. És a dir conserva la tirada a la terra, un valor tradicional de la societat agrària.

"Treballo la terra perquè he anat tota la vida. M'agrada una miqueta, no és una cosa que em torna loco, m'estime més anar a caçar o anar a esmorzar al bar, home però també m'agrada fer faena al bancal i esmorzar al bar. És el complement, però sí m'agrada

una miqueta encara estic un poquet... *grillat*." (E2)

Aquesta relació emocional amb l'activitat agrària fa possible que el treball es pugui entendre com una distracció de l'ocupació principal, encara que aquesta situació no es dona en persones molt joves que no han viscut la particularitat de la família agricultora. Aquest fet ocasiona el que actualment no existisca cap agricultor en la zona d'estudi per sota dels trenta-cinc anys.

"Per a mi és una *divertició*, del que està treballant a un altre lloc i per a llevar-se els mals de cap se'n va i es distrau a la terra. Un altre se'n va a pescar o a caçar i l'altre va a la terra i si es menja dos raïms... tot això que té. Abans era al revés i anaven a la terra perquè de la terra es podia viure, i ara no poden viure i van a divertir-se. Canvien de faena i desenoïren el cap." (E3)

Però aquesta actitud d'esplai en el treball té un límit fins i tot pels agricultors més convençuts que es troba en el fet que per a mantindre l'activitat agrària l'agricultor haja d'invertir diners provinents del seu treball principal.

"- Home si no cobreixes *gastos* i estàs treballant, és que estàs bovo." (GD2)

De fet el manteniment en actiu de moltes de les parcel·les és una realitat actualment perquè aquestes es troben en fase de producció, ja que la falta de rendiment econòmic i la incertesa del futur de l'activitat impedeix la realització d'inversions per a, per exemple, posar nous bancals en producció o per a recuperar els que ja estan abandonats.

"- És que un bancal no es cria en un dia ni en deu, i ara que el tens criat no tens valor de deixar-te'l allí." (GD1)

"És una llàstima. Jo estic rodejat de bancals perduts i estic tallant esbarzers. No em sap mal pels esbarzers, però et sap mal, dona llàstima. De vegades pensen que si no fora perquè... home el perquè sempre és el mateix que jo he agarrat els bancals ja fets, en funcionament; però agarrar i fer la inversió per a moure un bancal, perquè necessites molts diners, sense ser teu el *terreno*. Perquè jo agarraria el bancal de dalt del meu, però si no tens ajudes de res, de l'administració, ni del parc, ni del PORN, ni de res... i damunt *tens* que fer la inversió i no saps si la taronja te l'han de comprar ni el preu que té... Com ho fas això sense garanties de res, encara que

et deixen la terra. Si hi haguera ajudes ja t'ho plantejaries. De fet, tu veus que hi haja plantonades noves?" (E1)

La impossibilitat de fer inversions no afecta sols la posada en funcionament de parcel·les abandonades sinó que també afecta la maquinària necessària per a continuar exercint l'activitat, per això està utilitzant-se actualment sols l'heretada o comprada en èpoques en què encara era rendible la pràctica de l'agricultura.

"Portar l'hort de tarongers i en acabar l'any quedar en pau, o guanyar cent euros, no saps? Tens il·lusió, almenys si es trenca la mula la pots arreglar. Si es trenca la mula ara no puc arreglar-la! El dia que es trenque a veure que fas. I això que ja la vaig arreglar al principi de portar jo la terra, la "uela" va pagar el canvi de l'embragament, tres-cents euros. I la màquina per a l'hortalissa et fa falta. És que no pots invertir." (E2)

D'aquesta manera s'entra en una dinàmica de cercle viciós en què no és possible la mínima inversió econòmica necessària pel manteniment de l'activitat, qüestió que porta igualment a l'abandonament dels camps. La conseqüència d'aquesta situació és que els agricultors no veuen possibilitats de futur per a la seua activitat.

"- És que no hem aclarit res, la paraula sempre és la mateixa: no hi ha res a fer, no hi ha res a fer... i avant." (GD1)

Solucions de futur.

És cert que existeix alguna veu que discrepa d'aquesta visió i creu que encara és possible fer alguna cosa amb l'agricultura però serà una qüestió molt minoritària. Aquesta interpretació coincideix amb individus que creuen que els valors de la natura estan més en concordància amb els objectius de conservació del parc natural i, fins i tot, veuen avantatges en el fet d'estar integrat dins la seua zona d'influència. Aquesta és una visió minoritària dins del col·lectiu i no s'expressa en grup perquè això suposaria enfrontar-se a eixe grup, però en canvi sí que apareix en una de les entrevistes.

"El futur es veu boirós, no vaig a dir-te negre perquè pense que el que aguantarà podrà tindre un poc de vida. No es farà milionari, però podrà cobrir *gastos* i tindre la terra treballada (...) Ells (els del parc natural) ja han fet les seues clàusules, però a

nosaltres no ens han donat res de no sé... enfocar l'agricultura cap a un *desarrollo sostenible*. No sé, alguns avantatges per a nosaltres, a part d'estar dins del parc natural." (E1)

Per altra banda, a l'hora de buscar solucions a la problemàtica de l'activitat agrària, els agricultors plantegen temes com el de les subvencions. Però no es creu que puguin arreglar la situació sols amb aquesta mesura, sinó que sols ajudarien a millorar-la un poc. També aporten altres alternatives de solució com la creació d'una denominació d'origen pels productes de la zona, idea que concorda amb una de les estratègies recollides en el PORN que proposa la creació d'un distintiu de qualitat pels productes agrícoles.

"- El que està clar és que si no es fan denominacions d'origen i això, al igual que quan compres un peix saps on s'ha pescat, si a l'agricultura no es posen *aixina* de forts..." (GD2)

Una altra de les solucions apuntada però que la majoria no veu possible és una comercialització més directa de la producció. Aquesta fórmula concorda amb les teories dels canals curts de comercialització³³ que intenten que el benefici de la comercialització recaiga també sobre el productor. Aquesta possibilitat s'associa immediatament a l'activitat de les cooperatives i de seguida és rebutjada pel fracàs continuat de l'experiència cooperativista a la zona.

"- Però això directe no es pot fer perquè un té cinc fanecades i l'altre en té una, i això no es pot fer. Després un la fa bona, l'altre no tant..."

- Les cooperatives jo suppose que es deveren crear per a això, perquè el llaurador anara a la cooperativa i des d'allí directe al *puesto*. Però sembla que no, perquè siga per l'administració o per les despeses de manteniment que tenen allí dins... Perquè el que va passar ahí a Gata va ser això, tot despeses, despeses i al final el llaurador no va cobrar. La renda la van vendre, van cobrar els diners i van pagar totes les despeses financeres, de treballadors i administratius i així va quedar." (GD2)

Contràriament a la idea que les cooperatives no funcionen, els nostres informants veuen l'associació dels agricultors com una possibilitat de lluita per la solució dels seus problemes. Aquesta idea d'unitat és la que va fer aparèixer les primeres cooperatives, però que es va veure desviada per una posterior burocratització excessiva que en molts casos les va fer fracassar (com es veia a la transcripció anterior). Aquesta experiència anterior marca

³³ El concepte pot ser ampliat a l'article de Mauleón (2001).

els comentaris sobre la idea d'associació en el sentit de desacreditar-la.

"- Això es pot canviar. Vols que et diga com? La clau la tens tu i la tinc jo... Però el que passa és que anem a tirar-nos les pedres uns als altres. Però si ens unirem tots...

- Ens unirem tots com?

- Tots junts i diguérem: aquesta taronja ha d'eixir a tant enguany, i sinó que es quede penjant de l'arbre.

- Això és molt romàntic.

- El que no pot ser és que un diu que s'espera que la vol més cara però un altre va i la ven a eixe preu. Això passa.

- El que passa és que això és molt romàntic, hi ha persona que pot coure-ho però hi ha persona que no, que diu "jo necessite vendre-la i esperar a cobrar-la..."

- I unir-se com a nivell de regió, de comarca, de nació o de què? Perquè si tu ací no la vens i a Múrcia la venen... o a Andalusia allà a Huelva..." (GD2)

Els agricultors també apunten alguna cosa que podria ajudar a millorar la situació actual, com és el cas d'aplicar certs processos de transformació a la seua producció abans de la venda, per així incrementar el seu valor, però són conscients de la dificultat que comporta ja que, tal com ocorre amb la comercialització, no poden assumir les iniciatives d'inversió necessàries per a portar-ho endavant.

"- Mira allí a ma casa els meus néts no volen tomaca de la que faig jo, ara si que mengen tomaca d'eixa de pot que ve ja preparada. Si pogueres fer això..." (GD1)

També apareixen en el discurs altres solucions més concretes en el camí d'intentar millorar un poc l'exercici de l'activitat que demostren que els agricultors donen voltes al tema en busca de les possibles solucions. Aquest és el cas d'una d'aquestes propostes que es refereix a l'ús de les aigües depurades de l'EDAR (Estació Depuradora d'Aigües Residuals) dels municipis circumdants per tal de reduir despeses en aquest sentit, però aquesta possibilitat necessita d'una inversió forta en infraestructura que ja s'ha vist que no pot assumir el col·lectiu.

"La depuradora de Dénia ahi està tirant l'aigua a la mar perquè fa falta arreglar no sé què, mentre a nosaltres ens consta caríssima l'aigua del pou, això no podria arreglar-se?" (E5)

Un futur incert.

Els factors relatius a l'agricultura de la zona del Connector Ecològic del Bisserot que s'han repassat a grans trets mostren una situació realment precària de l'activitat. Situació que es reflecteix en un sentiment d'impotència d'actuació del col·lectiu d'agricultors per a canviar la dinàmica actual, de desconcert per no veure cap possibilitat de millora i en general d'infravaloració de l'activitat agrícola i tot el seu món. De fet s'arriba fins i tot a afirmar que les actuals condicions els porten a no considerar-se a ells mateixos com a agricultors.

"- (...) i l'Estat els subvenciona i a nosaltres no ens subvenciona perquè no som llauradors ni som res."
(GD1)

Aquesta visió fatalista unida a la impossibilitat de renovació tant de maquinària com de plantacions condemna a l'agricultura de la zona a la seua desaparició. La visió del futur és que l'activitat camina cap al seu final, és més tenen la capacitat de posar-li data de caducitat. És fàcil endevinar així quin serà el futur real, a curt termini, si tenim en compte qui fa aquestes afirmacions i que el discurs és també una forma de conformar la realitat segons la teoria del 'gir lingüístic'.

"- D'ací quatre o cinc anys... s'acaba, s'acaba.
- Veurem quants bancals treballats hi han." (GD1)

Un últim aspecte que caldria comentar és la consciència que tenen els agricultors dels altres beneficis que comporta l'agricultura en relació amb el paisatge. L'exercici de l'activitat agrària a més a més de produir béns materials fa possible la creació d'altres béns com el paisatge, que no són remunerats a qui els produeix. L'explotació del paisatge agrari creat pels agricultors és una realitat de la qual s'aprofiten col·lectius aliens a l'activitat. D'aquesta manera els agricultors tenen molt clar que ells són els que inverteixen temps i diners en la producció d'un bé que és aprofitat per altres sense haver de pagar per ell.

"- Per a fer fotos.
- Quan els ametlers floreixen.
- Eixa llimera del Miguel li hauran fet 500 fotos, tots els dies que passe hi ha gent fent fotos perquè està carregada de llimes...
- Això és perquè els ametlers no són d'ells." (GD1)

Aquesta visió del col·lectiu sobre l'aprofitament dels béns no materials

de la seua activitat s'emmarca dins d'un dels debats actuals, com i qui remunera les funcions no productives de l'agricultor. El problema es complica es aquest cas atès que el minifundisme posa traves a la viabilitat de les explotacions però per altra banda és el principal conformador del paisatge i explica en part l'alt valor que el PORN li atorga en el Connector Ecològic del Bisserot.

7.2.- El parc natural i els agricultors: el Connector del Bisserot com a "corredor de la muerte".

Falta d'informació i exclusió dels agricultors.

L'exclusió dels agricultors del procés de participació de l'elaboració del PORN ha provocat que es perdera l'oportunitat de solucionar la constant falta d'informació en el sector. Com a reflex d'aquesta manca es pot destacar la reclamació explícita d'informació relativa al parc en general i als efectes que té aquest sobre l'activitat agrícola:

"Però ací al parc tots diuen que no es pot treballar, ni plantar, ni arrancar res. Jo ja no sé què pensar perquè no han informat de res. Per què no reuneixen la gent i expliquen el que es pot fer i el que no, i tota la veritat? (...) Es diuen moltes coses i jo no sé què pensar. Diuen que no pots arrancar ni un ametler que s'ha secat, ni un cep que s'ha mort. Haurien d'explicar-ho bé a tots els propietaris el que poden fer, què és el parc, què és el PORN... Si no hi ha informació sempre tindrem *lios* i bregues... bregues no, discussions... discutint seguit." (E5)

Apareixen en aquest primer moment algunes de les conseqüències d'aquesta falta d'informació com la incentivació de la producció de discursos no verídics per part de sectors que poden tindre interessos a favor o en contra dels objectius de l'espai protegit. Aquesta informació (o desinformació) pot arribar a ser contradictòria depenent de quines siguen les fonts responsables de la seua producció. De fet aquesta sembla ser la qüestió quan a més a més de reclamar informació es demana la que siga verídica "... i tota la veritat ... Es diuen moltes coses i jo no sé què pensar". També s'observa que la manca d'informació o la desinformació poden provocar l'increment del clima d'enfrontament entre les diverses opinions o vers la figura del parc, "Si no hi ha informació sempre tindrem *lios* i bregues..."

La falta d'informació arriba a uns nivells en què els subjectes es pregunten si el PORN és ja una realitat, després de tres anys des de la seua aprovació.

"No tinc gens d'informació, ni sé on puc aconseguir-la. No sé ni si ja està tot /o del PORN establert, si ja està concretat i aprovat." (E1)

I s'arriba més enllà fins i tot a dubtar de la figura de parc natural en el sentit que és possible que siga una invenció, i l'administració de més rang no conega del tot la seua existència.

"Mira per a mi el Govern Central no sap res del parc i el *deixò* europeu tampoc. El Govern Valencià és l'únic que té una bufadeta de que açò és parc, però tampoc. Si dóna alguna vegada algun duro, no arriba al parc, es perd allí a Dénia abans de pujar al Montgó, perquè encara no s'ha fet res i en els diaris ha vingut que s'ha donat alguna subvenció de no sé què i no sé *cuantos* i una altra per a dipòsits pel foc, ahí no ha arribat res ni s'ha fet res i tot s'ha perdut. Per a mi això ni és parc ni és res. (...) El PORN és una altra *mantáfula* (mentida), això ací no ho poden fer i havent *caserios* dins encara menys." (E3)

S'observa una falta de confiança dels agricultors amb les administracions en el sentit del flux d'informació entre elles i sobretot en la vigilància de les inversions, perquè 'encara que es facen inversions no es veuen els resultats', prova evident que encara que estan fent-se actuacions en el parc la informació sobre aquestes tampoc arriba. El coneixement sobre el PORN també és escàs, com era de suposar, ja que creuen que el terme es refereix a una zona amb uns condicionaments específics (definició que s'ajusta al connector) i a més a més que l'existència de cases impossibilita la seua creació.

La falta d'informació als propietaris dels terrenys inclosos dins dels límits del parc és un altre dels aspectes que denuncien i que apareix tant a l'entrevista realitzada al President de la Junta Veïnal de Jesús Pobre per a l'elaboració del document de concertació del PORN, com també a la realitzada amb motiu d'aquest treball (actualment ostenta el càrrec una persona diferent). La tasca d'informar els propietaris de terrenys dins del parc haguera sigut molt senzilla donat el seu limitat nombre i haguera evitat malentesos sobre la compra d'aquests terrenys o sobre el que suposa que estiguen integrats dins d'un espai protegit.

"També van dir que els que tingueren terreny dins del parc natural els farien un arreglo per a pagar-los els terrenys..." (GD2).

"Als propietaris de les terres de dins del parc no els han dit res. És que per a fer parc ho han de comprar

o tindre una autorització dels amos, un document com si fora una escritura o una cosa d'eixes, que tinga força. A eixes persones no se'ls ha dit res. Ara si volen anar a tallar un garrofer o esporgar un pi, no poden anar perquè ara no són els amos." (E3)

Drets de propietat.

L'establiment de restriccions en l'activitat agrícola s'interpreta automàticament com una usurpació de la propietat. Una interpretació que sí que es correspon amb la realitat ja que és cert que es limiten els drets de propietat. Tenint en compte que moltes vegades la informació no verídica que circula incrementa aquestes restriccions, no és difícil entendre el clima d'oposició a la figura d'un parc que 'ens priva de les nostres propietats'. No és d'estranyar la reacció en una societat com l'actual en què la propietat privada és un dels principals valors que la defineixen. Aquest concepte de propietat privada porta a la petició que si es vol establir una zona en què els interessos públics tinguen prioritat sobre els privats, que es faça en terrenys de titularitat pública "(...) l'altre de l'Estat sí". En cas contrari que es demane autorització al propietari "(...) sense autorització de l'amo i sense demanar-li-la...".

"Perquè no volen anar a *males* perquè si ho tiraren a *juí*, guanyaria l'amo de la terra. I tots callen i la cosa està com està. (...) Per a ser parc han de comprar totes les propietats privades que hi ha per ahí, perquè una propietat privada sense autorització de l'amo i sense demanar-li-la no pot ser parc eixe terreny, l'altre de l'Estat sí. La dita està en que és parc, però això només arriba a la Generalitat..." (E3)

Es reclama d'aquesta manera una participació dels propietaris dels terrenys que no s'ha produït i que haguera sigut l'oportunitat per a contrastar punts de vista i buscar solucions al conflicte creat "I tots callen i la cosa està com està". Però també és cert que participar requereix un gran esforç d'assimilació de la informació que possibilita l'aportació del punt de vista particular. Esforç que és possible que no s'estiga disposat a fer si no s'entreveu algun tipus de benefici ja siga econòmic, en termes de prestigi social o qualsevol altre. La decisió d'integrar-se en un d'aquests processos es dificulta més encara si no està facilitada per la part que proposa el debat (l'administració).

Tornant a les limitacions en l'activitat agrària, es pot observar que moltes de les quals tenen consciència són fruit de la intoxicació informativa existent, ja que, almenys de moment, no es veuen reflectides en la normativa que afecta el connector. Recordem que actualment la normativa existent és

la recollida al PORN però, cal no oblidar, que està pendent la realització d'un Pla Especial per als connectors que deurà concretar les mesures necessàries per la seua gestió.

" (...) t'obliguen a tindre unes varietats de cultiu. Tu no pots plantar el que vullgues, segons les especificacions del PORN.

- Si jo arranque els tarongers, ha de vindre un de conselleria i després sembraré el que ell em diga.

- Si els tarongers se sequen has de serrar-los.

- Però eixa llei quan ha eixit?

- El guarda forestal en va dir a mi que per a arrancar l'escala de tarongers que tinc, jo he d'anar a Dénia i ha de vindre un perit agrònom a fer un impacte mediambiental que ha de fer i després ells em diran el que he de sembrar, no el que vullga jo." (GD2)

Encara que en alguns casos tenen consciència que potser la informació que els arriba estiga manipulada.

"No sé com pot afectar el parc a l'agricultura, he sentit campanades del que es xarra per ahí. Això que no pots arrancar els ametlers que tens..." (E2)

L'existència de restriccions en l'activitat agrària és interpretada en dos vessants que justifiquen l'oposició davant d'eixes decisions. Per una banda les veuen com una imposició de l'administració, qüestió que explica l'ús freqüent d'imperatius en el discurs ("en diran el que he de sembrar"). I per l'altra tenen consciència clara de les restriccions com a ingerències il·legítimes en la propietat privada. La reacció és fàcilment associable a una situació en què no s'ha facilitat la seua participació en la planificació, les decisions, en aquest cas, són imposicions.

"Això que no pots arrancar els ametlers que tens, i això jo ho vec que... Els ceps són meus i jo faig amb ells el que em dona la gana. (...) Què collons! Dins de ma casa m'han de dir el que he de fer, és com si ara jo vull tombar el tabic eixe i fer tot un menjador d'ací allà. Per l'amor de Déu!" (E2)

Les conseqüències de la falta d'informació.

L'objectiu d'un espai natural protegit és la conjugació en la zona dels objectius de conservació de la natura amb la millora de les condicions de vida de la població que hi resideix. Una de les conseqüències de la falta

d'informació general existent en relació al Parc Natural del Montgó és la no identificació de la població amb els objectius de l'espai protegit.

"Estic d'acord, parc, val... val però el parc està ahí
i jo el meu bancal el tinc ací." (E2).

Però aquest no és un fet exclusiu del Montgó sinó que és una qüestió molt generalitzada en les ocasions en què la declaració d'àrees protegides es fa d'esquenes a les comunitats vinculades al territori, que són en molts casos precisament les creadores i mantenedores dels valors que es pretenen conservar.

Abans de continuar amb les manifestacions d'oposició per part del col·lectiu d'agricultors del Connector Ecològic del Bisserot, és convenient reflexionar sobre les situacions de conflicte que amb freqüència apareixen en molts espais protegits i que el procés de participació pot contribuir a solucionar-lo o minimitzar-lo. A la pràctica, el que en realitat està fent-se en molts espais protegits és facilitar la producció de béns a benefici de la col·lectivitat limitant els usos privats, sense aportar solucions (ni compensacions) a les restriccions establertes. A més es persegueix la conformació d'una opinió favorable cap als nous valors que les societats urbanes concedeixen als elements naturals del territori en la línia dels plantejaments d'Inglehart en el que fa referència a l'aparició del medi ambient com a valor. L'aparició de nous valors d'Inglehart, i en concret del medi ambient, frueix d'una ampla acceptació actualment i es basa en dues hipòtesis. La primera es refereix a que si es prolonga una situació de satisfacció general de les necessitats bàsiques dels individus es fomenta l'aparició de valors posmaterialistes, amb una caracterització més social, intel·lectual o estètica. La segona hipòtesi es refereix al procés de socialització humana que té lloc durant tota la vida de l'individu i és inacabat per definició; el que suposa que els canvis en els valors fonamentals tenen lloc gradualment i es produeixen en gran mesura quan una generació més jove reemplaça una més vella en la població adulta d'una societat (Aledo Tur et al., 2001: 443-453).

El canvi cap a valors més posmaterialistes pot seguir diferents ritmes depenent de les diferències culturals existents en relació a eixos valors. Per això el tipus de relació amb el medi d'una societat rural (més vinculada a la terra) seguirà un ritme diferent en el canvi de valors ambientals front als que es puguem produir en una societat més urbana. De fet els valors ambientals de procedència urbana, a què es feia referència en el paràgraf anterior, que volen ser inculcats amb la declaració d'un espai protegit freqüentment no són compartits per la població local. Sense comptar que als residents se'ls demana que siguin actors i receptors de programes que no han demanat i

que a més a més potser que ningú els haja motivat per a acceptar-los mitjançant uns adequats processos d'informació i participació.

La manifestació del conflicte existent en l'àrea d'estudi es dona en diversos vessants que tenen com a denominador comú les limitacions d'usos actuals o futurs del territori. Les limitacions d'ús que porten a aquest conflicte poden ser en part fictícies com s'ha vist anteriorment en el que es refereix a les possibilitats de canvi de cultiu, o bé estar fonamentades en la normativa com les que fan referència a la urbanització de terrenys rústics inclosos al connector.

L'anul·lació de la possibilitat de vendre les propietats per a urbanitzar la interpreten com tancar la porta a una font d'ingressos que pel moment és l'única que veuen possible dins la conjuntura econòmica i la desestructuració que viu l'agricultura de la zona.

"Ací ens defendrem perquè hi ha turisme, i vendrem la terra, el que la puga vendre" (E3)

"- Ara hi ha un altre tema, que no sé jo si estaré prou encertat, ací a Jesús Pobre resulta que no hi ha molta molla, que està carregat d'ossos *amuntó*. Saps el que vull dir-te? I tossalets i això, i ha vingut la volta del món que la Generalitat i València i tot això junt, van posar al Montgó *Parque*. Bé. Però encara no van tindre prou i m'agarren tota la vega de Jesús Pobre, tossalets i tot, i posen un altre nom que no sé com es diu... corredor i *no se puede hacer nada tampoco*.

- Corredor de la muerte.

- Perquè jo, tu i l'altre a qualsevol tossalet de per ahí d'un rogllet tens quatre, cinc o deu fanecades i *xe* aquell home ha tret diners. Però ara tampoc pots treure res. S'ha quedat ple de pins i erm i allí està i avant.

- Ni diners ni res.

- Es veu que nosaltres hem caigut a mal *puesto*, no pot ser altra cosa." (GD1)

S'observa com censuren a l'administració pels continus canvis en les seues percepcions i decisions, per exemple donant valor de sobte al Montgó que sempre havia estat ací oblidat "ha vingut la volta del món que la Generalitat i València i tot això junt, van posar al Montgó *Parque*". És destacable també com expressen la càrrega de restriccions que augmenta des de la declaració del parc amb l'entrada en vigor del PORN "encara no van tindre prou i m'agarren tota la vega de Jesús Pobre, tossalets i tot, i

posen un altre nom que no sé com es diu... corredor” i la claredat en les al·lusions a la ‘maldat imposada’ que es compara amb una sentència de mort “Es veu que nosaltres hem caigut a mal *puesto*, no pot ser altra cosa.” i “*Corredor de la muerte*.”. La utilització del castellà en algunes de les frases expressades ajuda a ressaltar eixes idees i en certa forma a marcar-les com a aspectes externs al grup (que venen de fora d’ell).

El concepte de natura pren el vessant ‘productivista’ en al·lusions com que els tossalets no són bons per a l’agricultura però sí per a vendre. Aquesta visió productivista és la que tradicionalment s’ha tingut en el col·lectiu agrari pels usos als quals han dedicat les terres. També és destacable el xoc que es produeix entre la defensa de la propietat que s’ha vist anteriorment i les apetències de venda de les terres per a usos urbanístics. Però aquest desig de venda de les terres no és compartit per la totalitat del col·lectiu que també té consciència del caràcter agressiu de la normativa urbanística davant l’exercici de la seua activitat.

“- (...) No però si entra una urbanitzadora i et fa pagar totes les despeses a tu... Hi ha una pressió molt gran. No es tema de l’agricultura però et fan una pressió que... L’agricultor podria aguantar-se i sinó fa un cultiu fer-ne un altre però damunt és que et pressionen a vendre la terra, no és només que no faces producció. Et pressionen a vendre-la.

- A les bones o a les males.

- Eixa llei sí que està mal feta.

- La LRAU (Llei Reguladora de l’Activitat Urbanística) és una criminalitat, home.” (GD2)

Un altre factor en relació a l’activitat urbanitzadora que també apareix en un extracte anterior, i que incrementa l’oposició al parc, és l’agravi comparatiu que existeix amb zones molt properes al connector on sí que és possible la urbanització i que poden ser interpretades com a integrades dins d’ell. Aquesta confusió es dona per la falta d’informació existent sobre els límits de la zona que abasta aquesta figura. L’acumulació de factors en contra dels ‘nostres interessos’ sols pot ser conseqüència de la mala sort “Es veu que nosaltres hem caigut a mal *puesto*, no pot ser altra cosa”.

“- Perquè ara ací no deixes obrar, i fas uns cadafal que fa por, fas 200 bungalows ací i 300 allà. I si vas ahí a Montepedreguer i Montegata...

- I vas a la Cumbre del Sol i està igual.

- ... i tenim algo per ahí per què es té que perdre. A veure perquè es té que perdre?” (GD1)

Es parla que el terreny “es té que perdre” precisament perquè no es veuen altres alternatives d'aprofitament que les urbanístiques, l'activitat agrícola tradicional no permet actualment el manteniment d'una explotació tal com s'ha vist anteriorment. El conflicte està servit en el tema de les restriccions urbanitzadores si tenim en compte que no s'ha fet efectiva per part dels ens gestors del parc la necessitat de demostrar la rellevància de la conservació de la natura com a alternativa a la dinàmica econòmica de la zona.

Els agricultors com a damnificats de la protecció.

La percepció dels propietaris dels terrenys d'un espai natural és, davant de la nova regulació dels drets d'ús, la de presentar-se com a damnificats de les seues rendes derivades de l'explotació dels recursos naturals de l'àrea afectada. Aquesta posició és, lògicament, de defensa dels drets de propietat dels usos establerts. Davant de la nova restricció de l'activitat econòmica prèvia a la declaració s'exigeix pels interessats que siga compensada la seua pèrdua de renda, amb independència dels nous beneficis que puguen sorgir de la protecció legal de l'espai natural. Aquestes restriccions de drets podem referir-les per exemple a la impossibilitat d'urbanitzar o a qüestions relacionades amb l'activitat agrícola.

“- Per què no ens *tenen que* subvencionar? Ja que ens obliguen a ser agricultors, per què no ens *tenen que* subvencionar? Estan subvencionant altres zones i ací que ens obliguen...” (GD2)

“Volen ceps, que en subvencionen i jo plantaré ceps.” (E2)

Però les subvencions les entenen sols com a pagaments directes, no com a inversions en infraestructures o en assistència tècnica. Subvencions al cap i a la fi que no són una solució a la problemàtica de l'agricultura a la zona, sinó una forma de frenar en alguns casos l'abandonament de camps que es detecta.

“- LES SUBVENCIONS LES VEIEM SOLS COM A DINERS QUE ES DONEN DIRECTAMENT, NO?

- Que què són?

- Mel.” (GD2)

“- Les subvencions són com un favor.

- Home sí, però el que no cobreix *gastos*, si arribara a cobrir-los almenys ho llauraria.

- Això pot ser un al·licient.” (GD2)

CONCLUSIONS

Com a punt final d'aquest treball passem a exposar algunes conclusions que es poden extraure a partir de l'anàlisi desenvolupat als capítols anteriors.

El Parc Natural del Montgó, declarat l'any 1987, és un dels primers espais naturals protegits de la Comunitat Valenciana però, tot i això, actualment encara no compta amb els instruments necessaris per a la seua gestió. És cert que la normativa específica del parc recull les modificacions derivades dels canvis a la normativa sobre espais protegits, no obstant això, la realitat és que, incomplint-se tots els terminis establerts, s'ha tardat més de quinze anys a disposar d'un PORN (novembre de 2002). Aquesta mancança ha provocat que aquest espai no haja realitzat la necessària integració amb la realitat socioeconòmica que l'envolta. Una separació parc-entorn que s'ha vist també afavorida per la dilatació del temps per la realització del document de gestió (PRUG) que es troba actualment en fase d'elaboració.

La integració d'un espai protegit dins del seu entorn és una condició necessària per a possibilitar l'acompliment dels objectius de conservació. Cal que la població no siga hostil a la nova regulació a mitjà termini i també aconseguir incloure, dins les estratègies de conservació, al territori circumdant a l'espai protegit per tal d'evitar que aquest es convertisca en un territori aliè a l'entorn biogeogràfic i humà que el rodeja (Campos Palacín, 1997). Si aquestes condicions no es donen, com al cas del Montgó, l'aparició de conflictes amb la població de la zona és inevitable. La fórmula per aconseguir la integració passa per la participació de la població a la planificació i gestió del parc. En aquests moments, de cara a la disminució (o eliminació) de conflictes i donat el temps transcorregut des de la seua declaració, és urgent la finalització del PRUG i demés plans sectorials necessaris per a la seua gestió. Igualment és necessari millorar i ampliar el procés de participació, iniciat amb la realització del PORN, que deu afectar a la Junta Rectora, a las distintes administracions implicades i, per suposat, a la població local afectada³⁴.

Respecte a la Junta Rectora, el Parc Natural del Montgó disposa, des de la seua declaració, d'aquest òrgan col·legiat de participació, però el seu funcionament ha sigut molt irregular i limitat per les seues possibilitats (per exemple la seua funció de connexió del parc amb la població no ha sigut suficientment explotada). És veritat que necessita la integració de nous membres que preveu el PORN (per exemple els representants de les entitats inframunicipals existents al seu àmbit) per tal d'adaptar-se al moment actual i tindre contemplats a tots els sectors interessats en la gestió de l'espai. Però

³⁴ Un col·lectiu que, segons diversos entrevistats, necessita un tractament especial, i que donat el seu reduït nombre constitueix una tasca relativament senzilla, és el dels propietaris de terrenys inclosos dins de l'àrea del parc que encara no han sigut mai informats directament de la situació de les seues propietats. Aquest és un dels fets que es destaquen de la mala gestió del parc.

aquesta ampliació tindria que vindre acompanyada de diverses estratègies d'entre les que es podrien destacar:

- La realització d'uns estatuts que regulen el seu funcionament i que exposen els compromisos bàsics adquirits, tant per part de l'administració que deu aportar els recursos necessaris pel seu funcionament i prendre en consideració els treballs realitzats per aquest òrgan, com per part de la Junta Rectora que deu de traslladar la informació i els temes plantejats als sectors implicats per facilitar un debat que done riquesa a les seues conclusions.

- Reforçar el paper de la Junta Rectora de pont permanent entre el parc natural i la població en general. Aquesta funció té que preveure el flux d'informació entre les parts en els dos sentits, tan de divulgació de la gestió de l'espai com de recollida de propostes. L'ús de les noves tecnologies (pàgina web, fòrums...) pot facilitar la realització d'aquestes tasques, encara que cal que siga complementat amb altres tècniques. Referent a això, també considerem important la difusió de la informació sobre la Junta Directiva, la seua existència, la seua composició, els temes que tracta, la forma de contacte amb els seus representants, etc. La divulgació de les actes de les reunions immediatament després de la seua celebració pot ser una bona via per a aquesta difusió.

- La creació de comissions i grups de treball temàtics, prevista per la normativa però no utilitzada fins el moment, com a estratègia necessària per agilitar el funcionament de la Junta Rectora i col·laborar a la resolució de conflictes, fent així més efectiu el treball de la Junta. Considerant els problemes existents amb els agricultors del connector, un exemple pot ser la constitució d'una comissió sobre l'agricultura al parc. Així mateix, volem destacar, per a totes les accions derivades de la Junta, la importància d'evitar la creació d'expectatives que posteriorment no s'acompliran ja que poden afectar seriament tant el prestigi de l'òrgan col·legiat com el futur del parc.

El Parc del Montgó necessita també aprofitar els beneficis que li pot aportar una més intensa participació de les administracions locals amb responsabilitats a la seua zona d'influència. Actualment existeix un dèficit de col·laboració en la gestió, com per exemple la que es produeix al cas de Jesús Pobre on el representant de l'EATIM manifesta "No tenim cap projecte al respecte del tema del parc perquè precisament no disposem de la informació suficient i necessària per a poder abordar el tema". La implicació dels diversos ens locals a la gestió de l'espai i la difusió d'aquesta col·laboració constitueix una bona oportunitat d'apropament del parc a la població en general.

L'actual procés d'elaboració del PRUG, considerem, és també una bona ocasió per reprendre la participació de la població però corregint els errors detectats a l'anterior procés. Segons informacions de la Directora del parc, el mes de setembre passat havia d'haver-se iniciat el procés de participació pel PRUG, però de moment no s'ha realitzat cap iniciativa al respecte. És d'esperar que abans de la seua posada en funcionament es faça una revisió de sectors interessats per tal d'evitar les exclusions detectades a l'anterior (el cas per exemple dels agricultors). Els problemes de falta de participació assenyalats a l'anàlisi de la fase de planificació ens permeten establir les següents recomanacions a considerar ja siga al debat d'un possible avanç del document o a l'exposició pública preceptiva:

- Procurar que el document siga fàcilment comprensible per tothom. Açò implica, com assenyalava Europarc (2001), evitar tecnicismes innecessaris i introduir elements explicatius (glossaris, gràfiques, etc.) que faciliten la seua comprensió. Cal també incloure capítols o documents de síntesi als documents extensos. Igualment és imprescindible proporcionar l'atenció tècnica personalitzada que es sol·licite. Recordem que aquests aspectes no van ser atesos al procés de participació del PORN i van ocasionar l'exclusió de bona part de la població afectada del Connector del Bisserot, contribuint així a l'increment del rebuig vers l'existència del parc.

- Anunciar l'inici del període d'informació pública utilitzant els diferents mitjans de comunicació i els diversos organismes i administracions existents. Cal també realitzar un esforç divulgador del document a través d'exposicions públiques que arriben a tots els actors que ho sol·liciten.

- També seria interessant realitzar un informe en què es reflectisca el sentit de les al·legacions presentades, l'anàlisi realitzada per l'equip que les ha estudiades i els criteris i raonaments emprats per optar per una o l'altra possibilitat, amb l'objectiu de facilitar que siguem enteses les decisions preses.

Igualment considerem necessari una major col·laboració entre les administracions autonòmiques implicades a la gestió del parc. Pel cas del Connector Ecològic del Bisserot ens referim principalment a la Conselleria d'Agricultura. És cert que les directrius de gestió que regulen l'activitat agrària encara no es coneixen ja que tenen que ser definides pel futur Pla Especial previst pels connectors, i que, de moment, sols existeixen les recomanacions derivades del PORN. Unes recomanacions de gestió que passen pel manteniment de l'agricultura com a activitat necessària i compatible amb les funcions, de connexió i de generació de paisatge, atribuïdes als

connectors. No obstant això, si realment s'acompleix la percepció que els agricultores tenen sobre la gestió, aquesta estarà basada en controls i restriccions. Unes restriccions que és possible siguin necessàries per a arribar als objectius de conservació però si es produeixen deuran anar acompanyades d'un sistema que compense les pèrdues econòmiques ocasionades per la protecció de l'àrea, si escau, que remuneren el manteniment de l'activitat. És en aquest context on la col·laboració de la Conselleria d'Agricultura és essencial. Cal tindre en compte que des de fa alguns anys existeix la possibilitat d'implementar mesures que compensen el manteniment de l'activitat agrària en aquest tipus d'espais. Uns incentius que poden prendre la forma de subvencions, ajudes directes, o bé, estar basats a potenciar alternatives que permeten valoritzar les produccions³⁵. ¿Quines possibilitats ofereixen les diferents mesures ja existents (o previstes)?, ¿quines són les més aconsellables en funció dels objectius de conservació i dels interessos (preferències) dels agricultors?, en definitiva l'objectiu és trobar solucions per a que d'aquesta forma el parc i els seus habitants puguen beneficiar-se mútuament de l'existència de l'espai protegit.

D'igual forma es necessita també una implicació de totes les administracions locals afectades pel parc que es podria gestionar fent ús del Consorci per a la Recuperació Econòmica de la Marina Alta (CREAMA), que s'ocupa a nivell comarcal de tasques de suport al desenvolupament del teixit econòmic³⁶.

La situació precària que viu l'agricultura de la zona dificulta l'intent d'abordar no ja la recuperació de l'activitat sinó també el seu manteniment. Qualsevol projecte que s'elabore caldrà que integre vessants molts diversos i el seu disseny haurà de fer-se amb la base de la participació del col·lectiu d'agricultors per tal de fer possible l'aplicació d'aquesta planificació. La primera qüestió a abordar és la necessitat de buscar punts de trobada entre l'administració i els agricultors que possibiliten el debat i l'exploració de les formes de fer confluir els objectius d'ambdós parts. Referent a això cal ressaltar que almenys alguns agricultors manifesten que mantindrien l'activitat si pogueren cobrir les despeses, "encara que no en guanyares, només que canviaries els diners...", i que açò obri la porta a detindre, almenys en un primer moment, el procés d'abandonament dels camps de cultiu que està produint-se.

³⁵ Les actuals mesures de possible aplicació estan contingudes al Reglament 1968/2005. De cara al període de programació 2007-2013 el document COM (2004) 490 final conté l'esborrany del pròxim sistema d'ajudes al desenvolupament rural.

³⁶ Aquest organisme ja fa un temps que treballa en projectes relacionats amb el manteniment de l'agricultura al municipi de Teulada-Moraira.

La urgència de l'actuació ve donada per diversos factors com, per exemple, la visió que tenen els agricultors de l'imminent final de l'activitat a la zona "d'ací quatre o cinc anys... s'acaba, s'acaba". Igualment cal tindre en compte la necessitat d'aprofitar el coneixement local agrícola que està

desapareixent, sobretot si es vol introduir alguna de les tècniques de cultiu més respectuoses amb el medi ambient. En aquest sentit destacar el que assenyala Labrador Moreno et al. (2001) quan, en referència al cultiu biològic, adverteix que els seus principis es basen en l'adaptació de l'agricultura a les característiques de la zona, i ací juga un paper important l'experiència.

Un dels principals problemes que afecten al manteniment de l'activitat és la comercialització de la producció. Per tal d'abordar-lo cal investigar fórmules de valorització del producte com la de creació de marques de qualitat lligades al parc (una proposta que recull el PORN). Aquestes marques deuri en anar lligades a productes de qualitat fonamentats en la utilització de sistemes de producció respectuosos amb el medi ambient, però açò suposa tindre que introduir un canvi en la valoració d'aquestes tècniques per part dels agricultors i un procés de formació i adquisició de capacitats que hauria de ser incentivat. Tot i això sí que es detecta alguna veu que no és contrària a aquests canvis i que podria ser aprofitada com a model de la viabilitat de la proposta.

La distribució de la producció fins al mercat és un altre factor a millorar, una possibilitat és utilitzar els canals curts de comercialització que intenten apropar el productor i el consumidor final. Aquesta línia de treball és destacada pel Regidor d'Agricultura i Medi Ambient de l'Ajuntament de Dénia quan manifesta que està contemplant la possibilitat de cedir una parada al Mercat Municipal per a la venda de productes locals. Una parada que al mateix temps podria suplir les dificultats inexplicables de trobar al mercat, per exemple, raïm de taula que es produeix a pocs quilòmetres, fins i tot dins del mateix terme municipal. Una altra possibilitat per a la comercialització és la utilització de les noves tecnologies (comerç electrònic) per a la venda del producte directament al consumidor, amb nombrosos exemples que es troben ja funcionant en molts punts de la geografia estatal.

El conjunt de possibles mesures proposades fins el moment constitueixen línies d'actuació ja utilitzades a altres espais naturals protegits. Junt a aquestes mesures més 'tradicionals' també cal tindre en compte altre tipus d'accions que estan sorgint de forma espontània i que poden constituir línies d'acció a investigar en relació amb el manteniment de l'agricultura. Un exemple d'aquest altre tipus d'accions el trobem a Jesús Pobre, on des de fa alguns anys està realitzant-se anualment una festa del vi elaborat artesanament. Es celebra un concurs entre els productors locals i compta amb diverses activitats com exposicions o xerrades sobre el vi (tast, cultiu raïm, elaboració del vi, etc.). Aquesta festa ha creat amb els pocs anys que porta celebrant-se, un clima d'augment de la valoració de la vinya dins del que podríem denominar

‘agricultura d’oci’ i consegüentment posant un granet de sorra en el manteniment de l’activitat agrària. Així mateix, caldrà estudiar les possibilitats de la denominada per alguns ‘agricultura de serveis’, és a dir, l’associada a la nova demanda de manteniment de l’agricultura per alguns nous residents sense vinculació a la terra, però pels que el ‘paisatge’ és un dels criteris utilitzats per a establir la seua residència (fixa o temporal).

Igualment cal tindre en compte la possibilitat que almenys una part de l’agricultura de la zona pugua mantenir-se lligada a l’ús públic del parc. Referent a això, un exemple podria ser el projecte de la direcció del parc per a la recuperació del cultiu del raïm i l’elaboració de la pansa a una parcel·la de la zona de La Colònia del Montgó. El seu finançament estava previst que fóra íntegrament públic, tant la posada en funcionament com la seua posterior gestió, però finalment no es va portar a cap el projecte per falta d’acord amb el propietari de la parcel·la. Proposem que aquesta idea es realitze mitjançant acords amb agricultors que continuen amb la seua activitat al connector, d’aquesta manera podria tindre efectes sobre una àrea més ampla del territori del parc. Aquesta línia de treball per una banda podria aconseguir ampliar l’oferta d’us públic lligat a pràctiques i produccions tradicionals i, per l’altra, possibilitar el manteniment de l’activitat agrària, però igualment és destacable que la implicació de la població a la gestió de l’espai podria també servir d’exemple d’allò que aporta el parc a la població local.

Lligada a aquesta idea del paràgraf anterior, proposem igualment l’estudi d’iniciatives d’educació ambiental relacionades amb les activitats agràries tradicionals, que podrien ser integrades dins del programa que per a la comunitat escolar ja està desenvolupant des de fa uns anys el parc amb la col·laboració de l’Ajuntament de Dénia.

En conjunt, el manteniment de l’activitat agrària passa pel disseny d’un ventall de possibles solucions en funció de las característiques de la zona i dels interessos dels agricultors. Les mesures que es puguem adoptar amb aquesta finalitat deuen ser pactades y recollir compromisos concrets especialment si tenen finançament públic.

BIBLIOGRAFIA i NORMATIVA

Bibliografia referenciada

- ALEDO TUR, A. y DOMÍNGUEZ GÓMEZ, J. A. (2001): *Sociología Ambiental*. Huelva: Grupo Editorial Universitario.
- AYUGA TÉLLEZ, F. (Dir.) (2001): *Gestión sostenible de paisajes rurales: técnicas e ingeniería*. Madrid: Ed. Mundi-Prensa. Fundación Alfonso Martín Escudero nº 7.
- BARREIRA, A. (2005): *Informe sobre la gobernanza para el desarrollo sostenible*. Cuadernos de Sostenibilidad y Patrimonio Natural. Fundación Santander Central Hispano nº 7.
- CALLEJO GALLEGO, J. (1998): *Articulación de perspectivas metodológicas: posibilidades del grupo de discusión para una sociedad reflexiva*. En Revista Papers 56: 31-55.
- CALLEJO GALLEGO, J. (2001): *El Grupo de Discusión: Introducción a una Práctica de Investigación*. Barcelona: Ariel.
- CAMPOS PALACIN, P. (1997): Contribucion de los espacios protegidos al bienestar de la sociedad: beneficios de la conservación para la economía local. En EUROPARC-España *Seminario sobre alternativas de Desarrollo Económico para la población local de los Espacios Naturales Protegidos*. Madrid: Centro de Investigaciones ambientales de la Comunidad de Madrid "Fernando González Bernaldez".
- CASTROVIEJO, M. (1991): El énfasis en la nueva participación pública: un nuevo esquema para la redacción de los Planes Rectores. En CASTROVIEJO, M. (Coord.) *Prácticas para la planificación de espacios naturales*. Madrid. Icona.
- CONSELLERIA DE MEDI AMBIENT (Generalitat Valenciana) (2001a) *Plan de Ordenación de los Recursos Naturales del Montgó* (Document no publicat).
- CONSELLERIA DE MEDI AMBIENT (Generalitat Valenciana) (2001b): *Plan de Ordenación de los Recursos Naturales del Montgó – Documento de Concertación*.
- CORRALIZA, J.A. et al. (2002): *Los parques naturales en España: uso y disfrute*. Madrid: Ed. Mundi-Prensa. Fundación Alfonso Martín Escudero nº 9.
- COSTA MAS, J. (1977): *El Marquesat de Dénia: Estudio geográfico*. Valencia: Universidad de València.

- EUROPARC-España (1998): *Cooperación y resolución de conflictos en Espacios Naturales Protegidos*. Madrid: Centro de Investigaciones ambientales de la Comunidad de Madrid "Fernando González Bernaldez".
- EUROPARC-España (2000): *La gestión orientada a la compatibilización del desarrollo socioeconómico*. Borrador para el plan de acción de los espacios naturales protegidos del Estado Español. www.europarc-es.org
- EUROPARC-España (2001): *La participación en la planificación y gestión de los espacios naturales protegidos*. Borrador para el Plan de Acción de los espacios naturales protegidos del Estado Español. www.europarc-es.org
- EUROPARC-España (2002): *Plan de Acción para los espacios naturales protegidos del Estado Español*. Madrid: Fundación Fernando González-Bernaldez. www.europarc-es.org
- EUROPARC-España (2004): *Conclusiones taller 5: Gobernabilidad y participación*. Actas del 10º Congreso Europarc-España ESPARC: Alcanzar la eficacia en la gestión de los espacios naturales protegidos. Madrid www.europarc-es.org
- EUROPARC-España (2005): *Conclusiones Mesas Redondas: Comunicar los beneficios de los espacios protegidos a la Sociedad*. Madrid ESPARC www.europarc-es.org
- FOUCAULT, M. (1983) *El orden del discurso*. Barcelona: Tusquets.
- GARCIA FERNANDEZ-VELILLA, S. (2003): *Guía Metodológica para la elaboración de Planes de Gestión de los lugares Natura 2000 en Navarra*. Ed. Gestión Ambiental, Viveros y Repoblaciones de Navarra. Gobierno de Navarra.
- GARCIA MORA, M.R. (COORD.) (2003): *Conectividad ambiental: Las áreas protegidas en la Cuenca Mediterránea*. Junta de Andalucía.
- HERRERA, P. (2005): Sobre los hándicaps de la mujer rural y otros lugares comunes. En *Mujeres*. El análisis colección año 2468. Fondo Social Europeo, Universitat Jaume I.
- IBAÑEZ, J. (2001): *Municipiones para disidentes*. Realidad-Verdad-Política. Ed. Gedisa.

- INFORME FOESSA (2004): *La pobreza en España*. Organización Cáritas y Fundación Foessa. www.entornosocial.es
- ÍÑIGUEZ RUEDA, L. (Ed.) (2003): *Análisis del discurso. Manual para las ciencias sociales*. Barcelona: Ed. UOC.
- JIMÉNEZ-BELTRÁN, D. (2005): *La gobernanza en la sociedad del conocimiento*. Cuadernos de Sostenibilidad y Patrimonio Natural. Fundación Santander Central Hispano nº 7.
- LABRADOR MORENO, J. Y ALTIERI, M.A. (Coord.) (2001): *Agroecología y desarrollo*. Cáceres – Madrid: Ed. Mundi-Prensa
- MAULEON, J.R. (2001): *Los canales cortos de comercialización alimentaria como alternativa de los pequeños agricultores ante la globalización: el caso español*. Guatemala: XXIII Congreso de la Asociación Latinoamericana de Sociología.
- MULERO MENDIGORRI, A. (2002): *La protección de espacios naturales en España*. Madrid: Ed. Mundi-Prensa.
- NAREDO, J.M. (2001): *Economía y sostenibilidad: la economía ecológica en perspectiva*. Revista Polis nº 1 a www.revistapolis.cl
- NAVALON GARCIA, M.R. (2001): *Agricultura y turismo en la franja costera de la Comunidad Valenciana*. Valencia: Fundación Bancaixa.
- ORTÍ, A. (2003): *La apertura y el enfoque cualitativo o estructural: la entrevista abierta semidirectiva y la discusión de grupo*. En GARCIA FERRANDO, M. et al. *Análisis de la realidad social: métodos y técnicas de investigación*. Madrid: Alianza.
- PEDREÑO, A. (1999): *Del Jornalero Agrícola al Obrero de las Factorías Vegetales*. Madrid: Serie estudios MAPA 141.
- RICOEUR, P. (1989): *Ideología y Utopía*. Barcelona: Gedisa.
- RORTY, R. (1983) *La filosofía y el espejo de la naturaleza*. Madrid: Cátedra.
- SUCH CLIMENT M.P. (1996): *Turismo y medio ambiente en el litoral alicantino*. Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert.

Normativa.

ACORD de 24 d'octubre de 2000, del Govern Valencià, pel qual es determina la forma d'aplicació de les mesures cautelars en l'àmbit comprés pel Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó durant la seua tramitació. DOGV 3867 de 30/10/2000.

ACORD de 26 de juliol de 2001, del Govern Valencià, pel qual es modifiquen les mesures cautelars establertes en l'àmbit Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó. DOGV 4053 de 30/07/2001.

ACORD de 04 de febrer de 2005, del Consell de la Generalitat, pel qual es determina la forma d'aplicació de les mesures cautelars vigents en l'àmbit territorial del Pla Rector d'Ús i Gestió del Parc Natural del Montgó. DOGV 4941 de 08/02/2005.

COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS (2001): La Gobernança Europea – Un Llibre Blanc. COM (2001) 428 Final. Bruselas, 25.7.2001

COMISIÓN DE LAS COMUNIDADES EUROPEAS (2004): COM(2004) 490 final "Proposta de REGLAMENTO DEL CONSEJO relatiu a la ajuda al desenvolupament rural a través del Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER)" Bruselas, 14.7.2004

DECRET 25/1987, de 16 de març, del Govern Valencià, pel qual es declara el Parc Natural del Montgó. DOGV num. 556 de 30/03/1987.

DECRET 70/1987, de 25 de maig, del Govern Valencià, pel qual es deroga l'article vuitè del Decret 25/1987. DOGV num. 602 de 05/06/1987.

DECRET 110/1992, de 6 de juliol, del Govern Valencià, de modificació del Decret 25/1987 de 16 de març, de declaració del Parc Natural del Montgó. DOGV num. 1844 de 14/08/1992.

DECRET 180/2002, de 5 de novembre del Govern Valencià, pel qual s'aprova el Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó. DOGV num. 4374 de 08/11/2002.

DECRET 264/2004, de 3 de desembre del Consell de la Generalitat, pel qual es modifica la composició de les juntes rectores dels parcs naturals de la Comunitat Valenciana. DOGV num. 4900 de 10/12/2004.

DIRECTIVA 92/43/CEE DEL CONSEJO de 21 de maig de 1992 relativa a la conservació dels hàbitats naturals i de la fauna i flora silvestres. DOCE L 206.

INFORMACIÓ PÚBLICA del procediment d'elaboració i aprovació del Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó. DOGV 4051 de 26/07/2001.

INSTRUMENTO de Ratificació del Conveni sobre l'accés a la informació, la participació del públic en la presa de decisions i l'accés a la justícia en matèria de medi ambient, fet a Aarhus (Dinamarca), el 25 de juny de 1998. BOE num. 40 de 16/02/2005.

LLEI 5/1988, de 24 de juny, de la Generalitat Valenciana, dels Paratges Naturals de la Comunitat Valenciana. DOGV num. 859 de 02/07/1988.

LEY 4/1989, de 27 de març, de Conservació dels Espais Naturals i de la Flora i Fauna Silvestres. BOE num. 24 de 28/03/1989.

LLEI 11/1994, de 27 de desembre, de la Generalitat Valenciana, d'Espais Naturals Protegits de la Comunitat Valenciana. DOGV num. 2423 de 09/01/1995.

ORDRE de 10 d'octubre de 2000, de la Conselleria de Medi Ambient, per la qual s'acorda iniciar el procediment d'elaboració i aprovació del Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó DOGV 3867 de 30/10/2000.

ORDRE de 16 de juliol de 2001, de la Conselleria de Medi Ambient, de modificació de les mesures cautelars del Pla d'Ordenació dels Recursos Naturals del Montgó DOGV 4053 de 30/07/2001.

ORDRE de 25 de gener de 2005, de la Conselleria de Territori i Habitatge, per la qual s'acorda iniciar el procediment d'elaboració del Pla Rector d'Ús i Gestió del Parc Natural del Montgó. DOGV num. 4941 de 08/02/2005.

REAL DECRETO 1997/1995, de 7 de desembre, pel que s'estableixen mesures per a contribuir a garantir la biodiversitat mitjançant la conservació dels hàbitats naturals i de la fauna i flora silvestres. BOE 28/12/1995.

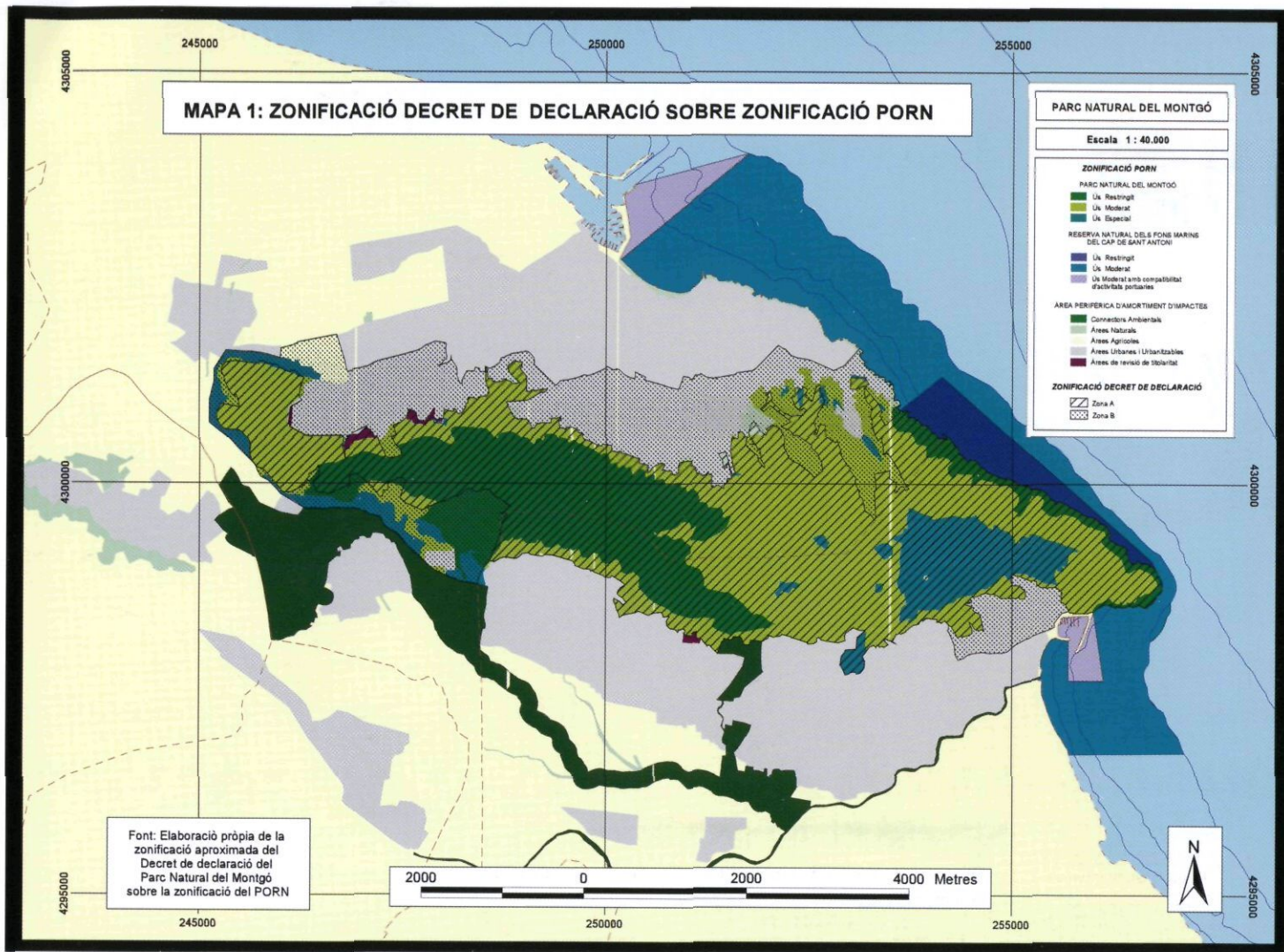
REAL DECRETO 1193/1998, de 12 de juny, pel que es modifica el RD 1197/1995 establint mesures per a contribuir a garantir la biodiversitat mitjançant la conservació dels hàbitats naturals i de la fauna i flora silvestres. BOE 25/06/1998.

REAL DECRETO 1803/1999, de 26 de novembre, pel que s'aprova el Pla Director de la Xarxa de Parcs Nacionals. BOE 297 de 13/12/1999.

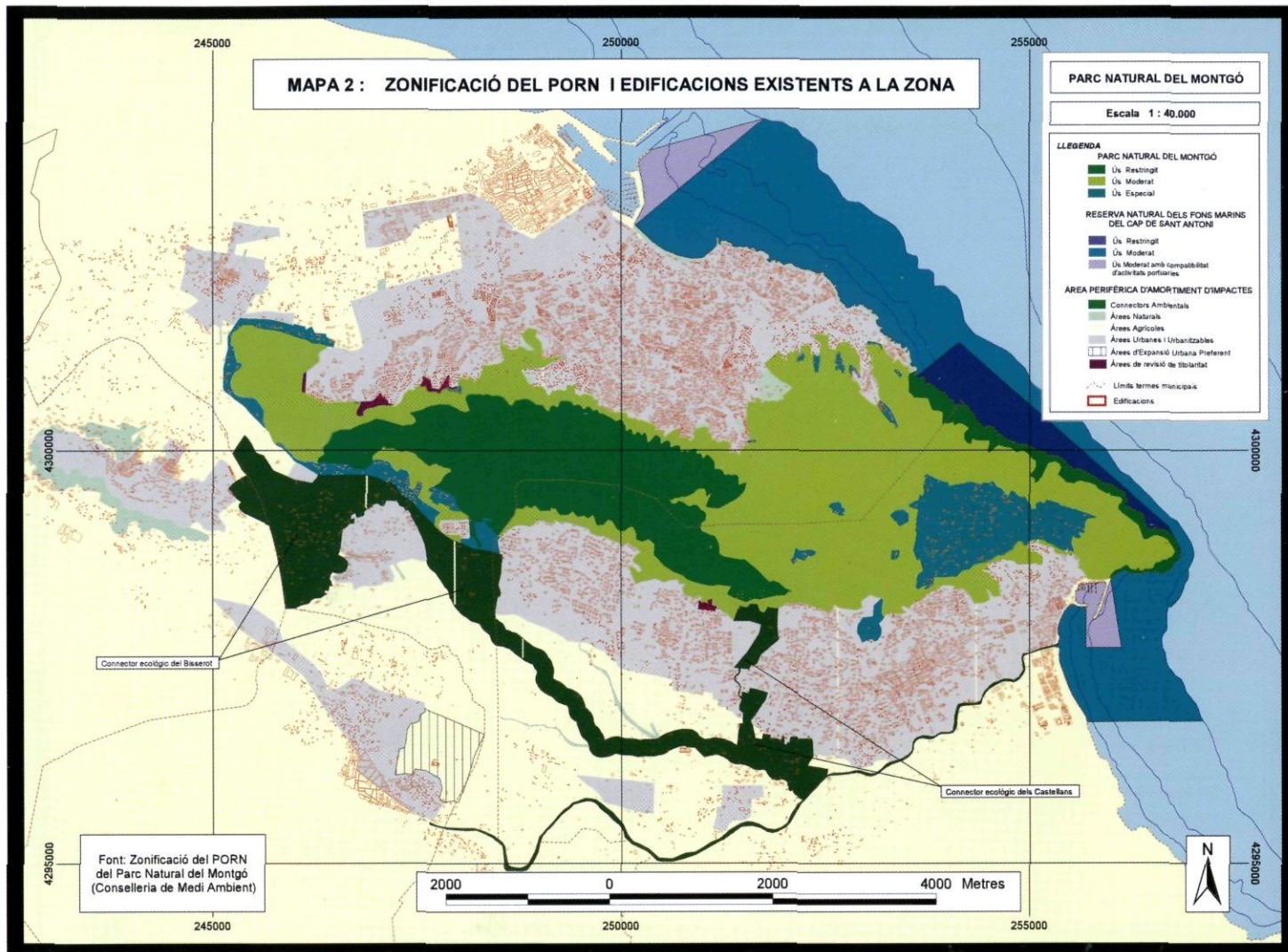
REGLAMENTO (CE) 1698/2005 DEL CONSEJO de 20 de setembre de 2005 relatiu a l'ajuda al desenvolupament rural a través del Fons Europeu Agrícola de Desenvolupament Rural (FEADER). DOUE L 277

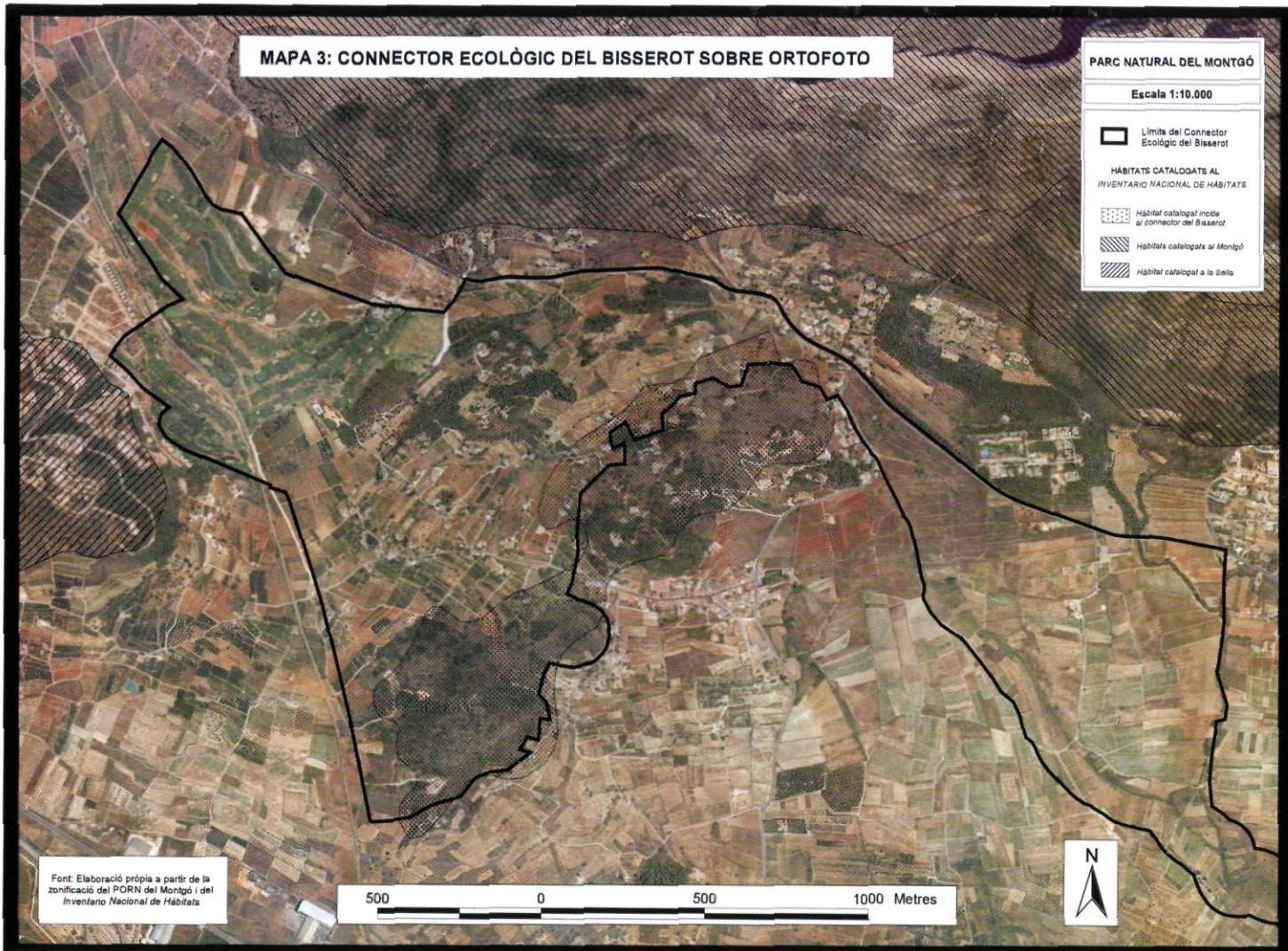
ANNEXES.

1.- ANNEX CARTOGRÀFIC.

MAPA 3: CONNECTOR ECOLÒGIC DEL BISSEROT SOBRE ORTOFOTO

PARC NATURAL DEL MONTGÓ

Escala 1:10.000

 Límits del Connector Ecològic del Bisserot

HABITATS CATALOGATS AL INVENTARI NACIONAL DE HABITATS

 Hàbitat catalogat inclòs al connector del Bisserot

 Habitats catalogats al Montgó

 Hàbitat catalogat a la Selva

Font: Elaboració pròpia a partir de la zonificació del PORN del Montgó i del Inventario Nacional de Hábitats

500 0 500 1000 Metres

2.- ANNEX TAULES DADES ESTADÍSTIQUES.

Taula 1: La zona d'estudi en xifres: evolució de la població, usos residencials i activitat econòmica (Dénia, Jesús Pobre i província d'Alacant).

	Dénia	Jesús Pobre	Prov. Alacant
Superfície (Km ²)	66,2	13,0	5.817,5
Població 2004 (persones)	38.584	617	1.657.040
Població 2001 (persones)	32.332	586	1.461.925
Població 1960 (persones)	12.329	-	718.213
Evolució població 2001-2004 (%)	19,3	5,3	13,3
Evolució població 1991-2001 (%)	30,6	-	13,1
Evolució població 1960-1991 (%)	100,8	-	80,0
Densitat de Població 2004 (hab./ Km ²)	583	47,5	285
Densitat de Població 1991 (hab./ Km ²)	374	45,0	222
Densitat de Població 1960 (hab./ Km ²)	186	-	123
Taxa vinculació per segona residència *	156,2	-	127,7
% Vivenda principal	34,8	-	51,9
Taxa activitat (%)	46,7	38,7	45,8
Taxa atur (%)	10,8	2,8	12,2
Població ocupada agricultura 2001 (%)	5,3	4,2	4,8
Població ocupada indústria 2001 (%)	23,1	29,6	25,3
Població ocupada construcció 2001 (%)	13,0	16,2	12,8
Població ocupada serveis 2001 (%)	58,7	50,0	57,1

Font: Dades dels Censos de Població de 1960, 1991 i 2001 i Padró de Població de 2004

(*) Taxa vinculació per segona residència: percentatge de residents més persones vinculades al municipi per utilitzar una segona residència sobre el total de residents.

(-) Dades no disponibles per a unitats inferiors al municipi.

Taula 2: Dénia. Distribució de cultius, grandària d'explotacions i grau de parcel·lació.

	Dénia	Marina Alta
Superfície ocupada per cultius herbacis +		
superfície ocupada per cultius llenyosos (ha)	1.412	14.782
% Cítrics sobre superfície ocupada per cultius	85,3	48,2
% Fruïters sobre superfície ocupada per cultius	4,4	12,9
% Vinya sobre superfície ocupada per cultius	8,4	17,6
Nombre explotacions SAU < 5 ha	766	9.130
% Nombre explotacions SAU < 5 ha	92,5	94,7
Nombre parcel·les	3.096	53.430
Mitjana de parcel·les per explotació	3,6	5,3

Font: Dades superfícies ocupades per cultius: Conselleria d'Agricultura, Pesca i Alimentació (2004). Dades explotacions i nombre de parcel·les: Cens Agrari 1999

Taula 3: Dénia. Caps d'explotació agrària per estrats d'edat. 1999.

	Dénia	Prov. Alacant
% Caps explotació < de 35 anys	4,2	5,9
% Caps explotació 35 -54 anys	31,8	34,7
% Caps explotació 55 – 65 anys	25,6	26,1
% Caps explotació > 65 anys	38,4	33,3

Font: Dades Cens Agrari 1999

AGRAÏMENTS

El present treball ha estat realitzat com a Projecte Final de Carrera de la titulació d'Enginyeria Tècnica Forestal a l'Escola Politècnica Superior de Gandia (Universitat Politècnica de València) sota la inestimable guia i supervisió de Na Carmen Muñoz Zamora del Departament d'Economia i Ciències Socials.

Ha estat també fonamental l'aportació documental y les reflexions de Paloma a l'igual que la col·laboració de totes les persones que han accedit a ser entrevistades per a la segona part del treball.

Per últim agrair a Bea el seu recolzament i la seua paciència.

